

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
Krimināltiesisko zinātņu katedra

MANTISKO JAUTĀJUMU PIERĀDĪŠANA

MAĢISTRA DARBS

Autors: **Kristiāna Bernāne**

Studenta apliecības Nr.: kb12078

Darba vadītāja: profesore, Dr. iur. Kristīne Strada-Rozenberga

RĪGA 2017

ANNOTATION

The title of the Master thesis is 'Proof of Material Issues in Criminal Procedure'. The aim of the Master's thesis is analyzing literature, researching and finding problematics about the issues of evidence and proof material issues in criminal procedure, clarifying the issues of evidence and proof material issues in criminal procedure in Latvian case law. Either, one of the aims of the thesis is providing solution about the problematic in rules and case law.

The task of the Master is to explore the issues of evidence and proof material issues in criminal procedure compare different legal scholars' point of view and provide and find the solution of the problematics in the procedure of the rules and case law.

The Master thesis consists of four chapters. In the first chapter the author is giving general overview of the issues of evidence and proof material issues in criminal procedure. In the second chapter, the author examines problems of Latvian court practice and common understanding in criminal investigation institutions regarding compensation. In the third chapter the author explores the case law problematics about evidence of the illegally obtained property in Latvia. Master's thesis fourth chapter will be focused on issues of procedural costs and preconditions for the application.

Keywords: compensation in criminal proceedings, illegally obtained property, seizure, procedural expenses, property protection, the presumption of innocence, evidence in criminal proceedings, beyond reasonable doubt.

ANOTĀCIJA

Maģistra darba nosaukums ir „Mantisko jautājumu pierādīšana”. Maģistra darba mērķis ir izanalizēt literatūru, veikt izpēti un mantisko jautājumu problemātiku pierādīšanā, noskaidrot, kā notiek mantisko jautājumu piemērošana Latvijas praksē. Tāpat arī viens no darba mērķiem ir piedāvāt normatīvajos aktos un praksē pastāvošajām problēmām risinājumus.

Maģistra darba uzdevums ir izpētīt mantisko jautājumu saturu, salīdzināt dažādu tiesību zinātnieku viedokļus attiecībā uz šī institūta problemātiku, kā arī piedāvāt un atrast normatīvajos aktos un praksē pastāvošo problēmu risinājumus.

Maģistra darbs sastāv no četrām nodaļām. Pirmajā nodaļā autore analizē mantisko jautājumu vispārīgu apskatu, sniedzot kantra mantiskā jautājuma jēdzienu izpratni. Otrajā nodaļā autore padziļināti pēta Latvijas tiesu praksi un vispārēju izpratni attiecībā uz ar noziedzīgu nodarījumu radītā kaitējuma atlīdzināšanu (turpmāk arī kompensācija) pierādīšanas problēmām un izpratni. Trešajā nodaļā tiek analizēta rīcības ar noziedzīgi iegūtu mantu pierādīšanas aspekti. Maģistra darba ceturtā nodaļa būs veltīta autore pievērsīsies procesuālo izdevumu jautājumiem un piemērošanas nosacījumiem praksē.

Atslēgvārdi: kompensācija kriminālprocesā, noziedzīgi iegūta manta, mantas arests, procesuālie izdevumi, īpašuma aizsardzība, nevainīguma prezumpcija, pierādīšana kriminālprocesā, ārpus saprātīgām šaubām.

SATURS

ANNOTATION.....	2
ANOTĀCIJA.....	3
SATURS.....	4
IEVADS	5
1. MANTISKO JAUTĀJUMU KRIMINĀLPROCESĀ VISPĀRĪGS APSKATS	7
1.1. Vispārīgs pierādīšanas apskats Latvijas kriminālprocesā.....	8
1.2. Ar noziedzīgu nodarījumu radītā kaitējuma atlīdzināšana.....	13
1.3. Rīcība ar noziedzīgi iegūtu mantu	15
1.4. Procesuālie izdevumi	17
1.5. Mantisko jautājumu nodrošināšana (mantas arests)	18
2. AR NOZIEDZĪGU NODARĪJUMU RADĪTĀ KAITĒJUMA PIERĀDĪŠANA.....	21
2.1. Kompensācijas tiesiskais regulējums.....	22
2.2. Kompensācijas subjekts.....	25
2.2.1. Subjekts, uz kuru attiecināms kompensācijas maksāšanas pienākums	25
2.2.2. Subjekts, kurš tiesīgs pieteikt kompensāciju	27
2.3. Kompensācijas apmērs	29
2.3.1. Valsts noteiktais kompensācijas apmērs.....	30
2.3.2. Kompensācijas apmērs, ko cietušais var lūgt atlīdzināt apsūdzētajam	32
2.4. Kompensācijas izmaksāšana.....	37
3. NOZIEDZĪGI IEGŪTAS MANTAS PIERĀDĪŠANA.....	38
3.1. Noziedzīgi iegūtas mantas izpratne	38
3.2. Rīcība ar noziedzīgi iegūtu mantu pierādīšanas aspektā.....	42
3.3. Subjekts, kam noteikta noziedzīgi iegūtas mantas pierādīšana vai prezumpcijas atpēkošana.....	49
3.4. Process par noziedzīgi iegūtu mantu	52
3.5. Persona, kurai noziedzīgi iegūtā manta konfiscējama	54
4. PROCESUĀLIE IZDEVUMU ATLĪDZINĀŠANA UN AR TO PIERĀDĪŠANU SAISTĪTĀ PROBLEMĀTIKA	61
4.1. Procesuālo izdevumu apmēra pierādīšana	62
KOPSAVILKUMS.....	65
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS.....	68
PATEICĪBAS	76
PIELIKUMI.....	77
1.pielikums	78
2.pielikums	80
3.pielikums	82

IEVADS

Atbilstoši Latvijas Republikas Satversmes 105.pantam, ikvienam ir tiesības uz īpašumu, taču šīs cilvēka tiesības nav absolūtas. Proti, tās iespējams ierobežot uz likuma pamata. Tāpēc darba tēma – mantisko jautājumu pierādīšana ir aktuāla, jo manta un īpašums, piemēram, to atņemot, ir bijis viens no efektīvākajiem veidiem kā cilvēku ietekmēt. Konfiscējot vainīgajam mantu (piemēram, gadījumos, kad tas savā valdījumā prettiesiski ieguvis citam cilvēkam piederošu mantu), vainīgo var audzināt un arī nodrošināt noziedzīgu nodarījumu prevenciju, kā arī sodīt (atņemot arī vainīgajam piederošu mantu).

Turklāt, ievērojot dažādos starptautiskajos dokumentos noteikto, valstij ir noteikts pienākums sodīt personu, kura vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, piemērojot tai samērīgu, sodu, turpretim pārējo sabiedrības daļu aizsargāt no noziedzīgām darbībām.

Maģistra darba tēma ir aktuāla, jo praksē nav vienotas izpratnes par mantisko jautājumu pareizu risināšanu turklāt nereti ir dzirdēts, ka procesa virzītāji kriminālprocesa ietvaros nepiemēro pareizi vai nepiemēro vispār mantisko jautājumu institūtus situācijās, kad tas būtu nepieciešams. Tādēļ autori padziļināti izpētīs mantisko jautājumu aspektus, apskatot ne tikai Latvijas tiesisko regulējumu un tiesu praksi, salīdzinot dažādu tiesību zinātnieku viedokļus, pētot Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi, kā arī citu valstu regulējumu. Autore pievērsīsies mantisko jautājumu pierādīšanas aspektam un analīzei, tāpēc autore analizēs arī katra mantiskā jautājuma institūta nozīmi pierādīšanā.

Uz maģistra darba izstrādes un iesniegšanas brīdi, Saeimai otrajā lasījumā ir pieņemti astoņi Tieslietu ministrijas izstrādāto likumprojekti, kas saistīti ar mantisko jautājumu regulējuma pilnveidošanu, paplašināšanu un precizēšanu. Maģistra darba izstrādes laikā autore pievērsīsies arī atsevišķu likumprojektu, tostarp “Grozījumi Krimināllikumā”, “Grozījumi Kriminālprocesa likumā” izpētei saistībā ar autores maģistra darba tēmu – mantisko jautājumu pierādīšanas aspektā. Piemēram, ar grozījumiem Krimināllikumā paredzēts ieviest pilnīgi jaunu nodaļu Krimināllikumā – VIII² nodaļa “Mantas īpašā konfiskācija”.

Darba mērķis ir izpētīt un analizēt Latvijas un starptautiskos tiesību aktus, Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi attiecībā uz dažādu mantisko jautājumu regulējumu, problemātiku, izprast so institūtu attīstību, saturu un nozīmi Latvijas tiesību sistēmā.

Maģistra darba uzdevums ir piedāvāt problēmu izvērtēšanu un risinājumus, salīdzināt dažādu autoru viedokļus attiecībā uz kriminālprocesā esošajām nepilnībām attiecībā uz ar

noziedzīgu nodarījumu radītā kaitējuma atlīdzināšanu, noziedzīgi iegūtas mantas institūtu, procesuālo izdevumu un mantas arestu.

Lai sasniegtu darba mērķi un izpildītu darba uzdevumu, izmantotas tādas jurisprudencē pazīstamas pētīšanas metodes, kā salīdzinošā metode, analītiskā metode, vēsturiskā metode, induktīvā metode un deduktīvā metode.

Maģistra darbā tiks izmantoti tādi tiesību akti, kā starptautiskas konvencijas, Eiropas Savienības tiesību akti, Latvijas Republikā spēkā esošie tiesību akti, ārvalstu normatīvie akti. Darbā tiks izmantoti arī dažādi Latvijas tiesu prakses materiāli, analizēta Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse, kā arī dažādu tiesību zinātnieku viedokļi, ārvalstu juridiskā literatūra un interneta resursi.

1. MANTISKO JAUTĀJUMU KRIMINĀLPROCESĀ VISPĀRĪGS APSKATS

Šobrīd Kriminālprocesa likuma¹ (turpmāk arī – KPL) sestajā sadaļā „Mantiskie jautājumi kriminālprocesā” tiek regulēti vairāki mantisko jautājumu institūti. Autore šajā nodaļā apskatīs katra institūta nozīmi un skaidrojumu tiesību zinātņu literatūrā, taču padziļinātam mantisko jautājumu saturam un problemātikai pievērsīsies turpmākajās nodaļās.

Jāatzīst, ka izpētes ietvaros autore secinājusi, ka faktiski visu KPL ietverto mantisko jautājumu regulējums ir līdzīgs 1961.gada 6.janvārī pieņemtajam Latvijas PSR Kriminālprocesa kodeksam² (turpmāk – LPSR KK). 1991.gada 29.augustā Latvijas Republikas Augstākā padome pieņēma lēmumu par Latvijas PSR likumdošanas aktu piemērošanu Latvijas Republikā³. Šajā lēmumā tika noteikts, ka līdz attiecīgo Latvijas Republikas kodeksu vai citu likumdošanas aktu pieņemšanai Latvijas Republikas teritorijā tiks piemēroti vairāki Latvijas PSR kodeksi, tai skaitā Latvijas PSR (Latvijas) kriminālprocesa kodekss. Līdz pat 2005.gada 21.oktobrim, kad stājās spēkā KPL, tika piemērots LPSR KK, taču tas bija pielāgots Latvijas valsts demokrātiskai iekārtai. Kriminālprocesa kodeksa pastāvēšanas laikā, kopš tā spēkā stāšanās, piemēram, attiecībā uz aresta uzlikšanu mantai tika veikti četri grozījumi, turklāt grozīts tika arī Kriminālprocesa kodeksa 1.pielikums jeb mantas saraksts, kurai nav uzliekams arests.

KPL projekta ietvaros bija nepieciešams ne tikai izstrādāt regulējumu attiecībā uz mantisko jautājumu atrisināšanu kriminālprocesā, bet arī paredzēt vairāku procedūru vienkāršošanu un paātrināšanu. KPL sīki un detalizēti tika reglamentētas mantisko jautājumu problēmas, kas aptver ar noziedzīgu nodarījumu un radītā kaitējuma atlīdzināšanu, mantisko jautājumu nodrošināšanu (mantas arests), procesuālos izdevumus, to atlīdzības kārtību, kā arī procesu par noziedzīgi iegūtu mantu.⁴ Likumprojekta ietvaros tika izstrādāta atsevišķa sadaļa, proti, sestā sadaļa „Mantiskie jautājumi kriminālprocesā”. Šobrīd KPL mantiskos jautājumus reglamentē 26.nodaļa „Ar noziedzīgo nodarījumu nodarītā kaitējuma atlīdzināšana”, 27.nodaļa „Rīcība ar noziedzīgi iegūtu mantu”, 29.nodaļa „Procesuālie izdevumi un to

¹ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. 01.10.2005. „Latvijas Vēstnesis”, 74 (3232).

² Latvijas PSR kriminālprocesa kodekss 1961. 6.janvāris, vēlāk ar 1991.gada 29.augusta Latvijas Republikas Augstākās padomes lēmumu par Latvijas PSR likumdošanas aktu piemērošanu Latvijas Republikā pārsaukts – Latvijas Kriminālprocesa kodekss (zaudējis spēku 1998.gada 11.novembrī)

³ Latvijas Republikas Augstākās padomes lēmums par Latvijas PSR likumdošanas aktu piemērošanu Latvijas Republikā 1991. 29.augusts (zaudējis spēku 1998.gada 11.novembrī).

⁴ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 18.lpp.

atlīdzināšana”, kā arī 28.nodaļa ar nosaukumu „Mantisko jautājumu risinājuma nodrošināšana”, kas faktiski paredzēta „mantas aresta” institūtam.

Maģistra darba izstrādes laikā Latvijas Republikas Tieslietu ministrija (turpmāk – Tieslietu ministrija) ir izstrādājusi likumprojektus – grozījumus Krimināllikumā, grozījumus Kriminālprocesa likumā un Noziedzīgi iegūtās mantas konfiskācijas izpildes likumu, kas saistīti ar autores izstrādātā maģistra darba tēmu. Tādējādi autore pievērsīsies arī likumprojektu apskatei, izvērtēšanai un sniegs savu viedokli un secinājumus salīdzinājumam ar līdzšinējo Krimināllikuma⁵ (turpmāk – KL) un KPL redakciju.

1.1. Vispārīgs pierādīšanas apskats Latvijas kriminālprocesā

Ņemot vērā, ka maģistra darba tēma ir “Mantisko jautājumu pierādīšana”, pirms mantisko jautājumu un to pierādīšanas apskates un dziļākas analīzes būtiski izprast pierādīšanas jēdzienu un nozīmi kriminālprocesa tiesībās.

Autores ieskatā vispārīgi pierādīšana ir neatņemama jebkura tiesību procesa sastāvdaļa, pierādījumi savukārt pamato izteiktā apgalvojuma vai argumenta spēku, tā ticamību vai neticamību.

KPL 123.pantā noteikts, ka “*pierādīšana ir kriminālprocesā iesaistītās personas darbība, kas izpaužas kā pierādīšanas priekšmetā ietilpstošo faktu esamības vai neesamības pamatošana, izmantojot pierādījumus*”. Turklāt teorijā izdalīti 5 jautājumi⁶, uz kuriem atbildot, tiek atklāts pierādīšanas tiesiskās reglamentācijas modelis:

1. Ko saprot ar jēdzienu “pierādīšana” (kas ietverta KPL 123.pantā, un kā noteikts juridiskajā literatūrā pierādīšanas jēdziena skaidra izpratne norāda uz to, kas ir saprotams ar jēdzienu „pierādīšanas pienākums” un ļauj secināt, ka šis pienākums paredz obligāti izpildāmu kāda apgalvojuma pamatošanu);

2. Kas ir jāpierāda jeb kāds ir pierādīšanas priekšmets – pēc KPL tiek ietvertas 3 faktu grupas, proti:

2.1. kriminālprocesā pierādāmie apstākļi (fakti) – no, kuriem atkarīgs ir procesa iznākums – taisnīgs krimināltiesisko attiecību noregulējums (KPL 124.panta otrā daļa), kas sevī ietver:

2.1.1. noziedzīga nodarījuma sastāvu;

⁵ Krimināllikums: Latvijas Republikas likums. : 01.04.1999. „Latvijas Vēstnesis”, 199/200 (1260/1261)

⁶ Meikališa Ā., Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 112.-114.lpp.

2.1.2. citus KL vai KPL paredzētos apstākļus, no kuriem atkarīgs procesa iznākums (piemēram, apsūdzētā vaina, atbildības pakāpe un raksturs, arī noziedzīgi iegūtas mantas, procesuālo izdevumu un kompensācijas jautājumi⁷).

2.2. saistītie fakti – tie ir saistīti ar kriminālprocesā pierādāmajiem apstākļiem un dod pamatu izdarīt secinājumu par pierādāmajiem apstākļiem, dēvēti arī par “netiešajiem pierādījumiem” (KPL 124.panta trešā daļa);

2.3. palīgfakti – ar tiem pamato kāda cita pierādījuma ticamību/neticamību vai iespējamību/neiespējamību to izmantot pierādīšanā (KPL 124.panta ceturtnā daļa).

3. Kuri procesa dalībnieki veic pierādīšanu jeb kuri ir pierādīšanas subjekti tajā skaitā, uz ko gulstas pierādīšanas pienākums – pēc KPL 126.panta ir noteikts, ka pierādīšanas subjekti ir visas kriminālprocesā iesaistītās personas, kurām ar KPL ir uzlikts pienākums vai piešķirtas tiesības veikt pierādīšanu. Vispārīgi pierādīšanas nasta kriminālprocesā gulstas uz apsūdzības uzturētāju vai procesa virzītāju pirmstiesas procesā (KPL 126.panta otrā daļa), kuram attiecīgi ir jātur pierādīšanas līmenis „ārpus saprātīgām šaubām”. Gan pierādīšanas nasta, gan ārpus saprātīgu šaubu izslēgšana jāskata kopsakarā ar KPL 19.pantu. KPL 19.pantā ietvertā nevainīguma prezumpcija ir princips, kas ir nostiprināts arī starptautiskajos normatīvos aktos, kas Latvijai ir saistoši, piemēram, Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas⁸ (turpmāk – ECK) 6.panta 2.punktā. Autore vērs uzmanību, ka pavisam nesen, 2016.gada 9.martā, ir tikusi pieņemta un ieviesta Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2016/343 par to, lai nostiprinātu konkrētus nevainīguma prezumpcijas aspektus un tiesības piedalīties klātienē lietas izskatīšanā tiesā kriminālprocesā. Minētās direktīvas ietvaros noteikts stingrāka nevainīguma prezumpcijas aizsardzība⁹ Galvenokārt nostiprinot šādas pamatidejas:

- **Nevainīgs, kamēr vaina nav pierādīta.** Valstij un tiesai pieņemot kādu lēmumu, tā nedrīkst publiskot informāciju par personas vainu, pirms tās vaina nav pierādīta. Šobrīd šis nevainīguma prezumpcijas princips un tā definīcija ir vienota visās Eiropas Savienības dalībvalstīs.

⁷ Strada-Rozenberga K. Mantisko jautājumu pierādīšana un tās aktualitātes kriminālprocesā. Ārvalsts investīcijas, kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74.zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016, 355.lpp.

⁸ Eiropas Padomes Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Latvijas Vēstnesis, 13.06.1997, Nr.143/144.

⁹ The Right to... - a Fair Trial! Commission wants more safeguards for citizens in criminal proceedings. Available: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-1157_en.htm [aplūkots 25.02.2017.]

- **Pierādīšanas nasta gulstas uz apsūdzību.** Jaunie noteikumi precizē, ka vaina jāpierāda apsūdzībai drīzāk, nekā apsūdzētai personai jāpierāda, ka tā nav vainīga. Jebkuras šaubas ir jātulko par labu aizdomās turētajai vai apsūdzētajai personai.
- **Tiesības klusēt.** Tiesības klusēt un sevi neinkriminēt jeb nenodot ir aizsargājamas. Tas nozīmē, ka šīs tiesības nedrīkst izmantot pret aizdomās turēto vai apsūdzēto, lai tikai gūtu pārlielību par šīs personas vainu.
- **Tiesības būt klāt lietas izskatīšanā.** Tiesības būt klāt lietas izskatīšanā garantē tiesības uz taisnīgu tiesu/procesu. Ierobežojot vai pārkāpjot šīs tiesības, tiks dotas tiesības aizdomās turētajam vai apsūdzētajam uz jaunu procesu.

Jāatzīst, ka Latvijas tiesiskajā regulējumā šādas nostādnes ir ietvertas, varbūt neizriet tiešā, gramatiskā tekstā no normatīvā akta, taču ņemot vērā to, ka šī direktīva ir jau pieņemta un stājusies spēkā, tad arī Latvijai tā ir saistoša un būtu jāpārņem savos normatīvajos aktos.

Ir jaapsver KPL grozījumu nepieciešamību, ņemot vērā pieņemto direktīvu un paplašināt nevainīguma prezumpcijas principa tvērumu, ietverot KPL 19.pantā arī tiesības klusēt un sevi nenodot, kā arī tiesības būt klāt lietas izskatīšanā. Grozījumi ir nepieciešami, lai novērstu to, ka kriminālprocesā pieļauti būtiski procesuāli pārkāpumi un apsūdzētie nonāk cietušo lomā un vēršas pret valsti Eiropas Cilvēktiesību tiesā (turpmāk – ECT). Šajā sakarā skatītas piemēram, šādas lietas *Ramanauskas v. Lithuania*¹⁰, *G.C.P. v. Romania*¹¹, pamatoti nevainīguma prezumpcijas pārkāpums analizēts arī spriedumā *Lavents v. Latvia*¹².

Taču šobrīd nevainīguma prezumpcijas principa pamatdoma ir, ka ikviens, kas tiek apsūdzēts noziedzīgā nodarījumā, nav uzskatāms par vainīgu, kamēr viņa vaina nav pierādīta ar likumu. Pēc KPL 19.panta šai personai nav jāpierāda savs nevainīgums.

- 3.1. Kā jau autore iepriekš minēja, pierādīšanas pienākums pirmstiesas kriminālprocesā ir procesa virzītājam, bet tiesā – apsūdzības uzturētājam (KPL 126.panta otrā daļa);
- 3.2. taču šajā sakarā KPL ir atrodamas vairākas atkāpes no vispārīgā principa, kur pierādīšanas nasta ir pārnesta uz citiem procesa dalībniekiem, piemēram, ja persona nepiekrīt fakta legālajām prezumpcijām (kas noteiktas 125.panta

¹⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2008.gada 5.februāra spriedums lietā Nr.74420/01 *Ramanauskas v. Lithuania*. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-84935> [aplūkots 25.02.2017.]

¹¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012.gada 4.jūnija spriedums lietā Nr.20899/03 *G.C.P. v. Romania*. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108237> [aplūkots 25.02.2017.]

¹² Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2002.gada 28.novembra spriedums lietā Nr.58442/00 *Lavents v. Latvia*. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-32411>, tulkojums no franču valodas pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 25.02.2017.]

pirmajā daļā), tai jānorāda uz pierādījumiem par šī fakta neatbilstību īstenībai (126.panta trešā daļa);

3.3. persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, **jānorāda (kas nozīmē, ka netiek prasīts pretējā pierādīšana, bet gan tikai norādīšana)**, ka tā izdarījusi noziedzīgu nodarījumu apstākļos, kas izslēdz kriminālatbildību, kā arī uz alibi (126.panta ceturtnā daļa);

3.4. gadījumi, kad **personai** ir jāpierāda mantas likumīgā izcelsme, kas nozīmē, ka noteiktam personu lokam piederošā manta tiek uzskatīta par noziedzīgi iegūtu (prezumpcija), ja vien procesā netiek pierādīts pretējais (KPL 355.panta otrā daļa). Šis institūts ir izpētes vērts, tādējādi arī maģistra darba turpmākajās nodaļās autore pievērsīsies arī šī institūta izpētei.

4. Kā ir jāpierāda (pierādīšanas standarts) – ar ko saprot pierādīšanas līmeni, kādā pierādīšanas subjektam ir jāveic pierādīšana, proti, ka pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie apstākļi uzskatāmi par pierādītiem, ja pierādīšanas gaitā izslēgtas jebkādas saprātīgas šaubas par to esamību vai neesamību (124.panta piektā daļa). Autore šajā sakarā norāda uz būtisku pagriezienu turpmākajā kriminālprocesa tiesiskajā regulējumā, proti, pēc izstrādātajiem grozījumiem KL, ko paredzēts papildināt ar VIII² nodaļu “Mantas īpašā konfiskācija” paredz noteikt jaunu pierādīšanas standartu „iespējamības pārsvars” attiecībā uz noziedzīgi iegūtu mantu¹³. KPL 124.pants tiks papildināts ar sesto daļu šādā redakcijā:

*“(6) Pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie apstākļi attiecībā uz mantas noziedzīgo izcelsmi uzskatāmi par pierādītiem, ja pierādīšanas gaitā ir pamats atzīt, ka **mantai visticamāk ir noziedzīga izcelsme, nevis likumīga**”.*

Attiecīgi KPL 126.pants tiks papildināts ar 3.¹daļu šādā redakcijā: *“(3¹) Ja kriminālprocesā iesaistītā persona apgalvo, ka manta nav uzskatāma par noziedzīgi iegūtu, pienākums pierādīt attiecīgās mantas izcelsmes likumību ir šai personai”.*

Jāatzīmē, ka līdzšinējā KPL redakcijā pastāv tikai viens pierādīšanas standarta veids “ārpus saprātīgām šaubām”.

Būtiski saprast pierādīšanas standarta “iespējamības pārsvaru” saturu. Juridiskajā literatūrā šis pierādīšanas standarts tiek pielīdzināts civilprocesuālam pierādīšanas standartam¹⁴. Turklāt “iespējamības pārsvara” (saprātīgu šaubu radīšana) pierādīšanas līmenis

¹³ Likumprojekta Nr. 90/TA-1094 (2016) „Grozījumi Kriminālprocesa likumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). 2015.gada 17.aprīlis. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/AB2871419A747C7FC72258011002DD2FA?OpenDocument> [aplūkots 08.02.2016.]

¹⁴ May R. Criminal Evidence.4th edition. London: Sweet & Maxwell, 1999. P. 68-69.

ir zemāks nekā “ārpus saprātīgām šaubām”¹⁵. Ar “iespējamības pārsvars” saprotams, kad tiesa, balstoties uz pierādījumiem, tic, ka konkrētais notikums ir visticamāk noticis vai kaut kas ir reāls, nekā vispār nenoticis. Šis standarts ir bieži raksturots kā elastīgs un viegli piemērojams, protams, vērtējot to, kāds ir konkrētais process un jo īpaši apgalvojumu nopietnību.¹⁶ Loģiski izvērtējot, vai citas versijas ir ticamākas par konkrētās personas sniegto faktu izklāstu.¹⁷ Šo pierādīšanas standartu praksē dēvē arī par „brīvo pierādījumu novērtēšanas principu”. Galvenā ideja ir būtībā tāda pati, kā autore iepriekš jau minēja, proti, pierādīšanas pienākums ir abām pusēm (arī trešajām personām, ja tādas ir), turklāt tiesai ir „brīvais pierādījumu novērtēšanas princips” (pārliecības veidošanās, kam vairāk ticēt).¹⁸

Ņemot vērā, ka noziedzīgi iegūtas mantas institūts ir savā ziņā civiltiesiska rakstura institūts, tad attiecībā uz noziedzīgi iegūtas mantas risināšanas jautājumiem ir pareizi, ja procesa virzītājam pirmstiesas procesā vai apsūdzības uzturētājam tiesā pierādīšanas nasta tiktu samazināta, turklāt aizstāvības puse vairs nevarētu iztikt ar saprātīgu šaubu radīšanu.

Šeit gan jānorāda, ka vienlaikus būs jāskata arī kriminālprocesā aizskartā mantas īpašnieka tiesības kopsakarā ar likumprojektā paredzēto pierādīšanas standarta maiņu attiecībā uz noziedzīgi iegūto mantu („iespējamības pārsvars”). Padziļinātai šī standarta ieviešanas aspektam autore pievērsīsies turpmākajās nodaļās.

5. Ar ko var pierādīt jeb kādiem jābūt pierādījumiem – jebkuras likumā paredzētajā kārtībā iegūtas un noteiktā procesuālajā formā nostiprinātas ziņas par faktiem, kurus kriminālprocesā iesaistītās personas savas kompetences ietvaros izmanto pierādīšanas priekšmetā ietilpstošo apstākļu esamības vai neesamības pamatošanai. Tātad tās ir ziņas, taču tās ietvertas noteiktā procesuālā formā, kā, piemēram, liecībās, eksperta atzinumā u.c. (KPL 131.pants līdz 137.pants ieskaitot). Saskaņā ar KPL 124.panta trešo daļu nevienam no pierādījumiem nav iepriekš noteikta augstāka ticamības pakāpe nekā pārējiem pierādījumiem. Citāda pieeja atšķirībā no Latvijas, ir Vācijā. Piemēram, atsevišķus pierādījumus izdala kā galvenos pierādījumus (no vācu val. “*Strengbeweis*”), tiem arī jābūt nostiprinātiem attiecīgā procesuālajā formā. Šie pierādījumi ir: liecinieku liecības, ekspertu liecības, dokumentāri pierādījumi un apskate (“*inspection*”).¹⁹

¹⁵ Choo L-T Andrew. Evidence. United States: Oxford University Press, 2006. P. 357.

¹⁶ Ibid. P.358.

¹⁷ Administratīvās rajona tiesas 2009.gada 29.aprīļa spriedums lietā Nr.A42472107.

¹⁸ Kūtris G. Noziedzīgi iegūta manta: tiesiskais regulējums un problemātika. Jurista vārds, 2007. gada 17.aprīlis, Nr.16 (469)

¹⁹ Bohlander M. Principles of German Criminal Procedure. Oxford and Portland: Hart Publishing, 2012, P.144

1.2. Ar noziedzīgu nodarījumu radītā kaitējuma atlīdzināšana

Kā viens no mantisko jautājumu veidiem kriminālprocesā ir kaitējuma kompensācija cietušajam. Tiesības uz kompensāciju ir nostiprinātas arī kriminālprocesa principa veidā KPL 22.pantā. Šis princips arī atbilst 1983.gada 24.novembra „Eiropas konvencijas par kompensāciju piešķiršanu vardarbīgu noziegumu upuriem”²⁰ un 2004.gada 29.aprīļa Eiropas Savienības Padomes direktīvas Nr.2004/80/EK par kompensāciju noziegumos cietušajiem²¹. Līdz ar to, arī Latvijas likumdevējs, šo principu ietvēris, KPL un tam ir paredzēta īpaša loma. Šajā apakšnodaļā autore apskatīs kompensācijas jēdzienu un saturu.

Šī brīža redakcijā, proti, atbilstoši KPL 350.panta pirmajai daļai „*kompensācija ir naudas izteiksmē noteikta samaksa, ko persona, kura ar noziedzīgu nodarījumu radījusi kaitējumu, samaksā cietušajam kā gandarījumu par morālo aizskārumu, fiziskajām ciešanām un mantisko zaudējumu*”. Savukārt atbilstoši KPL 350.panta otrajai daļai „*kompensācija ir krimināltiesisko attiecību noregulējuma elements, ko apsūdzētais samaksā brīvprātīgi vai uz tiesas nolēmuma pamata*”.

KPL 350.panta pirmajā daļā ir ietverta kompensācijas definīcija un skaidrojums. Ar kompensāciju saprot naudas izteiksmē noteiktu samaksu, ko persona, kura ar noziedzīgu nodarījumu radījusi kaitējumu, samaksā cietušajam kā gandarījumu par morālo aizskārumu, fiziskajām ciešanām un mantisko zaudējumu. Piemēram, no angļu valodas ar kompensāciju saprot – naudas līdzekļus, kas maksājami personai, kas pārcietusi kādu zaudējumu vai ievainojumu, tā iemesla dēļ, ka šai personai tas, kas piederējis ir ticis sabojāts.²²

Salīdzinot civiltiesībās pastāvošo „kompensācijas” jēdzienu un saturu, tad civiltiesībās šī institūta mērķis ir, atlīdzinot cietušajai pusei pārkāpuma rezultātā radušos zaudējumus, atjaunot cietušās puses tiesisko stāvokli, kāds tas bija pirms pārkāpuma izdarīšanas. Turklāt atšķirībā no kriminālprocesa, civiltiesībās tas iespējams, natūrā, izlabojot mantai nodarīto kaitējumu vai nododot cietušajam citu vērtīgu lietu.²³ Jāatzīst, ka KPL ietvertais „kompensācijas” definīcija ir īsa un lakoniska, neparedzot, piemēram, „kompensēt” cietušajam izdarīto natūrā, labot nodarīto kaitējumu vai nodot citu lietu. Taču autore to skaidro ar faktu, ka KPL 350.panta trešajā daļā ir ietverta alternatīva, ja ar kompensāciju (KPL izpratnē) cietušajam nav atlīdzināts viss radītais kaitējums, tad viņam ir tiesības prasīt tā

²⁰ Eiropas konvencija par kompensāciju piešķiršanu vardarbīgu noziegumu upuriem. 24.11.1983.

²¹ Eiropas padomes direktīva Nr.2004/80/EK par kompensāciju noziegumos cietušajiem. „Eiropas Savienības Oficiālais vēstnesis” 29.04.2004.

²² Bullion S., Longmann Dictionary to Contemporary English. United Kingdom: Pearson Education Limited, 2002, P.

²³ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: 1997., 60.lpp.

atlīdzināšanu Civilprocesa likuma²⁴ (turpmāk – CPL) kārtībā. Tādējādi likumdevējs ir paredzējis iespēju šo mantisko jautājumu atrisināt arī civiltiesiskā kārtā. Interesanti, ka Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesa spriedumā²⁵ norādījusi, ka tiesas piespriestajai kompensācijai jāpilda gan kompensējoši sodošā funkcija, gan gandarījuma jeb apmierināšanas funkcija. Tādējādi ar kompensāciju ne tikai panāk cietušajam radītā kaitējuma atlīdzināšanu, bet arī tiek īstenota noziedzīgu nodarījumu prevencija.

Kompensācijas regulējumam KPL ir drīzāk materiālo tiesību raksturs, jo Civillikuma²⁶ 1635.pantā un turpmākajos pantos ietverts regulējums apmēru, kādu cietušais ir tiesīgs prasīt no tiesību aizskārēja, kad un kā konstatējams tiesību aizskārums, regulējums par ļaunu nolūku, vainas pakāpes, u.c.

Pie šādām atziņām nonācis arī Augstākās tiesas Senāta Kriminālietu departaments 2007.gadā. Proti KPL 26.nodaļas normas faktiski satur arī materiālo tiesību normas. Līdz ar to, lai nodrošinātu pareizu normu piemērošanu, izlemjot pieteikumu par radītā kaitējuma kompensāciju, tostarp arī par morālo aizskārums, tiesai ir jāvadās no materiālo tiesību normām.²⁷ Piemēram, Augstākās tiesas Senāta 2010.gada 5.novembra lēmumā Senāts ir norādījis, ka tiesas noteiktā kaitējuma kompensācija neatkarīgi no tās apmēra ir mantisko jautājumu risināšana Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā un nav uzskatāma nedz par sodu Krimināllikuma 35.panta izpratnē, nedz par dubultsodu Kriminālprocesa likuma 25.panta izpratnē.²⁸ Tādējādi, saprotams, ja no vainīgā tiek piedzīti naudas līdzekļi par labu cietušajam, tad tas nav jāsalīdzina ar sodu. Kompensācijas institūts ir mehānisms, kas paredzēts KPL, lai sasniegtu vienu no KPL 1.pantā nostiprinātajiem mērķiem – krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu.

Ievērojot iepriekš minēto, autore secina, ka kompensācija, kura piedzenama no vainīgā nav un nedrīkst būt pielīdzināma soda institūtam Krimināllikuma izpratnē, turklāt Kriminālprocesa likuma 26.nodaļā ietvertajam regulējumam par kompensāciju cietušajam ir uzskatāmas par materiālajām tiesību normām. Tādējādi kompensācijas apmērs par izdarītajām fiziskajām, morālajām ciešanām vai mantisko zaudējumu ir jāskata un jāinterpretē kopsakarā ar civiltiesībās noteikto tiesu praksi un Civillikuma normām.

²⁴ Civilprocesa likums. Latvijas Republikas likums. 14.10.1998. „Latvijas Vēstnesis”, 326/330 (1387/1391).

²⁵ Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas 2008.gada 11.septembra spriedums lietā Nr.11520117807. Pieejams: www.tiesas.lv [aplūkots 18.03.2017.]

²⁶ Civillikums: Latvijas Republikas likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 24.februāris, Nr.44.

²⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Kriminālietu departamenta 2007.gada 20.aprīļa spriedums lietā Nr.SKK-269/2007.

²⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Kriminālietu departamenta 2010.gada 5.novembra lēmums lietā Nr.SKK-508/2010.

Kopumā autore secina, ka KPL ietvertā „kompensācijas” definīcija ir izsmeļoša. Citiem vārdiem sakot, kompensācija ir labums, kā materiāla vērtība naudas izteiksmē, ko ir tiesības pieprasīt personai, kura ir atzīta par cietušo.

1.3. Rīcība ar noziedzīgi iegūtu mantu

Noziedzīgi iegūtas mantas institūts KPL pastāv, kopš KPL pieņemšanas brīža, proti, 2005.gada 21.aprīļa. KPL 27.nodaļā ir ietverts noziedzīgi iegūtas mantas regulējums, kurā skaidrots noziedzīgi iegūtas mantas jēdziens un kāda rīcība ar to iespējama, t.i., atdodama tās likumīgajam īpašniekam vai valdītājam, vai valsts institūcijām, vai juridiskām personām to mantu, kuras apgrozība ir aizliegta. Jāmin, ka pirms noziedzīgi iegūtas mantas institūta iestrādes KPL, citos tiesību aktos netika skatīta šī institūta būtība un citi ar to saistītie apstākļi.²⁹

Tādējādi KPL tika ietverts pilnīgi jauns kriminālprocesuālo tiesību institūts – process par noziedzīgi iegūtu mantu, kuru nereti tiesību zinātnieki un praktiķi pieskaita pie sevišķajiem procesiem.³⁰ Jo process par noziedzīgi iegūtu mantu notiek paralēli t.s. pamatprocesam, kā arī process nenotiek par konkrētu personu, bet gan par konkrētu mantu.³¹

Noziedzīgi iegūtas mantas institūta pastāvēšana KPL ir vērtēta diezgan pretrunīgi. Tiesīzinātnieku vidū pastāv viedoklis, ka neskaidrības un diskusijas rada jēdziena „manta” izpratne³². Manta, kā to definē Eiropas Kopienas Padomes Direktīva 91/308/EEK „Par to, kā novērst finanšu sistēmas izmantošanu nelikumīgi iegūtas naudas legalizēšanai”³³, ir jebkura veida mantiski labumi, ķermeņiskas vai bezķermeņiskas lietas, kā arī juridiski dokumenti, kas apliecina šīs mantas īpašumu vai tiesības attiecībā uz šo mantu. Savukārt līdzekļi atzīstami par noziedzīgi iegūtiem, ja personas īpašumā vai valdījumā tie tieši vai netieši iegūti noziedzīga nodarījuma rezultātā, kā arī citos KPL noteiktajos gadījumos (minētā likuma 4. pants).

²⁹ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Pārmaiņu laiks kriminālprocesā. VI. Procesuālie termiņi, dokumenti un mantiskie jautājumi. Jurista vārds. 2006. 8.augusts Nr.31 (434).

³⁰ Gaidukēvičs V. Problēmas procesos par noziedzīgi iegūtu mantu. Zinātniski praktiskā konference. Latvijas Kriminālprocesa likuma piemērošanas pirmā gada problēmas. Rīga: Latvijas Policijas akadēmijas izdevums, 2006, 39.lpp.

³¹ Strada-Rozenberga K., Meikališa Ā. Pētījums. Mantas konfiskācijas tiesiskais regulējums Latvijā un Eiropas Savienībā, tās izpildes mehānisma efektivitātes nodrošināšana. 2010, 22.lpp. Pieejams: https://www.tm.gov.lv/files/archieve/lv_ministrija_imateriali_MantKonf.pdf [aplūkots 19.03.2017.]

³² Makurina J. Noziedzīgi iegūtas mantas aresta īpatnības un aktuālā problemātika. Latvijas Universitātes 5.starptautiskā zinātniskā konference, veltīta Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 95.gadadienai. Jurisprudence un kultūra: pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumi. 2014.gada 10.-11.novembris. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 462.-463.lpp.

³³ Par to, kā novērst finanšu sistēmas izmantošanu nelikumīgi iegūtas naudas legalizēšanai: Eiropas Kopienas Padomes Direktīva 91/08/EEK. Oficiālais Vēstnesis L 166, 28/06/1991. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriSerc.do?uri=CELEX:31991L0308:LV:HTML> [aplūkots 19.03.2017.].

Norāde „tieši vai netieši iegūti” attiecināma uz personu, kura tiek vainota nelikumīgi iegūtu finanšu līdzekļu vai citas mantas legalizēšanā, un, kā pamatoti norāda J.Juriss, nozieguma kvalifikācijai nav būtiski, kādā veidā (tieši – personai pašai piedaloties, vai netieši – nepiedaloties predikatīvā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā) finanšu līdzekļi vai cita manta nonākusi šīs personas īpašumā vai valdījumā, jo kriminālatbildības nosacījums ir personas apzināšanās par šo finanšu līdzekļu vai citas mantas noziedzīgo izcelsmi. Turklāt nav nepieciešams precīzi konstatēt, ka KL 195.pantā paredzētā nozieguma izdarītājs ir zinājis, kādā tieši veidā (zādzības, krāpšanas, izvairīšanās no nodokļu nomaksas, kukuļošanas, kontrabandas u. tml. rezultātā) finanšu līdzekļi vai cita manta tika iegūta³⁴.

Turklāt pats institūts visai maz tiek piemērots praksē, lai gan autoresprāt, rīcība ar noziedzīgi iegūtu mantu un tās veidi, kas paredzēti KPL, ir pietiekami efektīvi, kā rīkoties ar mantu, kura ir nonākusi kādas personas valdījumā vai īpašumā tieši vai netieši noziedzīga nodarījuma rezultātā.

Nepārprotami Satversmes tiesa ir izskaidrojusi, ka Latvijas Republikas Satversmes³⁵ (turpmāk – Satversme) 105.pants dod personai tiesības tikai uz likumīgi iegūtu īpašumu, taču nedod tiesības uz mantu, kas iegūta noziedzīga nodarījuma rezultātā, ja mantas noziedzīgā izcelsme ir pierādīta tiesiskai valstij atbilstošā institūcijā – tiesā un tiesiskas valsts prasībām atbilstošā procesā³⁶, tādējādi uz mantu, kas KPL noteiktajā kārtībā atzīta par noziedzīgi iegūtu, tās prettiesiskajam ieguvējam nav īpašuma tiesību, un līdz ar to šāda manta neietilpst Satversmes 105.panta tvērumā³⁷.

Papildus jānorāda, ka personai piespiedu kārtā bez atlīdzības var atsavināt tādu mantu, kas uzskatāma par īpašumu Satversmes 105.panta izpratnē³⁸. Autoresprāt, “mantas” jēdziens KPL izpratnē ietver sevī arī citas personas īpašumu. Tādējādi “mantas” jēdziens neaprobežojas tikai ar apsūdzētajam piederošu vai valdījumā esošu “mantu”.

Pēc KPL ietvertajiem vārdiem „īpašums” un „valdījums”, jēdzienam „manta” ir visnotaļ cieša saistība ar tiesību institūtu „īpašums”. Tātad ir svarīga mantas piederība kādai personai, jo tā ir absolūta vara pār kādu lietu, tādējādi nonākot pie Civillikuma 927.pantā reglamentētā īpašuma institūta. Šeit gan jāpiebilst, ka jāpiekrīt vairāku juristu nostājai, ka par īpašuma tiesību objektu kriminālprocesa izpratnē var būt tikai un vienīgi ķermeniskas lietas, jo

³⁴ Juriss J. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012, 70.-71. lpp. Latvijas Republikas Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojums. Tiesu prakse lietās par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu un par izvairīšanos no nodokļu maksāšanas. 2013, 49.lpp.

³⁵ Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.

³⁶ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010.gada 5.novembra lēmums lietā Nr.2010-31-01. Sk. arī Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2009.gada 28.maija spriedumu lietā Nr. 2008-47-01.

³⁷ Turpat.

³⁸ Turpat.

bezķermeniskas lietas nevar atrasties personas īpašumā. Tas skaidrojams ar apstākli, ka tikai ķermeniskas lietas var tikt pielīdzinātas mantai gan jēdziena plašākā nozīmē, gan arī šaurākā, līdz ar to tikai kustamas un nekustamas lietas ir iespējams atzīt par noziedzīgi iegūtu mantu.³⁹

Nevar piekrist, ka nav nepieciešamība ieviest kriminālprocesa regulējumā „mantas” jēdzienu⁴⁰, jo civiltiesību, komerciesību un krimināltiesību nozarēs „mantas” institūta izpratne ir atšķirīga. Ir jārada risinājums, lai novērstu neizpratni un neradītu šaubas par to, kādas lietas (bezķermeniskas, ķermeniskas, kustamas, nekustamas) ir uzskatāmas par „mantu” tieši KPL izpratnē. Vienotam „mantas” jēdzienam ir jābūt tādām, lai tā ieviešana kriminālprocesā un krimināltiesībās neradītu sadursmi ar civiltiesībās pastāvošo „īpašuma” institūtu un absolūto varu pār to un, tai pašā brīdī, kriminālprocesa tiesībās pastāvošo mantas aresta vai konfiskācijas gadījumā.

1.4. Procesuālie izdevumi

Satversmes 92.pantā ir noteikts, ka nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstošu atlīdzinājumu. Turklāt KPL 367.panta pirmajā daļā ir uzskaitīti 8 (astoņi) procesuālo izdevumu veidi. Tomēr Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments atzinis, ka procesuālo izdevumu, kas norādīti KPL 367.panta pirmajā daļā, uzskaitījums nav izsmeļošs.⁴¹

Ņemot vērā iepriekš minēto, ir jānošķir „procesuālo izdevumu” plašākā un šaurākā nozīme. Proti, plašākā nozīmē ar procesuālajiem izdevumiem kriminālprocesā saprotami visi izdevumi, kas radušies sakarā ar kriminālprocesu, piemēram, valsts izdevumi izmeklēšanas iestāžu, prokuratūras, tiesu uzturēšanai (darba samaksai, maksai par komunālajiem pakalpojumiem un tml.), brīvības atņemšanas vietu apsardzei un tml. Turpretim šaurākā nozīmē ar procesuālajiem izdevumiem parasti saprot izdevumus, ko sākotnēji sedz no valsts līdzekļiem, bet vēlāk piedzen no notiesātajiem, t.i., personām, kas vainīgas noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, un tādējādi radījušas konkrēto kriminālprocesu un ar to saistītos izdevumus.⁴²

³⁹ Makurina J. Noziedzīgi iegūtas mantas aresta īpatnības un aktuālā problemātika. Latvijas Universitātes 5.starptautiskā zinātniskā konference, veltīta Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 95.gadadienai. Jurisprudence un kultūra: pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumi. 2014.gada 10.-11.novembris. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 463.-464.lpp.

⁴⁰ Turpat.

⁴¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2011.gada 29.augusta lēmums lietā Nr.SKK-296/2011.

⁴² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta tiesu prakses apkopojums „Procesuālie izdevumi un to atlīdzināšana”. Rīga, 2007, 3.lpp.

Ņemot vērā, ka ir speciāls normatīvs akts, proti, 2005.gada 4.oktobra Ministru kabineta noteikumi Nr.754 „Noteikumi par kriminālprocesuālo izdevumu atlīdzināšanas kārtību un apmēru”, ir skaidrs, ka likumdevējs ir paredzējis alternatīvu gadījumā, ja notiesātais nav spējīgs segt ar pret viņu uzsāktu kriminālprocesu radušos izdevumus. Minētajos ministru kabineta noteikumos ir noteikta kārtība, kādā dažādām kriminālprocesā iesaistītajām personām atlīdzina procesuālos izdevumus no valsts budžeta, bet jau ar motivētu procesa virzītāja nolēmumu. Šajā šaurākajā nozīmē termins “procesuālie izdevumi” lietots arī KPL Latvijā, kā arī citās valstīs.⁴³

Jāņem vērā, ka „procesuālajiem izdevumiem” un tā apmēra pierādīšanai ir būtiska nozīme krimināltiesisko attiecību taisnīgā noregulēšanā.⁴⁴ Turklāt pēc tiesu nolēmumiem, kas publiski pieejami Augstākās tiesas interneta vietnē⁴⁵, secināms, ka problemātika ir tieši procesuālo izdevumu apmēra noteikšanā, kā arī praksē saskatāms trūkums tiesas motivācijā par to, kam gulstas pienākums procesuālie izdevumus maksāt un kam tie maksājami.

Procesa virzītājiem, tajā skaitā tiesnesim, ir jāmotivē un plašāk jāizklāsta argumenti attiecībā uz piemēroto procesuālo izdevumu apmēru. Šāda pieeja nodrošina ne tikai procesa dalībnieku informētību, bet arī citiem procesa virzītāji ņemot vērā, piemēram, judikatūru ir saprotama tiesa argumentācija.

1.5. Mantisko jautājumu nodrošināšana (mantas arests)

Mantas aresta institūts ir viens no strīdīgākajiem jautājumiem kriminālprocesā, jo mantas arests reizēm pat būtiski var ierobežot kādas personas pamattiesības. Lai gan tiesības uz īpašumu nav absolūtas, tomēr ir netaisnīgi, ka mantas arestu var piemērot arī attiecībā uz trešās personas mantu. Tāpēc KPL tiek arī atsevišķi izdalīts tāds personas statuss, kā aizskartās mantas īpašnieks. Juridiskajā literatūrā pastāv viedoklis, ka aresta uzlikšana mantai ir viens no procesuālo piespiedu līdzekļu veidiem.⁴⁶ Arī autore pievienojas šim viedoklim, tādējādi mantisko jautājumu nodrošināšana nebūs plaši apskatāma šī darba ietvaros, jo mērķis un uzdevums tomēr ir pievērsties tieši pierādīšanas jautājumam attiecībā uz mantiskajiem jautājumiem, nevis to nodrošināšanu.

⁴³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta tiesu prakses apkopojums „Procesuālie izdevumi un to atlīdzināšana”. Rīga, 2007, 3.lpp.

⁴⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2009.gada 24.novembra lēmums lietā Nr.SKK-620/2009.

⁴⁵ Skatīt tīmekļa vietni: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-kriminallietu-departaments/klasifikators-pec-likuma-normam-ar-tezem/kriminalprocesa-likums/#29> [aplūkots: 05.06.2016.]

⁴⁶ Lapina J. Aresta uzlikšana mantai. Jurista vārds. 2011.gada 9.augusts. Nr.32 (679).

Tomēr, visparēji apskatot mantas aresta institūtu, interesanti, ka pamatā mantas aresta institūts tagadējā KPL ir pārņemts no LPSR KK. LPSR KK 175.panta pirmā daļa noteica „*lai nodrošinātu civilprasību vai iespējamo mantas konfiskāciju, izmeklētājam jāuzliek arests apsūdzētā vai aizdomās turētā, vai to personu mantai, kuras pēc likuma ir materiāli atbildīgas par viņu darbību, vai citu personu mantai, pie kurām atrodas noziedzīgā kārtā iegūtā manta*”. Šī norma praksē tika piemērota, ja krimināllietā par konkrēto noziedzīgo nodarījumu tika paredzēts papildu sods – mantas konfiskācija, tad arests mantai bija uzliekams obligāti. Citos gadījumos, kā arī tad, ja vainīgais nodarīto zaudējumu atlīdzinājis labprātīgi, bet konfiskācija par šo noziegumu nav paredzēta, tad arestu mantai uzlikt nedrīkstēja.⁴⁷

Mantas aresta institūta uzskatīšana par procesuālo piespiedu līdzekļa veidu ir pamatā tam, ka atbilstoši LPSR KK tiesībzinātnieks Artūrs Liede procesuālos līdzekļus iedalīja četrās grupās. Viena no tām bija „līdzekļi, ar kuriem nodrošina noziegumu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas iespēju”, kurā iekļauta bija arī aresta uzlikšana mantai.⁴⁸

Visbiežāk personas mantu bija iespējams arestēt situācijās, kad persona tiek aizturēta un reizē veikta kratīšana, piemēram, aizturētā dzīvesvietā, līdz ar to persona ieguva aizdomās turētā statusu un arī aresta uzlikšana mantai tika atzīta par likumīgu. Manta, kurai tika uzlikts arests, tika sīki aprakstīta protokolā, lai ieinteresētās personas to nevarētu apmainīt ar līdzīgiem, bet nevērtīgākiem priekšmetiem.⁴⁹

Jāteic, ka arestu varēja uzlikt ne tikai aizdomās turētā vai apsūdzētā mantai, bet arī laulāto kopmantai, arī ģimenes locekļu mantai, ja bija pamats uzskatīt, ka manta iegādāta par noziegumā iegūtu naudu.⁵⁰ Arī šī brīža KPL 361.pantā paredzēts, ka arestu var uzlikt – aizturētā, aizdomās turētā, apsūdzētā mantai, kā arī citu personu mantai vai to personu mantai, kuras ir materiāli atbildīgas par aizdomās turētā vai apsūdzētā rīcību.

Sarežģītāks ir jautājums gadījumos, kad mantas arests tiek uzlikts, lai efektīvi nodrošinātu kaitējuma kompensāciju cietušajam, ja ir zināms pieteiktās kaitējuma kompensācijas apmērs, tad ir nepieciešams zināt arestējamās mantas aptuveno vērtību, lai nepamatoti neaizskartu personas tiesības uz īpašumu, kā arī nodrošinātu cietušā tiesības saņemt kaitējuma kompensāciju. Tādējādi KPL paredzēts precizēt 364.panta pirmajā daļā noteikto vārdu savienojumu „faktiskā vērtība”, nosakot, ka mantu, kurai tiek uzlikts arests,

⁴⁷ Azāns B., Liede A. un autoru kolektīvs. Latvijas PSR Kriminālprocesa kodeksa komentāri, Rīga: Avots, 1986, 269.lpp.

⁴⁸ Lapina J. Aresta uzlikšana mantai. Jurista vārds. 2011.gada 9.augusts. Nr.32 (679).

⁴⁹ Azāns B., Liede A. un autoru kolektīvs. Latvijas PSR Kriminālprocesa kodeksa komentāri, Rīga: Avots, 1986, 270.lpp.

⁵⁰ Turpat.

novērtē pēc apvidū esošajām cenām, ņemot vērā nolietojuma pakāpi (līdzīgi kā noteikts CPL (578. pants), apķīlājot parādnieka mantu)⁵¹.

Tāpat būtiski ievērot, lai kriminālprocesā tiktu noteikts mantas arests, it īpaši, ja varētu tikt lemts par kādu apsūdzētā mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu un tās konfiscēšanu, segtu procesuālos izdevumus vai apmierināt cietušā kompensācijas pieteikumu. Tieši mantas arests ir mehānisms, kas nodrošina mantisko jautājumu risināšanu kriminālprocesā.

Nav viennozīmīgas atbildes uz to, vai arests mantai uzliekams obligāti, iestājoties kādiem likumā paredzētajiem nosacījumiem, vai tomēr tā uzlikšana ir atstāta procesa virzītāja izvērtēšanai. Autoresprāt, jebkurā gadījumā, ja tiek lemti mantiskie jautājumi vai arī pats noziedzīgais nodarījums ir materiāla vai citāda mantiska rakstura noziedzīgs nodarījums, par ko uzsākts kriminālprocess, būtu obligāti jāparedz aresta uzlikšana mantai. Kriminālprocesa gaitā pēc tam noskaidrojot visus noziedzīgā nodarījuma apstākļus.

⁵¹ Likumprojekta Nr. 90/TA-1094 (2016) „Grozījumi Krimināllikumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). 2015.gada 17.aprīlis. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/AB2871419A747C7FC2258011002DD2FA?OpenDocument> [aplūkots 08.02.2017.]

2. AR NOZIEDZĪGU NODARĪJUMU RADĪTĀ KAITĒJUMA PIERĀDĪŠANA

Šajā nodaļā autore apskatīs kompensācijas procesuālos aspektus un problemātiku. 2014.gada 19.maijā spēkā stājās Eiropas Parlamenta un Padomes 2014.gada 3.aprīļa direktīva 2014/42/ES par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā (turpmāk – Direktīva Nr.2014/42/ES). Direktīvas Nr.2014/42/ES preambulas 29.punktā ir noteikts, ka īpašumu saistībā ar kriminālprocesu cita starpā var iesaldēt arī tādēļ, lai nodrošinātu kompensāciju par noziedzīga nodarījuma radītiem zaudējumiem.⁵²

Autore attiecībā uz ar noziedzīgu nodarījumu radītā kaitējuma jeb kompensācijas pierādīšanu izvirzītu šādus pamatkritērijus, kas būtu jāņem vērā, lai šī institūta piemērošanā tiktu atrisināti visi aspekti attiecībā uz pierādīšanu:

- 1) kas var būt par kompensācijas subjektu? Turklāt šis aspekts jāskata divējādi,
 - a) subjekts, kuram uzlikts kompensācijas maksāšanas pienākums, vai arī
 - b) subjekts, kurš tiesīgs pieteikt kompensāciju.
- 2) kāds ir kompensācijas pierādīšanas apjoms?;
- 3) kompensācijas apmērs?
- 4) kompensācijas izmaksāšanas kārtība (ņemot vērā, ka maģistra darba tēmas ietvaros izvirzīts tieši mantisko jautājumu pierādīšanas aspekts un lai arī kompensācijas izmaksāšanas un izpildes kārtības jautājumi būtu izpētes vērti, diemžēl tieši kompensācijas izmaksāšanas un izpildes kārtības apskatam autore šai darbā nepievērsīsies).

Kompensācijas institūts, kā arī pārējie mantiskie jautājumi ir cieši saistīti savā starpā un, varētu teikt, papildina viens otru. Par to liecina arī šī brīža spēkā esošā KPL redakcija. Proti, KPL 359.pantā šobrīd ir spēkā princips, ka noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas rezultātā iegūtos līdzekļus, kad stājies spēkā gala nolēmums kriminālprocesā, **vispirms izmanto pieprasītās kaitējuma kompensācijas nodrošināšanai un samaksai**⁵³.

⁵² Latvijas Republikas Tieslietu ministrija. Likumprojekta „Grozījumi Kriminālprocesa likumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija), 23.lpp. 2015.gada 17.aprīlis. Pieejams: https://www.tm.gov.lv/files/11_MjAxNS9TYWJpZWRYxKtiYXMgbMSrZHpKZWZlZjI0MDQvVE1Bbm90XzIzMDIxNV9LUEwuZG9jeA/2015/Sabiedr%C4%ABbas%20%C4%ABdzdal%C4%ABba/2404/TMAnot_230215_KPL.docx. [aplūkots 01.06.2016.]

⁵³ Likumprojekta Nr. 90/TA-1094 (2016) „Grozījumi Krimināllikumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). 2015.gada 17.aprīlis. Pieejams:

2.1. Kompensācijas tiesiskais regulējums

Ņemot vērā, ka iepriekš tika vispārīgi apskatīts kompensācijas regulējums Latvijas tiesību sistēmā, jāatzīst, ka ir vairāki aspekti, kas būtu vērā ņemami un jāpārņem no citu valstu tiesiskā regulējuma.

Apskatot citu valstu regulējumu attiecībā uz kompensācijas jautājumiem, tad, piemēram, Igaunijas kriminālprocesa kodeksā ar kompensāciju drīzāk saprot procesuālos izdevumus, jo Igaunijas kriminālprocesa kodeksa 178.pantā ir atrodams regulējums par izdevumiem cietušajam, lieciniekiem, tulkiem, ekspertiem un citām procesā iesaistītajām personām, piemēram, par transporta izdevumiem, sakarā ar tiesas sēdēm un tml.⁵⁴ Latvijā regulējums par tamlīdzīgiem izdevumiem ir atrodams KPL 367.pantā. Taču aplami būtu teikt, ka Igaunijas likumdevējs nav paredzējis normatīvo regulējumu par kompensāciju cietušajam, ko izmaksā valsts. Šos jautājumus regulē likums „Par atbalstu cietušajiem” (no angļu val. – „Victims Support Act”) un šajā likumā regulēta kārtība, kādā cietušie var vērsties pie valsts, lai pieteiktu kompensāciju.⁵⁵ Arī Latvijā ir speciāls likums „Par valsts kompensāciju cietušajam” (turpmāk arī – Kompensācijas likums), kurā ir paredzēta kārtība kādā valsts izmaksā kompensāciju cietušajam.

Piemēram, Kirgizstānas kriminālprocesa likuma 21.pantā līdzīgi kā Latvijas KPL 22.pantā tiesības uz kompensāciju ir nostiprināts principa veidā. Kirgizstānas regulējumā šis princips paredz, ka personai ir tiesības pieprasīt tostarp, bet ne tikai atlīdzību par tai radīto kaitējumu, ja persona ir bijusi noziedzīga nodarījuma upuris, tiesa ir kļūdījusies kriminālprocesā vai arī, ja šīs personas nelikumīgi tikušas apsūdzētas. Arī pašam cietušajam pēc Kirgizstānas Kriminālprocesa likuma 50.panta ir tiesības pieprasīt gan apsūdzētajam, gan valstij kompensāciju. Taču par morālo kaitējumu kompensāciju ir tiesības pieprasīt tikai no paša apsūdzētā, savukārt no valsts var pieprasīt zaudējumu atlīdzību (morālas, fiziskas vai zaudējumu atlīdzību par mantas bojāšanu/zaudējumu), kas nodarīta ar noziedzīgo nodarījumu. Lai gan jānorāda, ka Kirgizstānas regulējumā pastāv privātās apsūdzības institūts (civilprasība), kas nozīmē, ka kompensācija par morālo kaitējumu cietušajam ir jāpieprasa ceļot civilprasību.⁵⁶ Autore uzskata, ka atbilstoši Latvijas tiesiskās sistēmas attīstības tempiem, privātās apsūdzības institūtam nav jāatrodas KPL. Arī praksē ar šī institūta

<http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/AB2871419A747C7FC2258011002DD2FA?OpenDocument>. [aplūkots: 19.03.2017.]

⁵⁴ Igaunijas kriminālprocesa kodekss. Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 27.03.2016.]

⁵⁵ Igaunijas likums „Par atbalstu cietušajam” (no angļu val. – Victims Support Act) Pieejams: http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/pdf/national_law_cv_est_en.pdf [aplūkots 27.03.2016.]

⁵⁶ Kirgizstānas kriminālprocesa kodekss. Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 27.03.2016.]

pastāvēšanu tika saskatītas vairākas problēmas un pats privātās apsūdzības institūts sevi nav attaisnojis.⁵⁷ Līdz ar to, privātās apsūdzības institūta pētīšanai autore šajā darbā nepievērsīsies.

Turpinot apskatīt citu valstu kompensācijas regulējumu, piemēram, Vācijas kriminālprocesa kodeksā, kurš ir spēkā kopš 1950.gada, 3.nodaļā, 403.pantā ir noteiktas tiesības gan cietušajam, gan viņa mantiniekam celt īpašuma tiesību prasību ārpus kriminālprocesa. Secīgi arī šī likuma 4.nodaļā ir plašs un detalizēts tiesību uzskaitījums, piemēram, kas personai ir jānorāda šādā pieteikumā, pārstāvja tiesības vākt pierādījumus cietušā interesēs.⁵⁸ Vācijas kriminālprocesa kodeksā ir arī atsauce uz speciālu likumu „Par valsts kompensācijām noziegumu upuriem” (Crime Victims Compensation Act), kurā ir detalizēts regulējums par kompensācijas pieteikšanas kārtību no valsts. Saskaņā ar šo likumu jebkura persona, kura ir cietusi noziedzīga nodarījuma rezultātā vai arī šādas personas mantinieks (arī laulātais, bērni) ir tiesīgs iesniegt prasību par mantiskas atlīdzības izmaksu tiesai vai prokuroram.⁵⁹

Tādējādi arī Vācijā pastāv „privātās apsūdzības institūts” un kompensācijas jautājumus skata ārpus kriminālprocesa norises.

Turpretim, Šveices kriminālprocesa regulējums attiecībā uz kompensācijas jautājumu ir „skops”. Proti, šajā kodeksā 167.pantā drīzāk paredzēts regulējums par procesuālajiem izdevumiem „liecinieks ir tiesīgs pieprasīt atbilstošu kompensāciju par neiegūto peļņu un citiem izdevumiem”.⁶⁰ Interesanti, ka šajā gadījumā atšķirībā no Latvijas regulējuma „kompensāciju” var pieteikt arī liecinieki, ne tikai cietušais.

Autore norāda, ka vairumā Eiropas Savienības valstu pastāv „privātās apsūdzības institūts” jeb drīzāk kompensāciju cietušais piesaka, iesniedzot prasību civillietā.⁶¹ Kā jau autore minēja, šāds institūts pastāv arī Vācijā, Itālijā⁶², Ungārijā⁶³, Nīderlandē⁶⁴,

⁵⁷ Litvins G. „No kriminālprocesa izslēgs privāto apsūdzību” Portāla „Delfi.lv” 2010.gada 20.oktobra raksts. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/comment/comment/gatis-litvins-no-kriminalprocesa-izslegs-privato-apsudzibu.d?id=34723631> [aplūkots 27.03.2016.]

⁵⁸ Vācijas Kriminālprocesa kodekss. Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 27.03.2016.]

⁵⁹ Compensation to Crime Victims – Germany. Pieejams: http://ec.europa.eu/civiljustice/comp_crime_victim/comp_crime_victim_gen_en.htm#1.1. [aplūkots 27.03.2016.]

⁶⁰ Šveices Kriminālprocesa kodekss. Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 27.03.2016.]

⁶¹ Kompensācija noziedzīgos nodarījumos cietušajiem. Vispārīgas ziņas. Pieejams: http://ec.europa.eu/civiljustice/comp_crime_victim/comp_crime_victim_gen_lv.htm [aplūkots 27.03.2016.]

⁶² Kompensācija noziedzīgos nodarījumos cietušajiem. Itālija. Pieejams: http://ec.europa.eu/civiljustice/comp_crime_victim/comp_crime_victim_ita_lv.htm [aplūkots 27.03.2016.]

⁶³ Kompensācija noziedzīgos nodarījumos cietušajiem. Ungārija. Pieejams: http://ec.europa.eu/civiljustice/comp_crime_victim/comp_crime_victim_hun_lv.htm [aplūkots 27.03.2016.]

Luksemburgā⁶⁵ u.c., taču jānorāda, ka šajās valstīs šāda prakse pastāv un nostiprinājies jau vairākus desmitus gadus, kā arī veiksmīgi tiek īstenota atšķirībā no Latvijas pieredzes.

Papildus jāņem vērā, ka 2004.gada 29.aprīlī tika pieņemta Eiropas Savienības Padomes direktīva Nr.2004/80/EK par kompensāciju noziegumos cietušajiem un pārsvarā arī regulējums Eiropas Savienības valstīs ir līdzīgs, tad secināms, ka arī vairums valstu diezgan veiksmīgi ar šādu praksi tiek galā.

Kā jau iepriekš autore minēja ir arī speciāls likums par kārtību, kādā valsts izmaksā kompensāciju cietušajam, proti, Kompensācijas likums. Šis likums ir būtībā pamatā Eiropas Savienības Padomes direktīvai Nr.2004/EK/80. Autore uzsver, ka tieši Kompensācijas likuma 1.pantā ir noteikti galvenie priekšnoteikumi kompensācijas saņemšanai. Respektīvi valsts kompensāciju:

- 1) ir tiesīgas saņemt fiziskas personas;
- 2) ja šīs personas ir KPL noteiktajā kārtībā atzītas par cietušo;
- 3) tiesības saņemt valsts kompensāciju ir iespējams par tīša noziedzīga nodarījuma rezultātā radīto, morālo aizskārumu, fiziskajām ciešanām vai mantisko kaitējumu.

Autore uzskata, ka lielākās grūtības tiesību piemērotājam praksē sagādā noteikt kompensācijas apmēru. Tieši tiesnesis atbilstoši KPL 352.panta pirmajai daļai nosaka kompensācijas apmēru. KPL būtu jāievieš grozījumi, kad kriminālprocesu var pabeigt arī pirmstiesas procesā, ne tikai tiesā, ja apsūdzētajam vai aizdomās turētajam nav iebildumu par kompensācijas pieteikto kompensāciju/kaitējuma atlīdzību un tās apmēru, kas nozīmē, ka faktiski procesa virzītājam ir iespēja mantisko jautājumu atrisināt un pabeigt nesūtot lietas materiālus izskatīšanā tiesai. Tādējādi būtu nepieciešams paredzēt tiesības noteikt kompensācijas apmēru arī prokuroram, piemēram, vienkāršotajos procesa veidos, autores ieskatā tas varētu veicināt ātrāku kriminālprocesa norisi un sasniegt kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā. Arī pirmskvalifikācijas prakses laikā autore pārliecinājās, ka prokurori, tāpat arī kriminālprocesa dalībnieki visbiežāk ir ieinteresēti kriminālprocesa pabeigt ātrāk un kādā no vienkāršotajiem kriminālprocesa veidiem.

Runājot par kompensācijas apmēru, KPL 352.pantā ir noteikts, ka tiesa kompensācijas apmēru nosaka, izvērtējot cietušā pieteikumu. Saskaņā ar KPL 351.pantu pieteikumā ir jāpamato mantisko zaudējumu pieteiktās kompensācijas apmērs, bet par morālo aizskārumu un fiziskajām ciešanām – tikai jānorāda. Turklāt autore piekrīt juridiskajā literatūrā paustajam

⁶⁴ Kompensācija noziedzīgos nodarījumos cietušajiem. Nīderlande. Pieejams: http://ec.europa.eu/civiljustice/comp_crime_victim/comp_crime_victim_net_lv.htm [aplūkots 27.03.2016.]

⁶⁵ Kompensācija noziedzīgos nodarījumos cietušajiem. Luksemburga. Pieejams: http://ec.europa.eu/civiljustice/comp_crime_victim/comp_crime_victim_lux_lv.htm [aplūkots 27.03.2016.]

viedoklim, ka izmaiņas, kuras notikušas kopš 2009.gada 1.jūlija šajā pantā ir vērtējamas atzinīgi⁶⁶ un katrā ziņā likumā ir izteikts skaidri, kādam jābūt pieteikumam par radītā kaitējuma kompensāciju.

Apskatot dažādu normatīvo aktu regulējumu, kā arī tiesu prakses atziņas, autore secina, ka kompensācijas jēdziens un izpratne ir visai skaidra un par tā izpratni nav īpašu diskusiju praksē.

2.2. Kompensācijas subjekts

Saskaņā ar KPL 22.pantā noteikto personai, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums, ņemot vērā morālo aizskārumu un fiziskās ciešanas, tiek garantētas procesuālās iespējas morālas kompensācijas pieteikšanai un saņemšanai.⁶⁷ Tātad likumdevējs ir paredzējis personai īpašu kārtību un nosacījumus, kādā pieteikt kompensāciju. Taču ir jāskata, ar ko īsti saprotams KPL 22.pantā un 350.pantā ietvertā jēdzienu „persona”.

Kā jau autore iepriekš minēja attiecībā uz kompensācijas subjektu šo jautājumu var skatīt divējādi. Proti, subjekts, var būt persona, kurai uzlikts kompensācijas maksāšanas pienākums, vai arī subjekts, kurš tiesīgs pieteikt kompensāciju.

2.2.1. Subjekts, uz kuru attiecināms kompensācijas maksāšanas pienākums

KPL 350.pants nosaka, ka kompensāciju apsūdzētais var izmaksāt brīvprātīgi vai uz tiesas nolēmuma pamata. Šeit gan uzreiz jāpiemin, ka KPL regulējumā būtu vēlams ieviest precizējumus attiecībā uz personas statusu. No līdzšinējās KPL redakcijas izriet, ka apsūdzētais var izmaksāt kompensāciju procesa gaitā, kad vēl nav stājies spēkā gala nolēmums un process nav izbeigts vai arī uz tiesas nolēmuma pamata. Nav īsti skaidrs, vai pēc šī brīža spēkā esošās likuma redakcijas, apsūdzētajam, izmaksājot kompensāciju, būtu jābūt notiesātā statusā, kā arī attiecīgi rodas papildu jautājums, kā īsti regulēt kompensācijas jautājumu, ja persona tiek attaisnota? Autore sprāt, nav līdz galam skaidrs, vai civiltiesiskā kārtībā no apsūdzētā varētu piedzīt zaudējumus un kādā apmērā, ja tomēr kriminālprocesa gaitā atklājas, ka personas vaina noziedzīgajā nodarījumā nav saskatāma.

Kā otru subjektu, uz kuru būtu attiecināms kompensācijas maksāšanas pienākums, ir valsts. Lai gan šāds pienākums valstij tiek noteikts tikai tad, ja cietušais (subjekts, kurš tiesīgs

⁶⁶ Meikališa Ā., Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti 2005-2010. „Pārmaiņu laiks kriminālprocesā turpinās”. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 259.lpp.

⁶⁷ Matule S. Morālā kaitējuma kompensācijas aprēķina vadmotīvi. Jurista vārds. Nr.15 (662), 2011.gada 26.aprīlis.

pieteikt kompensāciju) iesniedzis pieteikumu, to pamatojis, kā to nosaka KPL un cietušā pieteikums atbilst Kompensācijas likumā noteiktajām prasībām.

Kompensācijas likumā diezgan konkrēti noteikti gadījumi, kad cietušais tiesīgs iesniegt kompensācijas pieteikumu. Šādas tiesības paredzētas tikai cietušajam un tikai tad, ja cietušais atzīts par cietušo kriminālprocesā, kur ticis izdarīts **tīšs** noziedzīgs nodarījums. Tātad normatīvais regulējums paredz to, ka valsts kompensāciju izmaksā, ja izpildās kritērijs tostarp, bet ne tikai par noziedzīga nodarījuma raksturu.

Salīdzinot ar citu valstu regulējumu, tad piemēram, Kiprā cietušajam ir tiesības pieteikt kompensāciju un to izmaksā pat tad, ja pret likumpārkāpēju nevar ierosināt lietu vai viņu sodīt, ņemot vērā, ka likumpārkāpējs nesamaksās kompensāciju⁶⁸. Šāds regulējums ir ļoti labvēlīgs personai, kura cietusi, jo nav ne kriminālprocess, ne zināms vai nodarījums bijis izdarīts tīši vai aiz neuzmanības, ne persona ir atzīta par cietušo – tā nav nekādā statusā, bet kompensāciju tā var pieteikt un saņemt.

Ir vērts ņemt vērā citu valstu pieredzi un apsvērt nepieciešamību grozīt Kompensācijas likuma 1.pantu – papildinot to ar vārdiem “vai aiz neuzmanības izdarīta” pēc vārda “tīša”.

Iespējamais panta saturs, par kura redakciju vēl var diskutēt:

„1.pants Likuma mērķis ir nodrošināt fiziskajai personai, kura Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā ir atzīta par cietušo (turpmāk — cietušais), tiesības saņemt valsts kompensāciju par tīša vai aiz neuzmanības izdarīta noziedzīga nodarījuma rezultātā radīto morālo aizskārumu, fiziskajām ciešanām vai mantisko zaudējumu (turpmāk — kaitējums).”

Sarežģītāks jautājums ir, vai Latvijā tiešām būtu nepieciešams ieviest regulējumu, paredzot tiesības personai, kurai nav cietušā statuss, bet ir tiesības uz valsts kompensāciju, pat ja kriminālprocess nav uzsākts. Katrā ziņā šāda ideja būtu rūpīgi jāizvērtē Tieslietu ministrijai, kas izstrādā likumprojektus un pēta KPL, KL un ar to saistīto normatīvo aktu grozījumu nepieciešamību. Autoresprāt, ja tiktu paredzēta iespēja, ka personai ir tiesības pieteikt kompensāciju bez kriminālprocesa un bez statusa, neradītu pārliecību un stabilitāti normatīvajā regulējumā. Šādu grozījumu rezultātā varētu rasties arī zaudējumi valstij.

Turklāt aptaujājot prokuroorus, par šī regulējuma paplašināšanu, attieksme par šādu redakciju, proti, ka valsts kompensāciju ir tiesības saņemt arī, ja ticis izdarīts noziedzīgs nodarījums aiz neuzmanības, ir noliedzoša, tieši tā iemesla dēļ, ka šādi tiktu lieki tērēti valsts budžeta līdzekļi. Šajā sakarā interesanti, ka būtiska nozīme ir brīdim, kas cietušais ir pieteicis valsts kompensāciju kriminālprocesā. Piemēram, pirms kvalifikācijas prakses laikā autorei

⁶⁸ Juridiskā palīdzība un kompensācija cietušajiem Eiropas Savienībā. Rīga: 2009. 128.lpp. Pieejams: http://www.jpa.gov.lv/uploads/filedir/lv_legal_aid_and_compensations_eu_lv.pdf [aplūkots 07.02.2017.]

bija iespējams izpētīt arī tiesu praksi. Proti, vienā krimināllietā⁶⁹ sākotnēji noziedzīgs nodarījums tika kvalificēts par tīšu noziedzīgu nodarījumu. Kamēr noziedzīgs nodarījums tika kvalificēts par tīšu, cietušais bija paspējis pieteikt valsts kompensāciju. Vēlāk prokurore grozīja apsūdzību un noziedzīgs nodarījums tika kvalificēts par noziedzīgu nodarījumu, kas izdarīts aiz neuzmanības. Rezultātā prokurore neuzturēja lūgumu par 800,00 EUR piedziņu no apsūdzētā un tiesa noteica, tā kā noziedzīgs nodarījums ir izdarīts aiz neuzmanības, tad piedziņa risināma citā kārtībā. Šajā gadījumā no cietušā netiek piedzīti naudas līdzekļi, ja reiz Juridiskās palīdzības administrācija tos ir samaksājusi cietušajam. Taču pastāv iespēja, ka Juridiskās palīdzības administrācija piedzen naudas līdzekļus no notiesātā.

Dīvaina ir situācija brīdī, kad kompensāciju piesaka VID (kā valsts), bet tai pašā brīdī no valsts finanšu līdzekļiem cietušajam – fiziskai personai izmaksājama kompensācija naudas līdzekļos.

2.2.2. *Subjekts, kurš tiesīgs pieteikt kompensāciju*

Jānorāda, ka tiesības pieteikt kompensāciju ir gan fiziskai personai, gan juridiskai personai. Turklāt par personu šādā gadījumā ir uzskatāma arī valsts. Būtībā tas ir loģiski, jo ikviens noziedzīgs nodarījums valstij nodara tiešu vai netiešu kaitējumu. Krimināltiesības ir publisko tiesību nozare, kur katrs nodarījums ir atzīts par noziedzīgu tieši sava kaitīguma dēļ. Faktiski sabiedrība no noziedzīgiem nodarījumiem cieš kopumā, bet vienlaikus par personai radīto kaitējumu var gūt fiziska persona.⁷⁰

Attiecībā uz valsts tiesībām pieteikt kompensāciju, pārsvarā šāda pieeja vērojama dažādās “nodokļu noziegumu” lietās, kur valsts kā cietušais ir atzīts Valsts ieņēmumu dienests – VID. Šajā gadījumā pētot tiesu praksi, ir novērojams, ka vairumā gadījumu⁷¹ problemātika saskatāma, ja VID piemērojis naudas sodu personai administratīvā procesa kārtībā, taču, ja persona naudas sodu nemaksā, VID par šīs personas darbībām informē policiju, kā rezultātā tiek uzsākts kriminālprocess.

Piemēram, judikatūrā⁷² ir nostiprinātas atziņas, ka valstij nodarītos zaudējumus nevar piedzīt no apsūdzētā dubultā apmērā. Lietā Nr.SKK-410/2010 Augstākās tiesas Senāts

⁶⁹ Tiesas spriedums pieejams publiski, taču visi lietas apstākļi nav redzami spriedumā. Rīgas rajona tiesas 2016.gada 1.decembra spriedums lietā Nr.11354027214. Pieejams: www.tiesas.lv. [aplūkots 18.03.2017.]

⁷⁰ Kūtris G. Valsts kā cietušā tiesības saņemt kompensāciju. Kriminālprocesa likumam 10. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2015. 317.lpp.

⁷¹ Skatīt piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2010.gada 14.oktobra lēmums lietā Nr.SKK-410/2010, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu 2017.gada 9.marta lēmums lietā Nr.SKK-13/2017

⁷² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2010.gada 14.oktobra lēmums lietā Nr.SKK-461/2010

noteica, ka tulkojot KPL 1. un 350.pantu, 352.panta pirmās daļas 1.punktu pēc savas saturiskās jēgas, secināms, ka nav pamata no apsūdzētā piedzīt valstij nodarītos zaudējumus dubultā apmērā, konkrētajā gadījumā jau samaksātos Ls 6000, taču tas nenozīmē, ka daļā par Ls 6000 VID nebija tiesības kaitējuma kompensāciju kriminālprocesā pieteikt. Ievērojot to, ka arī Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments 2010.gada 14.oktobra lēmumā lietā Nr.SKK-461/2010 atzina, ka nodokļi ir maksājami valsts budžetā un kaitējuma kompensācija ir piedzenama par labu valstij, kā arī uzskata, ka tiesa nepamatoti tikai daļēji apmierināja šīs krimināllietas ietvaros VID pieteikto kaitējuma kompensāciju. Atsaucoties uz lietā Nr.SKK-461/2010 pausto atziņu, ka kaitējuma kompensācija par valstij nenomaksātajiem nodokļiem kriminālprocesā piedzenama par labu valstij, bet ne VID, VID ir atsevišķa juridiska persona, kurai ar apsūdzētā darbībām nekāds kaitējums nav nodarīts, jo nodokļi maksājami valsts budžetā, un iestāde ir kriminālprocesā iesaistītā persona – valsts pārstāvis.

Līdzīga situācija ir analizēta arī Augstākās tiesas 2017.gada 9.marta lēmumā Nr.SKK-13/2017⁷³. VID kasācijas sūdzībā norādīja, ka kaitējuma kompensācijas apmērā ietilpstošā summa tiek piedzīta piespiedu kārtā un, pamatojoties uz spēkā stājušiem nolēmumiem administratīvajā procesā (lieta Nr.A42723108), apsūdzētais ir uzsācis nodokļu parāda atmaksu. Šeit arī Augstākā tiesa atsaukusies uz 2010.gada 14.oktobra lēmumu lietā Nr.SKK-461/2010, norādot, ka tulkojot KPL 1. un 350.pantu pēc savas saturiskās jēgas, no 352.panta pirmās daļas 1.punktaizriet, ka vienu un to pašu nodokļu piedziņa no apsūdzētas personas par vienu un to pašu periodu (nodarījumu) valsts labā gan administratīvā procesa ietvaros, gan vienlaicīgi arī kriminālprocesa ietvaros nav tiesiska.

Ja kriminālprocesā cietušais ir valsts, tad, būtiski, nepieļaut kļūdu, ja apsūdzētais jau vienā procesā (piemēram, sodīts administratīvi) samaksājis nodokļu parādu, tad nedrīkst pieteikt kompensāciju par to pašu apmēru arī kriminālprocesā. Šādā gadījumā būtiski tiktu aizskartas apsūdzētā tiesības uz taisnīgu tiesu, jo apsūdzētajam pašam visticamāk būtu jānorāda uz apstākļiem, kas bijuši administratīvās lietas ietvaros un ka ir veicis nodokļa parāda atmaksu. Turklāt, šajā pašā sakarā būtu saskatāmas arī dubultā sodīšanas nepieļaujamības (*ne bis in idem*) principa pārkāpuma pazīmes.

Satversmes tiesa norādījusi, ka *ne bis in idem* principa mērķis ir novērst personas **atkārtotu tiesāšanu un sodīšanu**. Tādējādi dubultās sodīšanas nepieļaujamības principa piemērošanā nav nozīmes tam, vai pirmajā procesā persona ir atzīta par vainīgu un tai

⁷³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2017.gada 9.marta lēmums lietā Nr.SKK-13/2017.

piemērots sods, jo nepieļaujama ir ne **vien atkārtota soda piemērošana, bet arī atkārtots process.**⁷⁴

Ja pret apsūdzēto ir bijusi administratīvā procesa lietvedība, un tās ietvaros viņam ticis piemērots naudas sods, tad jāņem vērā, ka arī administratīvā procesa ietvaros uzliktais naudas sods (kas uzlikts saskaņā ar likumu Par nodokļiem un nodevām) ir vērtējams dubultās sodīšanas nepieļaujamības principa kontekstā.

Tādējādi būtu saskatāms būtisks personas pamattiesību pārkāpums, kā arī kriminālprocesa likuma pārkāpums. Tiesai būtu pienākums vispār izvērtēt šāda procesa taisnīgumu un nepieciešamību, kā arī ņemt vērā *ne bis in idem* principa pārkāpumu un pieņemt lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu pret apsūdzēto.

Diemžēl autore var izvērtēt un sniegt viedokli par šāda procesa taisnīgumu vai pieļaujamību, bet ne tieši pierādīšanas aspektā. Šo kriminālprocesa ietvaros esošajos tiesas spriedumos nav atrodams vai aizstāvība ir sniegusi kādus papildu pierādījumus vai sniegusi kādus paskaidrojumus, sūdzību vai tamlīdzīgi par VID pieteikto kompensāciju. Rodas jautājums par to, kā vispār prokurors mainījis viedokli attiecībā uz VID pieteikto kompensāciju. Tāpat interesanti būtu noskaidrot, kā tiesa nonākusi pie šādiem secinājumiem. Autoresprāt, praksē tomēr uz mantisko jautājumu, tajā skaitā kompensācijas, risināšanu izpaužas drīzāk sacīkstes princips, kur pierādīšanas nasta būtībā tiek sadalīta. Var piekrist, ka prokurors vāc pierādījumus un pārliecinās par to, vai saprātīgas šaubas tiek izslēgtas attiecībā uz personas vainas pierādīšanu noziedzīgajā nodarījumā, tāpat arī attiecībā uz iesniegto cietušā kompensācijas pieteikumu. Tomēr vai aizstāvībai būtu jāpierāda pretējais? Brīžiem saskatāms, ka likums ir formāls, bet praksē tomēr šī institūta pierādīšana un realizēšana notiek pretēji.

Iespējams precīzāk būtu jāaptver aspekts, vai tomēr aizstāvībai ir jāpierāda pretējais, ja cietušais piesaka kompensāciju.

2.3. Kompensācijas apmērs

No dažādiem informācijas avotiem, piemēram, televīzijā, studijās un citur autore ir uzzinājusi, ka, piemēram, cietušais nav saņēmis pietiekami lielu kompensāciju, it īpaši lietās, kur tiek pieteikta morālā kompensācija. Jānorāda, ka arī ECT praksē ir nostiprināts, ka personai ir tiesības uz kompensāciju, taču jāņem vērā, ka katra valsts atbilstoši tās rīcībā esošajiem finanšu resursiem var cietušajam izmaksāt kompensāciju. Taču tai pašā brīdī

⁷⁴ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2012.gada 18.oktobra spriedums lietā Nr.2012-02-0106.

jānorāda, ka, piemēram, ECT varā ir lemt par kompensācijas izmaksāšanu gadījumos, kad tiek konstatēti ECK pārkāpumi. Visbiežāk šādās lietās pieteicēji ir tieši notiesātie, kuri ECK izpratnē un ECT ir jau „cietušā” lomā.⁷⁵

2.3.1. Valsts noteiktais kompensācijas apmērs

Būtiski saprast, ka cietušajam ir tiesības uz valsts kompensāciju, taču kā jau autore minēja tikai tīša noziedzīga nodarījuma rezultātā, bet tas neliedz pieteikt kompensāciju no apsūdzētā, piemēram, lielākā apmērā un par noziedzīgu nodarījumu, kas izdarīts aiz neuzmanības. Ja cietušais pieprasa kompensāciju no valsts, viņam jāērķinās ar to, ka valsts piešķirs kompensāciju tikai gadījumā, ja izdarīts tīšs noziedzīgs nodarījums un saskaņā ar Kompensācijas likuma 7.pantu maksimālais valsts kompensācijas apmērs, ko izmaksā cietušajam var būt – 5 minimālo mēnešalgu apmērā (šobrīd ~ 380,00⁷⁶ EUR x 5 = 1900,00 EUR). Tieši šādu summu valsts izmaksā cietušajam ja noziedzīga nodarījuma rezultātā, miris, piemēram, cietušā tēvs (kompensācija tiek izmaksāta 100 procentu apmērā, ja iestājusies personas nāve). Šeit, protams, var diskutēt par valsts izmaksājamās kompensācijas apmēru. Vai šis apmērs ir samērīgs, vai valsts šādi novērtē, piemēram, cilvēka dzīvību?!

Maģistra darba iztrādes gaitā autore vērsās arī Juridiskās palīdzības administrācijā, intervējot divus darbiniekus⁷⁷, kuru ikdienas pienākumos ietilpst šādu pieteikumu izskatīšana un apmierināšana vai noraidīšana. Autore uzdeva jautājumu par to, kāda ir cilvēku attieksme un to, kā cilvēki uztver, saņemot kompensāciju 1900,00 EUR apmērā par sev tuva cilvēka nāvi. Rodas jautājums, vai tiešām valsts cilvēka dzīvību novērtē tikai 1900,00 EUR apmērā?! Pēc abu Juridiskās palīdzības administrācijas darbinieku sacītā, cilvēku emocijas ir dažādas. Kopīgais secinājums ir, ka Latvijas pilsoņi, patstāvīgie iedzīvotāji, kuriem saskaņā ar likumu ir tiesības pieteikt kompensāciju, par šādu valsts izmaksāto naudu nesūdzas un nav negatīvi pārsteigti, drīzāk pozitīvi, daži tādu naudas summu mūžā nav redzējuši. Turpretim citu valstu pilsoņi, kuriem tiek izmaksāta šāda kompensācija Latvijā, pārsvarā ir šokēti un pat neizpratnē par tās nelielo apmēru, taču jāsaprot, ka šī naudas summa ir samērīga ar Latvijas ekonomisko stāvokli.

⁷⁵ Clayton R., Tomlinson H., *The Law of Human Rights*. Second edition. Volume 1. United States. Oxford, 2009. P.1932.-1933.

⁷⁶ 2015.gada 24.novembra Ministru kabineta noteikumi Nr.656 “Noteikumi par minimālās mēneša darba algas apmēru normālā darba laika ietvaros un minimālās stundas tarifa likmes aprēķināšanu”. 2.punkts Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/278067-noteikumi-par-minimalas-menesa-darba-algas-apmeru-normala-darba-laika-ietvaros-un-minimalas-stundas-tarifa-likmes-aprekinasanu> [aplūkots 07.02.2017.]

⁷⁷ Intervijas protokolu skatīt 1.pielikumā.

Piemēram, salīdzinot ar regulējumu kompensācijas jautājumos citās valstīs, kas ir pat krasi atšķirīgs, piemēram, Somijā kompensāciju, ko maksā personai, kas mirušajam bijusi īpaši tuva – ir 5 500 EUR, savukārt ja cietušajam izdarīti miesas bojājumi – kopējā kompensācijas summa par vienu gadījumu nepārsniedz 56 000 EUR, bet par īpašuma bojājumu – 28 500 EUR. Somijā par seksuāla rakstura noziedzīgiem nodarījumiem, var izmaksāt kompensāciju 3 300 EUR apmērā⁷⁸. Piemēram, Spānijā minimālā alga ir 707,60 EUR⁷⁹, saskaņā ar 1995.gada 11.decembra Likumu Nr. 35/95 “Par palīdzību un atbalstu vardarbīgos noziegumos un dzimumnoziegumos cietušajiem”⁸⁰ maksimālais iespējamais apmērs, ko cietušais var prasīt, lai izmaksā kompensācijā ir 20 vidējās mēnešalgas (šobrīd ~ 707,60 EUR x 20 = 14 152 EUR).

Pēc 2016.gada 23.marta grozījumiem KPL, šobrīd ir paredzēts, ka cietušajam ir tiesības saņemt informāciju par kompensācijas, tai skaitā valsts kompensācijas, pieteikšanas un saņemšanas nosacījumiem un šajā likumā noteiktajā kārtībā iesniegt pieteikumu par radītā kaitējuma kompensāciju. Jānorāda, ka šādā veidā tiek novērsts tas, ka cietušie kompensācijas pieteikumus iesniedz nenokavējot termiņu, jo vairumā gadījumu problēma, ko ikdienā iespējams novērot⁸¹, ir tā, ka cietušie valsts kompensācijas pieteikumu Juridiskās palīdzības administrācijai iesniedz pēc viena gada laikā, jo nav zinājuši par savām tiesībām (saskaņā ar Kompensācijas likuma 9.pantu valsts kompensāciju var pieteikt gada laikā pēc dienas, kad persona atzīta par cietušo vai ir uzzinājusi par faktiem, kas šai personai dod tiesības to darīt)⁸². Lai gan pēc Juridiskās palīdzības statistikas datiem, jaunie grozījumi nav ieviesuši ievērojama izmaiņas praksē, jo nav būtiski mainījies nedz kompensācijas pieteikumu iesniedzēju skaits, nedz kompensācijās izmaksājamo naudas līdzekļu apmērs (salīdzinot no grozījumus spēkā stāšanās datuma un pirms tā, tad martā (kad grozījumi stājušies spēkā) ir tikuši saņemti 78 pieteikumi, aprīlī – 67, maijā 63, turpretim februārī 57 (atšķirība tikai par 10 pieteikumiem) un janvārī – 61).⁸³

⁷⁸ Compensation to crime victims – Finland. European Judicial Network in civil and commercial matters. Available: http://ec.europa.eu/civiljustice/comp_crime_victim/comp_crime_victim_fin_en.htm [viewed 07.02.2017.]

⁷⁹ Ministerio de Empleo y Seguridad Social. Qué es el salario mínimo? Available: <http://www.salariominimo.es/htm> [viewed 07.02.2017.]

⁸⁰ Section 114 of the Penal Code, JEFATURA DEL ESTADO (1995): Ley 35/1995, de 11 de diciembre, de ayudas y asistencia a las víctimas de delitos violentos y contra la libertad sexual [Law 35/1995 of 11 December, regarding aid and assistance to the victims of violent crimes and against a person's sexual freedom] (Publicado en BOE de 12 de Diciembre de 1995). Available: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/135-1995.html [viewed 07.02.2017.]

⁸¹ Intervijas protokolu skatīt 2.pielikumā.

⁸² Intervijas protokolu skatīt 1.pielikumā.

⁸³ Statistikas dati par 2016.gadu par izmaksātajām valsts kompensācijām cietušajiem. http://jpa.gov.lv/uploads/filedir/statistika%20viss%202016%20g_2.pdf [aplūkots 18.03.2017.]

2.3.2. *Kompensācijas apmērs, ko cietušais var lūgt atlīdzināt apsūdzētajam*

Ja iepriekš izprotama atšķirība, ka valsts izmaksājamās kompensācijas apmērs ir noteikts normatīvajos aktos, tad saskaņā ar šā brīža KPL 351.panta redakciju, ir noteikts, ka cietušajam ir tiesības iesniegt pieteikumu par radītā kaitējuma kompensāciju jebkurā procesa stadijā līdz tiesas izmeklēšanas uzsākšanai pirmās instances tiesā. Turklāt **pieteikumā jāpamato** par mantisko zaudējumu pieprasītās kompensācijas apmērs, bet kompensācijas apmērs par morālu aizskārumu un fiziskajām ciešanām – **tikai jānorāda**. Tas nozīmē, ka nav konkrētu ierobežojumu kompensācijas apmēram, ko cietušais varētu prasīt par mantisko zaudējumu vai arī par morālo aizskārumu. Taču jāņem vērā, ka cietušajam tieši par mantisko zaudējumu saskaņā ar KPL 351.pantu ir uzlikts pienākums pamatot jeb **pierādīt**, kāpēc apsūdzētajam būtu jāatlīdzina zaudējumi tieši cietušā pieprasītā apmērā. Attiecīgi no minētā izriet, ka tieši procesa virzītājs (apsūdzības uzturētājs vai prokurors pirmstiesas procesā) izvērtēs, vai cietušā pieteikums ir pietiekami pamatots un ja tiesā izlemjams jautājums par kompensāciju, tad apsūdzības uzturētājam būs jārada saprātīgu šaubu izslēgšana. Faktiski prokurora sagatavotais lietas materiāls – apsūdzība, kompensācijas daļā pamatosies uz cietušā iesniegto pieteikumu un pierādījumiem, kas pieteikumu apstiprina.

Ievērojot iepriekš minēto, šādas atziņas attiecībā uz pieteikuma pamatojumu ir paudis arī Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments⁸⁴. Proti, saskaņā ar KPL 351.panta pirmo daļu cietušajam kompensācijas pieteikumā jāpamato pieteiktās kompensācijas apmērs. Apelācijas instances tiesa, atstājot cietušā A.B. kompensācijas pieteikumu bez izskatīšanas, pamatoti atsaukusies uz minēto KPL normu. Konkrētajā gadījumā nav strīda par cietušā tiesībām uz kaitējuma kompensāciju sakarā ar izdarīto pret viņu noziedzīgo nodarījumu, bet strīds ir par kompensācijas apmēru. Neapšaubāmi, ka kompensācijas apmēru, kā tas paredzēts KPL 352.panta pirmajā daļā, nosaka tiesa. Taču minētā likuma norma satur arī nosacījumu, ka, **nosakot kompensācijas apmēru, jāizvērtē arī cietušā pieteikums**. Šis likumā paredzētais nosacījums ir jāievēro. Konkrētajā gadījumā tiesa norādījusi uz to, ka **cietušais pieteikumā nav pamatojis pieprasītās kompensācijas apmēru. Tātad tiesai nav bijis iespējams izvērtēt šo pieteikumu, lai objektīvi noteiktu kompensācijas apmēru**. Krimināllietu departaments atzīst, ka apelācijas instances tiesai pie šādiem apstākļiem nebija pietiekoša pamata apmierināt cietušā pieteikumu par kompensāciju. Līdz ar to šajā lietā Krimināllietu departaments noteica, ka konkrētajā lietā apelācijas instances tiesas spriedums precizējams, ka kompensācija cietušajam A.B. nav noteikta. Jāpiebilst, ka tiesas atziņas šajā gadījumā ir pamatotas, ja nav kaitējuma (ne morāls aizskārumus, ne fiziskas ciešanas, ne

⁸⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2007.gada 28.novembra lēmums lietā Nr.SKK-653/2007

mantisks zaudējums) un nav ziņu vai pierādījumu, kas kaitējumu pamato nav pamata kompensāciju pieteikt, šis pieteikums netiks pieņemts.

Pētot, piemēram, tiesu spriedumus, kur cietušais lūdz civiltiesiskā kārtā piedzīt no apsūdzētā morālo kompensāciju, tad civilietā tiesa⁸⁵ morālās kompensācijas apmēru pamato ņemot vērā noziedzīgā nodarījuma raksturu, morālā kaitējuma dziļumu, smagumu un sekas un prasījumu par morālo kaitējumu vērtē pēc Civillikuma 1635.panta noteiktā raksturojuma. Tiesa, nosakot kompensācijas par morālā kaitējuma apmēru, vērtē apstākli, ka noziedzīgais nodarījums ir sevišķi smags noziedzīgs nodarījums, tā rezultātā ir iestājušās neatgriezeniskas sekas – personas nāve. Prasītājs traģiski zaudējis savu dēlu un šāda emocionāla zaudējuma sekas ir ilgstošas, turpinās cietušās tālākajā dzīvē un ietekmē dzīves kvalitāti. Tiesa atzīst, ka šis notikums prasītāja dzīvē ir vērtējams kā dziļas psihiskas ciešanas un par samērīgu tiesa atzīst, ka kompensācija par morālo kaitējumu 50 000,00 Ls apmērā atbilst prasītājam nodarītā kaitējuma smagumam un sekām.

Autores ieskatā ir pareizi, ja cietušajam morālā aizskāruma apmērs kriminālprocesā ir tikai jānorāda, jo neviens nevar iejusties un saprast cilvēka izjūtas brīdī, kad tas cietis noziedzīga nodarījuma rezultātā, bieži vien naudas līdzekļi nevar kompensēt cilvēka iekšējo pārdzīvojumu, tas būtu situācijās, kad miris, piemēram, cietušā tuvinieks. Tomēr šajā situācijā būtiski, ka tiesas tomēr ņem vērā iepriekšējo praksi līdzīgās lietās, taču tai pašā brīdī, katra cietušā skatījums, pārdzīvojums un sajūtas ir vērtējamas individuāli.

Turpretim, pētot tiesu praksi attiecībā uz cietušā pieteikto kompensāciju par tam radīto materiālo kaitējumu, tad piemēram, atrodamas šādas atziņas. Izvērtējot cietušā pieteikto kaitējuma kompensāciju, tiesa atzīst, ka kaitējuma kompensācijas apmērs ir pamatots, zaudējumi cietušajam radušies apsūdzēto darbību rezultātā un nav atlīdzināti, tādēļ kaitējuma kompensācijas pieteikums apmierināms pieteiktajā un apsūdzībā norādītajā apmērā. **Tiesa uzskata, ka tas, ka cietušajam nav saglabāti preces iegādi apliecinājoši čeki, neliedz viņam prasīt kaitējuma kompensāciju, jo apsūdzībā un kompensācijas pieteikumā uzskaitītās mantas piederība cietušajam ir pierādīta tiesas izmeklēšanā ar cietušā, liecinieka, apsūdzētā E. un apsūdzētās B. liecībām.** Turklāt nevar uzlikt par pienākumu pircējam visu mūžu glabāt pirkumu čekus “katram gadījumam”. Tā ir vispārpieņemta norma un pieredze, ka pirkumus par precēm fiziska persona glabā tikai tik ilgi, kamēr darbojas garantija uz iegādāto precī. Cietušā nozagtās mantas novērtējumu tiesa atzīst par adekvātu un atbilstošu. Cietušais ņēmis vērā lietotas mantas vērtību, nevis jaunas. Līdz ar to tiesa nesaskata cietušā nodomu

⁸⁵ Dobeles rajona tiesas 2013.gada 2.oktobra spriedums lietā Nr.C13029013.

iedzīvoties uz noziedzīgo nodarījumu rēķina⁸⁶. Ņemot vērā minēto, autore uzskata, ka tiesa centusies pateikt, ka kompensācijas apmēra pierādīšanā ir nozīme arī noziedzīga nodarījuma kvalifikācijai, tieši subjektīvās puses pierādīšanai attiecībā uz nozagtās mantas apmēru un apsūdzētā attieksmei pret to. Šāda nostāja vērtējama pareizi, jo loģiski, ka noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī, apsūdzētais tomēr izvērtē aptuveno mantas vērtību, piemēram, pēc tās vizuālā stāvokļa, funkcionalitātes.

Apskatot kompensācijas pieteikumu formu un pamatotību praksē, pirms kvalifikācijas prakses laikā autoriem bija iespēja salīdzināt vairākus cietušā kompensācijas pieteikumus un to, kādā veidā tie tiek fiksēti. Šobrīd KPL 351.panta otrajā daļā ir norāde uz to, ka kompensācijas pieteikumu var pieteikt jebkurā procesa stadijā, turklāt to var iesniegt gan mutvārdos, ko fiksē protokolā⁸⁷, gan rakstveidā. Jāatzīst, ka prakses laikā netika konstatēts tieši kādā formā vai veidos visbiežāk cietušie iesniedz savus pieteikumus. Taču jāsaprot, ka pamatotāki un izvērstāki ir cietušā pieteikumi, kas nebūs fiksēti cietušā protokolā (pielikumā pievienoti salīdzinājumam divi kompensācijas pieteikumi 4.pielikuma 4.lpp.) redzams, ka kompensācijas pieteikumam veltīts tieši viens teikums, norādot, ka cietusī vēlas saņemt kompensāciju 1500 EUR apmērā, automašīnas vērtībā. Šajā sakarā gan apsūdzētais varētu iebilst par pieteiktās kompensācijas (kaitējuma atlīdzības) apmēru, jo automašīnas vērtību varētu noteikt pēc tirgus cenas, ne tās iegādes vērtību. Tomēr sekas apsūdzētā iebildumiem būtu tādas, ka šo lietu nebūtu iespējams pabeigt pirmstiesas procesā, jo apsūdzētais šajā daļā apsūdzību neatzītu.

Atzīstot kompensācijas apmēru, lietu bija iespējams pabeigt pirmstiesas procesā nosacīti atbrīvojot no kriminālatbildības, kur apsūdzētajam piemērotais soda mērs ir arī mazāks, jo to noteicis prokurors, saprotams, ka apsūdzētais ir ieinteresēts, lai netiktu bargi sodīts (ņemot vērā KL 50.pantā noteiktos soda aprēķināšanas principus), tāpēc arī apsūdzētais apņēmas samaksāt pieteikto kaitējuma atlīdzību automašīnas vērtībā.

Šeit gan jānorāda, ka ne vienmēr cietušā pieteiktās kompensācijas apmērs var būt vienāds ar apsūdzībā noteikto, prokurors to izvērtē un attiecīgi vai nu, nododot lietu iztiesāšanai, izsaka viedokli par pieteiktās kompensācijas apmēru, vai nu izsakot viedokli apmēru samazināt vai piekristot tam. Turpretim, ja lietu iespējams pabeigt pirmstiesas procesā, tad saskaņā ar KPL 358 pirmstiesas procesa laikā iesniegto pieteikumu un pieprasīto kompensācijas apmēru, kā arī savu viedokli par to prokurors norāda dokumentā par pirmstiesas procesa pabeigšanu.

⁸⁶ Rīgas rajona tiesas 2016.gada 1.decembra spriedums lietā Nr.11352015014.

⁸⁷ Skatīt 4.pielikuma 4.lpp.

Autoresprāt, KPL redakcijā līdz galam nav skaidri atrisināts jautājums attiecībā uz kompensācijas apmēra pārsūdzēšanas mehānismu, ja kriminālprocess tiek izbeigts pirmstiesas procesa stadijā. Ja prokurors pieņem lēmumu izbeigt lietu pirmstiesas procesā, tad lēmumā ir izteikts viedoklis par cietušā pieteiktās kompensācijas apmēru, tomēr, kāds īsti ir mehānisms attiecībā uz šāda lēmuma pārsūdzēšanu nav līdz galam skaidrs. Prakse rāda, ka šāds lēmums tiek pārsūdzēts daļā, taču no KPL redakcijas tas tieši neizriet. Proti, nav saprotams, vai šāds lēmums cietušajam būtu jāpārsūdz pilnā apmērā vai tomēr tikai daļā par pieteikto kompensāciju, tāpat līdz galam nav skaidrs, vai šis lēmums būtu jāpārsūdz tiesā konkrētā kriminālprocesa ietvaros, amatā augstākam prokuroram saskaņā ar KPL 337.panta otrās daļas 3.punktu (protams, jāskata arī 417.panta otrā daļa, trešā daļa), vai varbūt jāvēršas civilprocesa kārtībā pret apsūdzēto. Lai rastu skaidrību par to, kam un kādā daļā būtu jāpārsūdz prokurora pieņemtais lēmums (viedoklis) attiecībā uz pieteikto kompensāciju, būtu jāievieš grozījumi jeb drīzāk papildinājumi konkrētajā KPL 26.nodaļā “Ar noziedzīgu nodarījumu radītā kaitējuma atlīdzināšanu”, 351.pantu papildinot ar sesto daļu, paredzot regulējumu, ja rodas strīds par kompensācijas apmēru, tad šo prokurora lēmumu pārsūdzēt amatā augstākam prokuroram, savukārt amatā augstāka prokurora lēmumu pārsūdzēt tiesā, paredzot to, ka tiesa neskata kriminālprocesā esošās personas vainu un piemēroto sodu noziedzīgajā nodarījumā, bet tieši daļā par pieteikto kompensāciju.

No prakses laikā iegūtajiem materiāliem, kā arī KPL regulējuma secināms, ka jebkurā procesa stadijā līdz tiesas izmeklēšanas uzsākšanai ir iespējams iesniegt arī kompensācijas pieteikuma papildinājumus⁸⁸. Šajā gadījumā autorei izdevās iegūt pieteikuma papildinājumus salīdzināšanai. Kompensācijas pieteikuma papildinājumi ir izvērstāki un juridiski pamatotāki, ar vairākām atsaucēm uz normatīvajiem aktiem u.tml. Šeit gan jānorāda, ka cietušajam bija pārstāvis kriminālprocesā. Interesanti, kā pārstāvis šajā pieteikumā kompensācijas pieteikumu argumentē, tajā skaitā morālā aizskārums apmēru (skatīt pēdējo rindkopu). Jāpiekrīt, ka KPL 351.pants nosaka, ka kompensācijas apmērs par morālo aizskārums tikai jānorāda un nav nepieciešams to pamatot.

Salīdzināšanai pievienots tāds kompensācijas pieteikums⁸⁹, kurā gan nav ne pamatojuma, ne arī norādīts apmērs, kad pieteikums ticis fiksēts cietušā pārstāvja nopratināšanas protokolā. No lietas apstākļiem izriet, ka A.R. bija sabojājis mantu – izsitis ekrānu cietušā (juridiskas personas) spēļu aparātam. Kā izriet no cietušā sākotnējam liecībām A.R. atzina, ka neesot naudas līdzekļu, lai segtu minētos izdevumus, turklāt uz protokola

⁸⁸ Skatīt 5.pielikumu.

⁸⁹ Skatīt 6.pielikumu.

sagatavošanas brīdi cietušais nevarēja noteikt kaitējuma atlīdzības apmēru. Vēlāk šajā lietā tiek iesniegta tāme, kurā precīzi uzskaitīti ekrāna labošanas izdevumi un to apmērs. A.R. šos izdevumus ir arī apmaksājis, ko norāda kases ieņēmumu ordera kvīts. No minētā izriet, ka ne vienmēr procesā nepieciešams un ir iespējams uzreiz fiksēt protokolā kaitējuma atlīdzības precīzu apmēru (ja, piemēram, bojāta lieta jāsalabo vai arī citām lietām jānoskaidro tirgus vērtība u.tml.), taču svarīgi kompensācijas pieteikumu iesniegt, tajā skaitā pamatot, līdz tiesas izmeklēšanas uzsākšanai pirmās instances tiesā.

Prokurores atzīst⁹⁰, ka nereti ir situācijas, kad cietušais piesaka kompensāciju, bet nespēj to pamatot, jo, piemēram, ir zudusi konkrētā lieta, lai tai varētu noteikt vērtību. Lai izprastu autores viedokli, prokuratūrā bijusi lieta, kad cietušais pieteicis kaitējuma atlīdzību par optiskajām brillēm, kas esot bijušas dārgas un modes dizaineru izgatavotas un kuras apsūdzētais esot sabojājis miesas bojājumu nodarīšanas rezultātā. Kad cietušais ticis vests uz slimnīcu, brilles esot palikušas slimnīcā, bet tās tāpat neesot bijušas vairs lietojamas. Faktiski sanāk, ka šajā situācijā prokurors nevar dokumentā par pirmstiesas procesa pabeigšanu aptvert un pamatot cietušā pieteikto kompensāciju, jo tai trūkst pamatojuma – reāli pierādījumi, kas pamato šī fakta ticamību. Prokurors nevarēs uzturēt apsūdzību daļā par pieteikto kompensāciju un tās apmēru tiesā.

Pēc autores domām cietušajam ir uzlikts likumisks pienākums pamatot savu pieteikto kompensāciju. Tomēr viņa atbildība nav saskatāma priekšmeta zudumā saistībā ar noziedzīgo nodarījumu vai lietas nozaudēšanu. Tai pašā brīdī, cietušā ziņas var apšaubīt un tās var nebūt ticamas. Autores ieskatā, risinājumu problēmai, kas saistīta ar kompensējamā priekšmeta vērtību, vai tā esamības pierādīšanai varētu rast kompensācijas apmēram, nosakot pazeminātu pierādīšanas standartu “iespējamības pārsvars”, kā tas noteikts šobrīd izstrādātajā likumprojektā attiecībā uz prezumētās noziedzīgi iegūtās mantas pierādīšanu. Ar pierādīšanas līmeņa samazināšanu tiek panākts taisnīgs un arī vienlīdzīgs krimināltiesisko attiecību noregulējums.

Jānorāda, ka minētajās situācijās un vispār jebkurās situācijās apsūdzības uzturētājam jāizvērtē par to, kādā daļā (vai par visiem iesniegtajiem dokumentiem, izvērtējot, vai tie ir pamatoti, vai ir pierādījumi, kas pamato cietušā pieteikto kompensāciju) un kādā apmērā tas kompensācijas pieteikumu uzturēs.

Attiecībā uz morālā kaitējuma atlīdzības apmēru, tiesu praksē paustas šādas atziņas – jāņem vērā, ka morālā kaitējuma atlīdzība neietver tādu kritēriju kā cietušā iepriekšējā labklājības līmeņa (mantiskā stāvokļa) nodrošināšana, jo ar morālo kaitējumu jāsaprot fiziskas

⁹⁰ Intervijas protokolu skatīt 2.pielikumā.

vai garīgas ciešanas, kas izraisītas ar neatļautas darbības rezultātā nodarītu cietušā nemantisku tiesību vai nemantisku labumu aizskārumu⁹¹. Jāpiebilst, ka autore nesaskata īpašu problemātiku attiecībā uz morālās kompensācijas pieteikto apmēru, jo izstrādātas vadlīnijas kā noteikt morālo kompensāciju. Katru gadījumu, katru pieteikto kompensāciju katrā atsevišķā procesā jāvērtē individuāli. Interesanti, ka tieši morālās kompensācijas apmēru nosaka tiesa un tieši mutveida procesā ir interesanti vērtēt cietušā izteikumus par kompensācijas apmēru, tai pašā brīdī arī apsūdzētā viedokli un prokurora viedokli.

2.4. Kompensācijas izmaksāšana

Tomēr Latvijā kompensācijas izmaksāšanā ir saskatāmas arī pozitīvas iezīmes, jo valsts kompensāciju izmaksā jau uzsāktā kriminālprocesā. Tas nozīmē, pat ja netiks konstatēta apsūdzētā vaina noziedzīgā nodarījumā, cietušajam izmaksāto naudu neprasīs atmaksāt atpakaļ (ja vien cietušais nebūs sniedzis nepatiesas ziņas, lai saņemtu kompensāciju). Turpretim Beļģijā⁹², diezgan stingri noteikts, ka kompensāciju izmaksā tad, ja likumpārkāpējs ir zināms, kā arī kompensāciju var piešķirt tikai pēc galīgā (notiesājošā) nolēmuma pieņemšanas. Ja likumpārkāpējs nav zināms, kompetentā iestāde var pieņemt lēmumu tikai tad:

- ja prokurors lietu ir pilnībā izbeidzis vai;

- ja pagājis vairāk nekā viens gads, kopš lietu izskatošais miertiesnesis uzsācis tiesas izmeklēšanu, un likumpārkāpējs joprojām nav zināms. Ja likumpārkāpējs ir zināms un prokurors lietu izbeidzis vai neuztur apsūdzību, galveno kompensāciju var piešķirt pēc tam, kad civillietu tiesa ir pieņēmusi nolēmumu attiecībā uz kompensāciju (Beļģijas Konstitucionālās tiesas lēmums). Krimināltiesas nolēmums šādā gadījumā nav nepieciešams.

Kā jau iepriekš autore minēja, Kiprā cietušajam ir tiesības pieteikt kompensāciju un to izmaksā pat tad, ja pret likumpārkāpēju nevar ierosināt lietu vai viņu sodīt.

Neliela atšķirība no Latvijas ir Francijai – cietušais var iesniegt pieprasījumu un saņemt kompensāciju no tiesvedības uzsākšanas brīža, nevis kā Latvijā – no kriminālprocesa uzsākšanas brīža, kas faktiski ir pirmstiesas procesā nevis jau iztiesāšanas procesā.

⁹¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada 31.janvāra spriedums lietā Nr.SKK-47/2013

⁹² Juridiskā palīdzība un kompensācija cietušajiem Eiropas Savienībā. Rīga: 2009. 116.lpp. Pieejams: http://www.jpa.gov.lv/uploads/filedir/lv_legal_aid_and_compensations_eu_lv.pdf [aplūkots 07.02.2017.]

3. NOZIEDZĪGI IEGŪTAS MANTAS PIERĀDĪŠANA

Praksē noziedzīgi iegūtas mantas izpratne un rīcība ar to ir sarežģīta. Turklāt jāatzīst, ka šim institūtam būtu jābūt piemērotam visai bieži. Latvija ir pievienojusies vairākiem starptautiskiem līgumiem un cilvēktiesību dokumentiem, kā arī valstij ir pienākums aizsargāt cilvēkus no noziedzīgām darbībām. Tas savukārt ir saistīts ar valsts tiesībām likumā noteikt noziedzīgi iegūta īpašuma atsavināšanu tiesas ceļā. Kā norādīts juridiskajā literatūrā tiesībām uz īpašumu ir dažādas formas, aspekti un izpratne dažādās kultūrās un tiesību sistēmās.⁹³ Taču var droši apgalvot, ka būtu acīmredzama pretruna ar izpratni par tiesisku valsti, ja kāds varētu netraucēti izmantot noziedzīgi iegūtos labumus.⁹⁴

Apkarot un pilnībā iznīcināt cilvēkos tieksmi uz noziegumu izdarīšanu nav iespējams, tāpēc kriminālprocesā, it īpaši finanšu noziegumos, vienmēr aktuāls būs jautājums par to, ko darīt ar personas, kurai tiesības uz aizstāvību, mantu, ja tāda ir. Tādējādi ir svarīgi, lai mantiskie jautājumi KPL tiktu pareizi interpretēti un neradītu problēmas kriminālprocesa norisē. Var piekrist tiesību doktrīnā izteiktajam viedoklim, ka noziedzīga nodarījuma rezultātā iegūtam īpašumam ir negatīvas sociālās sekas un šāda īpašuma pastāvēšana vai esamība apsūdzētā īpašumā ir pretrunā jebkuriem demokrātiskajiem principiem⁹⁵. Tas nozīmē, ka normatīvajos aktos noteikti jābūt atsevišķam regulējumam par rīcību ar noziedzīgi iegūtu mantu.

Autoresprāt, noziedzīgi iegūtas mantas institūts ir viens no jūtīgākajiem jautājumiem kriminālprocesā, jo tieši ar noziedzīgi iegūtu mantu var būtiski aizskart citu cilvēku, nemaz kriminalprocesā nesaistītu, mantiskās intereses. Maģistra darba turpmākajās nodaļās autore pievērsīsies jautājumam par personas tiesībām uz īpašumu aizsargāšanu un tam vai noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija saduras ar konstitucionālu tiesību institūtu – tiesībām uz īpašumu.

3.1. Noziedzīgi iegūtas mantas izpratne

Varētu teikt, ka rajona līmeņa prokuratūrās prokurori ikdienas darbā maz saskaras ar noziedzīgi iegūtas mantas institūta piemērošanu. Pirmskvalifikācijas prakses laikā izdevās gūt priekšstatu par to, kāpēc prokuroram ikdienas darba pienākumos nav iespēja saskarties ar

⁹³ Coban Riza Ali. Protection of Property Rights within the European Convention of Human Rights. USA. Ashgate Publishing Company. 2004, p.9

⁹⁴ Kūtris G. Noziedzīgi iegūta manta: tiesiskais regulējums un problemātika. Jurista vārds, 2007. gada 17.aprīlis, Nr.16 (469)

⁹⁵ Goudappel A.N.J. F., Hirsch Ballin M.H. E. Democracy and Rule of Law in the European Union. Essays in Honour of Jaap W. de Zwaan. The Netherlands: Asser Press, Springer, 2016, P.174.

noziedzīgi iegūtas mantas piemērošanu, jo esot grūti pierādīt noziedzīga nodarījuma saikni ar noziedzīgi iegūtu mantu, tam piekrīt arī zvērināti advokāti⁹⁶.

Attiecībā uz personas, kurai tiesības uz aizstāvību, mantu, jānošķir personas personīgā manta (piederošā manta/lieta), kurai ir noziedzīga izcelsme un to, kurai nav noziedzīga izcelsme. Arī pirms kvalifikācijas prakses ietvaros autore nonāca pie secinājuma, ka visgrūtākais kriminālprocesa ietvaros ir pierādīt šīs mantas noziedzīgo izcelsmi un to vai tā ir saistīta ar noziedzīgo nodarījumu.

Pēc praktizējošu prokuroru teiktā⁹⁷ visefektīvāk pārliecināties par to, ka manta ir noziedzīgi iegūta ir iespējams veicot izmeklēšanas darbības, konkrētāk – izmeklēšanas eksperimentā. Piemēram, narkotisko vielu tirdzniecībā (realizēšanā), zādzībās. Izmeklēšanas eksperiments tiek izstrādāts tā, ka noziedzīgā nodarījuma izdarītājs neapšaubāmi nonāk strupceļā un ir pieņemts noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā. Tomēr tai pašā brīdī prokurori neizmanto noziedzīgi iegūtas mantas institūtu pat, ja pēc 355.panta otrajā daļā noteiktās prezumpcijas, pierādīšanas nasta gulstas uz to pusi, kurai jāatspēko šī prezumpcija (prezumētā noziedzīgi iegūta manta) – jāpierāda, ka personas rīcībā esošā manta nav noziedzīgi iegūta.

Pagaidām vēl spēkā esošajā KPL redakcijā, proti, KPL 355.pantā dota noziedzīgi iegūtas mantas definīcija – „*manta ir atzīstama par noziedzīgi iegūtu, ja personas īpašumā vai valdījumā tā tieši vai netieši nonākusi noziedzīga nodarījuma rezultātā*”.

Saeimā 2.lasījumā tika nodots Tieslietu ministrijas izstrādātais likumprojekts “Grozījumi Krimināllikumā”⁹⁸, kur 70.¹¹ pantā noteikts, ka „*noziedzīgi iegūta manta ir manta, kas personas īpašumā vai valdījumā tieši vai netieši nonākusi noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rezultātā*”. Lai gan autores ieskatā šī institūta izpratne ar šādu redakciju nekļūst īpaši skaidrāka, jo faktiski nav saskatāmas būtiska atšķirība starp līdzšinējo KPL redakciju.

Likumprojektos tika novērstas arī dažas neprecizitātes, tāpēc 2017.gada 15.martā Saeima 2.lasījumā⁹⁹ pieņēma izteikt 70.¹¹ panta otro daļu šādā redakcijā „*ja mantas vērtība nav samērīga ar personas likumīgiem ienākumiem un persona nepierāda, ka manta ir iegūta likumīgā ceļā, par noziedzīgi iegūtu mantu var atzīt arī mantu, kas pieder personai, kura:*

⁹⁶ Intervijas protokolu skatīt 3.pielikumā.

⁹⁷ Intervijas protokolu skatīt 1.pielikumā.

⁹⁸ Likumprojekta Nr. 90/TA-1093 (2016) „Grozījumi Krimināllikumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). 2015.gada 17.aprīlis. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/1CF2B4A0A7C28D09C2258011002BB45B>. [aplūkots 15.03.2017.]

⁹⁹ Juridiskās komisijas likumprojekta Nr.629/Lp12 „Grozījumi Krimināllikumā” priekšlikumu tabula. <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/DDCD8632C9E67B7EC22580DE004B8CC8?OpenDocument> [aplūkots 21.04.2017.]

1) *izdarījusi noziegumu, kas pēc sava rakstura ir vērsts uz materiāla vai citāda rakstura labuma gūšanu;*

2) *ir organizētas grupas dalībnieks vai atbalsta to;*

3) *ir saistīta ar terorismu.*

Savukārt saskaņā ar 70.¹¹ panta trešo daļu „*par noziedzīgi iegūtu mantu var atzīt arī mantu, kas atrodas citas tādas personas rīcībā, kura uztur pastāvīgas ģimenes, saimnieciskas vai citādas mantiskas attiecības ar šā panta otrajā daļā minēto personu, ja šīs personas rīcībā esošās mantas vērtība nav samērīga ar tās likumīgiem ienākumiem un ja persona nepierāda, ka manta ir iegūta likumīgā ceļā*”.

Autoresprāt, šobrīd KL 70.¹¹ pantā noteiktā noziedzīgi iegūtas mantas izpratne ir skaidrāka. Galu galā, noziedzīgi iegūta mantai tagad varētu izvirzīt šādas definīcijas:

1) **mantā, kas nonākusi personas īpašumā vai valdījumā noziedzīga nodarījuma rezultātā** – autoresprāt, šī redakcija būtiski neatšķiras no līdzšinējās KPL noziedzīgi iegūtas mantas definīcijas.

2) **mantā, kas pieder personai, kura izdarījusi noziegumu, kas pēc sava rakstura ir vērsts uz materiāla vai citāda rakstura labuma gūšanu, ir organizētas grupas dalībnieks vai atbalsta šo grupu, persona ir saistīta ar terorismu,** ar nosacījumu, ka persona nepierāda, ka manta iegūta likumīgā ceļā – jāatzīst, ka tomēr nav līdz galam skaidrs, kas tiek saprasts ar vārdiem „citāda rakstura labuma gūšana”, arī likumprojekta anotācijā nav īsti norādes vai skaidrojumu, kas ir domāts ar „citāda rakstura labumu”. Autores ieskatā rodas jautājums, vai šajā nosacījumā ietilpst „mantiska” rakstura labuma gūšana vai kādu citu?

3) **pastāvēs iespēja atzīt par noziedzīgi iegūtu mantu, kas atrodas citas personas rīcībā, kura uztur pastāvīgas ģimenes, saimnieciskās vai citādas mantiskas attiecības ar personu, kura izdarījusi noziegumu, kas pēc sava rakstura ir vērsts uz materiāla vai citāda rakstura labuma gūšanu, vai personu, kas ir ogranizētas grupas dalībnieks vai atbalsta šo grupu, vai personu, kas ir saistīta ar terorsimu,** ar nosacījumu, ka:

3.1. šīs „citas personas” rīcībā esošās mantas vērtība nav samērīga ar tās likumīgiem ienākumiem un;

3.2. ja šī „cita persona” nepierāda, ka manta ir iegūta likumīgā ceļā.

Tomēr atgriežoties pie šobrīd spēkā esošās KPL ietvertā noziedzīgi iegūtas mantas problemātiku un pierādīšanu, tad autore arī prakses laikā varēja konstatēt, ka prokurori it īpaša

rajona līmeņa prokuratūrās, noziedzīgi iegūtas mantas institūtu gandrīz nepiemēro un izvairās no tā piemērošanas, jo prokurou ieskatā, tas procesu sarežģī.

Intervējot 2 prokurores¹⁰⁰, noskaidrojot viņu viedokli, vai vispār rajona līmeņa prokuratūrās būtu kriminālprocesī, kuros būtu jālemj tieši noziedzīgi iegūtas mantas jautājumi, tad atbilde ir apstiprinoša. Problēma visdrīzāk saskatāma KPL 355.panta otrās daļas izpratnē. Lai gan pierādīšanas nasta pēc KPL 355.panta otrās daļas gulstas uz to personu, kas procesā ir ieinteresēta attiecībā uz konkrēto mantu, prokuroram kā apsūdzības uzturētājam vai procesa virzītājam jebkurā gadījumā ir jāsaprot, vai noziedzīgi iegūta manta un ar to savāktie pierādījumi pamatos pierādīšanas priekšmetā ietilpstošos faktus, jo kā zināms arī noziedzīgi iegūtas mantas jautājums ir atzīstams par vienu no kriminālprocesā **pierādāmajiem** apstākļiem¹⁰¹.

Prokurores uzskata, ka bieži vien procesā, kurā ir kāda manta, tiek izmantots vienkāršāks risinājums attiecībā uz mantisko jautājumu atrisināšanu. Proti, vienkāršāk ir panākt atrisinājumu (piemēram, ja jāatdod manta likumīgajam īpašniekam) ar pārbaudītām un zināmām metodēm, piemēram, mantu izņemot kā lietisko pierādījumu un to pēc tam, piemēram, atdodot to likumīgajam īpašniekam, kā to nosaka KPL 240.panta pirmās daļas 1.punkts. Šeit arī norādāma būtiska nianse, kādēļ tieši izņemšana būtu uzskatāma par vienkāršotāku veidu atrisinot rīcību ar noziedzīgi iegūtu mantu. Atbilstoši KPL 240.panta pirmajai daļai, mantiskos jautājumus ar lietisko pierādījumu institūta palīdzību var atrisināt arī procesa virzītājs lēmumā par kriminālprocesa izbeigšanu, turpretim par rīcību ar noziedzīgi iegūtu mantu var lemt tikai tiesa.

Ir aktualizējams noziedzīgi iegūtas mantas piemērošanas jautājums, jo trūkst prakses, informācijas, publikāciju saistībā ar noziedzīgi iegūtas mantas atzīšanu un tās risināšanu. Praktiķi uzskata, ka pieredze noziedzīgi iegūtas mantas procesos ir maza (kā jau autore iepriekš minēja, it īpaši rajona līmeņa prokuratūrās) un arī, ja pašas mantas (kuru varētu atzīt par noziedzīgi iegūtu) vērtība ir maza, tad prokuroru ieskatā noziedzīgi iegūtas mantas risināšanas jautājums varētu paildzināt procesu, jo, piemēram, lietas materiāli būtu jāizdala. Turpretim pie mantas mazās vērtības, ar izņemšanu un kā lietisko pierādījumu atdošanu prokuroru ieskatā ir vienkāršāk un ātrāk atrisināmi mantiskie jautājumi nekā ar noziedzīgi iegūtas mantas piemērošanu.

¹⁰⁰ Intervijas protokolu skatīt 1.pielikumā.

¹⁰¹ Strada-Rozenberga K. Mantisko jautājumu pierādīšana un tās aktualitātes kriminālprocesā. Ārvalsts investīcijas, kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74.zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds., 2016, 355.lpp.

3.2. Rīcība ar noziedzīgi iegūtu mantu pierādīšanas aspektā

Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija ir „atslēga” uz veiksmīgas valsts ekonomisko interešu aizsardzību, bet arī atiecināma uz korekta un taisnīga normatīvā regulējuma ieviešanu.¹⁰² Jāatzīst, ka juridiskajā literatūrā¹⁰³ ne tikai šī noziedzīgi iegūtas mantas definīcija un institūts ir kritizēti, bet vispār noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijai ir nepareiza izpratne un piemērošana praksē.

Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija ir tikai viens no veidiem, kā rīkoties ar kriminālprocesā esošo mantu. Kā otrs no rīcības ar noziedzīgi iegūtu mantu veidiem ir paredzēts, ka manta atdodama tās likumīgajam īpašniekam vai likumīgajam valdītājam.

Tomēr svarīgi saprast vai vispār kriminālprocesā vispār ir kāds, kurš pretendē uz mantu, kā arī to, vai galu galā, kriminālprocesā apsūdzētais tiek attaisnots un konstatēts, ka mantai nav noziedzīga izcelsme, tad ko darīt ar šo mantu¹⁰⁴? KPL paredz konfiscēt noziedzīgi iegūtu mantu un attiecīgi vai nu to atdot likumīgajam īpašniekam vai valdītājam, vai arī konfiscējot mantu valsts labā un finanšu līdzekļus ieskaitīt valsts budžetā. Tomēr, nav skaidrības par to, ko darīt ar mantu, kas pēkšņi procesa gaitā kļuvusi par bezsaimnieka mantu, bet tā nav tikusi atzīta par noziedzīgi iegūtu vai arī pierādījumu kopums nenorāda uz to, ka mantai ir noziedzīga izcelsme. Autore sprāt, šī problēma tiktu atrisināta ar KPL grozījumiem, piedāvājot papildināt KPL ar 358.¹pantu šādā redakcijā:

„ (1) Kriminālprocesā esošo mantu, ja tai netiek pierādīta noziedzīga izcelsme un nav atrodams īpašnieks vai likumīgais valdītājs, ar publikāciju „Latvijas Vēstnesī” pēc kriminālprocesa pabeigšanas, izsludina īpašnieka vai likumīgā valdītāja meklēšanu trīs mēnešu garumā. Šajā laika posmā mantas īpašniekam vai likumīgajam valdītājam jāpiesaka tiesības uz mantu.

(2) Ja īpašnieks vai likumīgais valdītājs nepiesaka savas tiesības uz mantu šā panta pirmajā daļā noteiktajā termiņā, ar izmeklēšanas tiesneša lēmumu pirmstiesas procesā vai tiesas lēmumu šo mantu konfiscē, bet iegūtos līdzekļus ieskaita valsts budžetā.

(3) Par mantu, kurai nav vērtības vai tās glabāšana būtu nelietderīga, ar procesa virzītāja lēmumu iznīcina.”

¹⁰² Goudappel A.N.J. F., Hirsch Ballin M.H. E. Democracy and Rule of Law in the European Union. Essays in Honour of Jaap W. de Zwaan. The Netherlands: Asser Press, Springer, 2016, P.174

¹⁰³ Kolomijceva J. Eseja par Kriminālprocesa likuma 59.nodaļas procesu par noziedzīgi iegūtu mantu un dažām ar to saistītajām problēmām. Jurista vārds, 2014. 23.aprīlis.

¹⁰⁴ Intervijas protokolu skatīt 3.pielikumā

Protams, autores piedāvātā panta redakcija ir diskutējama un pilnveidojama. Šajā sakarā mērķis bija radīt ideju un pārdomāt, ka KPL redakcija paredz rīcību ar noziedzīgi iegūtu mantu, bet nav regulējums, ko darīt ar mantu, ja tā netiek konstatēta tās noziedzīgā izcelsme, un nevienam šo mantu vairs nevajag. Būtu rūpīgi jāizvērtē, kā īsti 3 mēnešu garumā šī manta tiks glabāta un vai valstij šīs mantas glabāšana neradītu lielākus zaudējumus, nekā varētu, piemēram, iegūt no mantas konfiscēšanas (piemēram, realizējot izsoli vai pārdodot mantu), jo bieži vien mantas vērtība ir tik maza, ka būtu nelietderīgi iztērēt vairāk finanšu līdzekļus kādām procesuālām darbībām, bet negūt nekādu labumu. Taču tai pašā brīdī šo laika periodu varētu uzskatīt par samērīgu un mantas īpašniekam būtu iespēja pieteikt mantas zudumu un pierādīt, ka ir īpašnieks.

Jāatzīst, ka šajā sakarā ir iespējams ņemt vērā KPL 358.panta regulējumu, kurā paredzēta **noziedzīgi iegūtas** mantas konfiskācija un tās kārtība, proti, piemērojot analogiju, lai aizpildītu šo likuma robu. Tomēr, ņemot vērā juridiskajā literatūrā un tiesu praksē¹⁰⁵ paustās atziņas, analogijas izmantošana kriminālprocesā ir iespējama, taču tā nedrīkst kaitēt apsūdzētajam.¹⁰⁶ Ņemot vērā, ka šajā situācijā nevarētu tikt aizskartas apsūdzētā intereses, ja ir attaisnojošs spriedums vai kriminālprocess, piemēram, izbeigts uz rehabilitējoša nolēmuma pamata, jo šajā procesā nebūtu apsūdzētā, kā intereses varētu tikt aizskartas.

Turpinot par noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju, tā ir neatraujami saistāma arī ar noziedzīgi iegūtas mantas pierādīšanu, jo atkarībā no tā kurš un kādā veidā pierādīs mantas izcelsmi, varēs paredzēt arī rīcību ar noziedzīgi iegūto mantu. Šajā apakšnodaļā autore pievērsīsies mantas konfiskācijas veidiem, analīzei un institūta saturam.

Salīdzinot regulējumu mantas konfiskācijas veidot citās valstīs, tad, piemēram, Amerikas Savienoto Valstu (turpmāk – ASV) tiesību zinātņu pētnieki (Model Codes for Post-Conflict Criminal Justice)¹⁰⁷, izšķir tikai divus mantas konfiskācijas veidus:

- 1) Īpašuma, piederumu vai citu tamlīdzīgu priekšmetu, kuri izmantoti vai tie paredzēti izmantošanai noziedzīgā nodarījuma izdarīšanai, konfiskācija;
- 2) noziedzīgi iegūta īpašuma konfiskācija vai tam atbilstošas vērtības mantas konfiskācija (pielīdzināms Latvijā esošajam noziedzīgi iegūtas mantas institūtam, par ko turpmāk arī autore sniegs detalizētāku izklāstu).

¹⁰⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada 23.maija lēmums lietā Nr.SKK-306/2013

¹⁰⁶ Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis. 2006, 145.lpp.

¹⁰⁷ O'Connor V., Rausch C. Model Codes for Post-Conflict Criminal Justice. Washington, DC. United States Institute of Peace. 2008. p. 422, pieejams: <http://www.usip.org/sites/default/files/MC2/MC2-20-Ch13.pdf> [aplūkots 07.02.2017.]

Neapšaubāmi ir saskatāmas līdzības tajā, ka noziedzīgi iegūts īpašums, precīzāk, noziedzīgi iegūtas mantas institūts pastāv arī citās valstīs, kā arī tiesību saimēs, turklāt tā piemērošanas prakse ir ļoti līdzīga Latvijas tiesību praksē. Taču atšķirībā no ASV, Latvijā šobrīd tikai juridiskajā literatūrā ir runāts par to, ka Latvijas krimināltiesībās un kriminālprocesa tiesībās pastāv 3 mantas konfiskācijas veidi jeb termins “konfiskācija” tiek lietots trīs dažādās nozīmēs, ar ko saprot:¹⁰⁸

- 1) mantas konfiskāciju kā kriminālsodu (arī vispārējā konfiskācija¹⁰⁹) – vēl šobrīd šāds regulējums ir ietverts KL, attiecīgi kā materiāltiesisks regulējums. Mantas konfiskācija iespējama kā papildsods vai pamatsods;
- 2) noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija (arī speciālā konfiskācija¹¹⁰) – noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas institūts šobrīd ietverts KPL 27.nodaļā. Ir iespējama gan noziedzīgi iegūtas mantas, gan citas mantas konfiskācija, kas nozīmē, ka mantu iespējams konfiscēt ne tikai apsūdzētajam, bet konfiscēt var mantu, kas pieder citām personām, neskaitot to, kā vienīgais mantisko jautājumu nodrošināšanas līdzeklis ir aresta uzlikšana mantai. Pēc paredzētajiem grozījumiem KL¹¹¹, noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija, kā arī noziedzīga nodarījuma priekšmeta, ar noziedzīgu nodarījumu saistītās mantas piespiedu bezatlīdzības atsavināšana tiks dēvēta par “īpašo konfiskāciju”;
- 3) lietisko pierādījumu un dokumentu konfiskācija – lietisko pierādījumu institūts ietverts KPL 11.nodaļā. Šī institūta izmantošana paredz gan lietisko pierādījumu, gan dokumentu konfiskāciju.

Jānorāda, ka teorijā runā arī par “paplašināto konfiskāciju”, ar ko saprot KPL 355.panta otrajā daļā uzskaitītos gadījumus, kad manta ir atzīstama par noziedzīgi iegūtu (un attiecīgi var tikt konfiscēta), ja vien persona nepierāda tās legālo izcelsmi. Latvijas juridiskajā literatūrā tā tiek dēvēta arī par “prezumēto noziedzīgi iegūto mantu”.¹¹²

¹⁰⁸ Strada-Rozenberga K., Meikališa Ā. Pētījums. Mantas konfiskācijas tiesiskais regulējums Latvijā un Eiropas Savienībā, tās izpildes mehānisma efektivitātes nodrošināšana. 2010, 24.lpp. Pieejams: https://www.tm.gov.lv/files/archieve/lv_ministrija_imateriali_MantKonf.pdf [aplūkots 15.02.2017.]

¹⁰⁹ Kūtris G. Speciālās konfiskācijas aktualitātes kriminālprocesā. Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74.zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU akadēmiskais apgāds, 2016, 348.lpp.

¹¹⁰ Turpat.

¹¹¹ Likumprojekta Nr. 90/TA-1093 (2016) „Grozījumi Krimināllikumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). 2015.gada 17.aprīlis. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/1CF2B4A0A7C28D09C2258011002BB45B>. [aplūkots 08.02.2017.]

¹¹² Kūtris G. Speciālās konfiskācijas aktualitātes kriminālprocesā. Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74.zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU akadēmiskais apgāds, 2016, 348-349.lpp.

Tiesību zinātnieču Ā.Meikališas un K.Stradas-Rozenbergas izstrādātajā pētījumā¹¹³ secināts, ka likumā būtu pieļaujams atstāt un paplašināt t.s. prezumētās noziedzīgās mantas institūtu, attiecinot to uz, piemēram, noziedzīgiem nodarījumiem tautsaimniecībā un valsts dienestā, ar kuriem gūts **mantisks labums**. Tai pašā laikā būtu nosakāmi šo prezumpciju piemērošanas priekšnoteikumi, piemēram, norādot, ka tās piemērojamas situācijā, ja procesa virzītājs (vai apsūdzības uzturētājs) iesniedz „sākuma” pierādījumus (*prima facie*), kas ir pietiekami aizdomu izvirzīšanai par mantas nelegālu izcelsmi (šādi pierādījumi var būt, piemēram, ziņas, ka attiecīgās personas īpašums nav atbilstošs tās deklarētiem ienākumiem). Tādējādi “prezumētā noziedzīgi iegūtā manta” būs ietverta arī jaunajiem grozījumiem KL 70.¹¹ panta otrajā daļā.

Turpinot apskatīt „prezumētās noziedzīgi iegūtās mantas” regulējumu, autoresprāt, ar grozījumiem tiek nedaudz paplašināta un precizēta izpratne par noziedzīgi iegūtu mantu. Turklāt Latvijas tiesiskais regulējums tiks papildināts ar jaunu noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas veidu un attiecīgi teorijā tā saukto – “paplašināto konfiskāciju”. Šajā aspektā gan jānorāda, ka attiecībā uz pierādīšanas nastu nav izmaiņu. Pastāvēs tā pati noteiktā prezumpcija, kas līdz šim, **ja vien persona, kurai pieder manta, nepierādīs to, ka mantai patiesībā ir legāla izcelsme, manta tiks prezumēta kā noziedzīgi iegūta un attiecīgi tiks lemts par tās konfiscēšanu vai atdošanu likumīgajam īpašniekam**.

Pati prezumpcija nozīmē, ka mantas īpašniekam jāpierāda mantas legālā izcelsme (tas ir, pretējais likumā prezumētajam). Tātad šāda **prezumpcija neattiecas uz personas vainu, bet tikai uz mantas izcelsmi**¹¹⁴. Kā secinājuši kriminālprocesuālo tiesību eksperti, šī prezumpcija ir ierobežoti definēta un personai ir loģiski un viegli atspēkojama¹¹⁵. ECT mantas konfiskāciju ir atzinusi par samērīgu un vispārīgām interesēm atbilstošu gadījumos, kad ir runa par noziedzīgi iegūtas mantas konfiscēšanu. Tāpat ECT spriedumos tiek izvērtēta arī šādas konfiskācijas piemērošanas procedūra, uzmanību pievēršot jautājumam, vai personai ir bijusi reāla iespēja aizstāvēties pret šo konfiskāciju¹¹⁶.

¹¹³ Strada-Rozenberga K., Meikališa Ā. Pētījums. Mantas konfiskācijas tiesiskais regulējums Latvijā un Eiropas Savienībā, tās izpildes mehānisma efektivitātes nodrošināšana. 2010, 83.lpp. Pieejams: https://www.tm.gov.lv/files/archieve/lv_ministrija_imateriali_MantKonf.pdf. [aplūkots 19.03.2017.]

¹¹⁴ Likumprojekta Nr. 90/TA-1093 (2016) „Grozījumi Krimināllikumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). 2015.gada 17.aprīlis. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/1CF2B4A0A7C28D09C2258011002BB45B>.

¹¹⁵ Kūtris G. Noziedzīgi iegūta manta: tiesiskais regulējums un problemātika. Jurista Vārds. 2007.gada 17.aprīlis Nr.16 (469).

¹¹⁶ Strada-Rozenberga K., Meikališa Ā. Pētījums. Mantas konfiskācijas tiesiskais regulējums Latvijā un Eiropas Savienībā, tās izpildes mehānisma efektivitātes nodrošināšana. 2010. Pieejams: https://www.tm.gov.lv/files/archieve/lv_ministrija_imateriali_MantKonf.pdf [aplūkots 19.03.2017.]

Saistībā ar noziedzīgi iegūtu īpašumu, tā pierādīšanu un prezumpcijas atspēkošanu atrodams piemērs ECT praksē par to, vai un kā personas tiesības aizstāvēties pret konfiskāciju tiek nodrošinātas nacionālajās instancēs¹¹⁷. Persona šajā lietā tika sodīta ar 9 gadu brīvības atņemšanu un 91 400 mārciņu konfiskāciju par narkotiku tirdzniecību (lietā konstatēja, ka apsūdzētajam pieder automašīnas, nekustamie īpašumi u.tml.). Apsūdzētais iesniedza pieteikumu par to, ka tikusi pārkāpta nevainīguma prezumpcija un ar mantas konfiskāciju ierobežotas viņa tiesības uz īpašumu (ECK 1.protokola pārkāpums). Šajā kriminālprocesā pierādīšanas nasta bija noteikta apsūdzētajam – pierādīt, ka nekustamais īpašums nav iegūts neizmantojot naudas līdzekļus, kurus tas ieguvis tirgojot narkotikas. Lietā tika konstatēts, ka nacionālajai tiesai bija tiesības izvērtēt, vai konfiskācija nosakāma, kā arī to, kādā apmērā, ņemot vērā izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturu un citus apstākļus, kā tas paredzēts Apvienotās Karalistes Narkotiku kontrabandas likumā (*Drug Trafficking Act 1994*). Turklāt nacionālajai tiesai ir jāatkāpjas no likumā noteiktās prezumpcijas (par noziedzīgi iegūtu mantu) piemērošanas, ja, piemērojot konfiskāciju, varētu tikt radīts liels netaisnīga procesa risks. Tomēr nacionālā tiesa nelēma par labu apsūdzētajam un nolēma konfiscēt šo nekustamo īpašumu. ECT, izvērtējot lietas materiālus un apstākļus, konstatēja, ka nacionālā tiesa ņemusi vērā tikai pierādījumus, kas balstīti uz nekustamo īpašumu (māju), kā arī 1/3 daļas vērtību no piederošā ģimenes uzņēmuma, bet ne pārējos. ECT tomēr nosprieda, ka nacionālā tiesa ir lēmusi un vērtējusi visus kriminālprocesa apstākļus, tajā skaitā ņemusi vērā nekustamā īpašuma vērtību un izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturu, kā rezultātā mantas konfiskācija tika atzīta par samērīgu.

Latvijas tiesībās ar normatīvo aktu grozījumiem vairs nebūs uzskaitīti tikai konkrēti noziedzīgi nodarījumi, attiecībā uz kuriem attiecināma noziedzīgi iegūtas mantas prezumpcija. Jaunais regulējums paredz plašāku prezumētās noziedzīgi iegūtas mantu uzskaitījumu kā tas bijis līdz šim. Autore uzskata, ka likumam, tiesību normām ir jābūt pietiekami plašām, lai varētu tikt aptverti iespējami vairāk gadījumu, bet tajā pašā brīdī arī pietiekami šaurai, lai tiesību norma netiktu tulkota pretēji tās mērķim un būtībai, tādējādi iecerētās izmaiņas KL un KPL ir vērtējamas pozitīvi.

Ja grozījumi stāsies spēkā, tad jāsaka, ka regulējums būs stingrāks un aptvers visus noziedzīgus nodarījumus, kuru ietvaros varētu būt kāda manta ar noziedzīgu izcelsmi, tai skaitā neaizmirstot, ka pierādīšanas līmenis tiks samazināts uz „iespējamības pārsvars”.

¹¹⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2001.gada 5.jūlija spriedums lietā Nr.41087/98 Phillips v. the United Kingdom. <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-68401-68869>

Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas piemērošanas kļūdas, kas līdz šim bijušas saskatāmas Latvijas tiesu praksē. Apjomīgie grozījumi ar skaidrāku noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas kārtību un satura regulējumu, ļoti iespējams arī novērsīs nepareizu konfiskācijas institūtu piemērošanu. Salīdzināšanai, piemēram, Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2013.gada 10.septembra spriedumā lietā Nr.11519009112¹¹⁸, kur persona B neatļauti iegādājās, glabāja, kā arī neatļauti realizēja par 10 Ls narkotisko un psihotropisko vielu – kanabisu (marihuānu), inkriminējot KL 253.¹panta pirmo daļu un 253.²panta otro daļu. Panti attiecīgi pieskaitāmi pie smagiem un mazāk smagiem noziegumiem. Tiesa šajā lietā izvērtējot apstākļus, kā arī ņemot vērā to, ka abos iepriekš minētajos KL pantos ietvertās soda sankcijas paredz brīvības atņemšanu un mantas konfiskāciju, piemēroja personai brīvības atņemšanu un mantas konfiskāciju. Personas B mantai Ls 220,56, kurai tika uzlikts arests, pirmstiesas procesā pierādīja, ka persona B iesaistījies noziedzīgās darbībās ar narkotiskām vielām, tādējādi saskaņā ar KPL 355.panta 4.punktu šī nauda atzīstama par noziedzīgi iegūtu mantu, tādēļ konfiscējama.

Tomēr līdz galam tiesa nav skaidrs, vai šie naudas līdzekļi tiek konfiscēti kā lietiskie pierādījumi, kā soda veids vai tomēr tiek piemērota noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija saskaņā ar KPL 358.panta pirmo daļu. Tādējādi tiesa nav nošķīrusi mantas konfiskāciju kā soda veidu no noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas. Būtu jāpiemēro noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija, jo naudai Ls 220,56 ir noziedzīga izcelsme, un tā pilnībā atbilst KPL likumā ietvertajam prezumētās noziedzīgi iegūtas mantas institūtam. Respektīvi šajā gadījumā, mantas konfiskācijai kā soda institūtam nav sodoša rakstura. Mantas konfiskācijas kā soda veida būtība ir konfiscēt pārsvarā legāli iegūtu mantu un piemērot visas mantas konfiskāciju. Efektivitāte šim soda veidam ir tad, ja konfiskācija tiek vērsta uz konkrētu, procesa laikā apzinātu un arestētu īpašumu.¹¹⁹

Turpretim Liepājas tiesa 2013.gada 4.decembra spriedumā lietā Nr.11270027612¹²⁰, kur tika apsūdzētas trīs personas par narkotisko vielu iegādāšanos, glabāšanu un realizēšanu. Attiecīgi personai A par narkotisko vielu neatļautu realizēšanu nelielā apmērā inkriminēja KL 253.²panta otro daļu un par narkotisko vielu neatļautu iegādāšanos un realizēšanu KL 253.¹panta pirmo daļu; personai B par narkotisko vielu neatļautu realizēšanu nelielā apmērā inkriminēja KL 253.²panta otro daļu un KL 253.panta pirmo daļu par narkotisko vielu neatļautu iegādāšanos un glabāšanu, bez nolūka tās realizēt; personai C par narkotisko vielu

¹¹⁸ Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2013.gada 10.septembra spriedums lietā Nr.11519009112.

¹¹⁹ Strada-Rozenberga K., Meikališa Ā. Pētījums. Mantas konfiskācijas tiesiskais regulējums Latvijā un Eiropas Savienībā, tās izpildes mehānisma efektivitātes nodrošināšana. 2010, 83.lpp.

¹²⁰ Liepājas tiesas 2013.gada 4.decembra spriedums lietā Nr.11270027612.

neatļautu iegādāšanos, glabāšanu un realizēšanu tika inkriminēti KL 253.¹panta pirmā daļa un KL 253.¹panta trešā daļa par narkotisko vielu neatļautu iegādāšanos un glabāšanu nolūkā tās realizēt.

Autores ieskatā spriedums ir visai kļūdainšs, ar spriedumu noteikts, ka nauda Ls 3790 lietā atzīta par lietisko pierādījumu. No sprieduma nav skaidrs, kas ir šī nauda un kādēļ tā uzskatāma par lietisko pierādījumu, nevis par prezumēto noziedzīgi iegūtu mantu saskaņā ar KPL 355.panta otrās daļas 4.punktu. Tiesa nolēmusi šos pierādījumus konfiscēt, piemērojot lietisko pierādījumu konfiskāciju, nevis noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju. Spriedumā nav minēts, ka manta ir noziedzīgi iegūta un ka šī nauda personas īpašumā nonākusi noziedzīga nodarījuma rezultātā saskaņā ar KPL 355.pantu.

Ja lietiskais pierādījums ir noziedzīgi iegūta manta, tad tas konfiscējams. Tiesas rīcība būtu uzskatāma par pareizu, taču tiesa spriedumā neatsaucas ne uz vienu KPL normu, proti, ne par lietisko pierādījumu atzīšanu par noziedzīgi iegūtu mantu, ne arī noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju.

Pirms kvalifikācijas prakses laikā autore arī saskatīja problemātiku lietisko pierādījumu un noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas nošķiršanā un normatīvajā regulējumā¹²¹. Salīdzinot abu KPL normu redakcijas, tad KPL 240.pants nosaka galīgo rīcību ar pierādījumiem. Panta redakcija ir šāda: *“Spriedumā vai lēmumā par kriminālprocesa izbeigšanu norāda, kas darāms ar lietiskajiem pierādījumiem un dokumentiem, proti: [...] 3) noziedzīgi iegūtu mantu un dokumentus konfiscē;”*.

Savukārt KPL 357.pantā un 358.pantā noteikta rīcība ar noziedzīgi iegūtu mantu – tā konfiscējama vai atdodama likumīgajam īpašniekam vai valdītājam. Problēma rodas brīdī, kad procesa virzītājs kriminālprocesu varētu pabeigt un lemt jautājumu par lietiskajiem pierādījumiem, taču, ja lietiskais pierādījums ir atzīstams par noziedzīgi iegūtu mantu un konfiscējams, tad saskaņā ar speciālo regulējumu KPL 357.pantā un 358.pantā noteikto, konfiscēt lietisko pierādījumu kā noziedzīgi iegūtu mantu varētu tikai tiesa. Tomēr šis jautājums tiks atrisināts un ar jauno grozījumu stāšanos – paredzēts izslēgt mulšinošo KPL 240.panta pirmās daļas 3.punktu. Turpmāk lietiskie pierādījumi varēs būt uzskatāmi par „saistīto noziedzīgi iegūto mantu” un attiecīgi likumprojektā noteiktajā redakcijā to varēs konfiscēt vai nu procesa virzītājs vai tiesa.

Vēl, pētot Latvijas tiesu praksi par noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju, jānorāda, ka zināmas problēmas sagādā noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas nošķiršana no mantas konfiskācijas kā soda veida.

¹²¹ Intervijas protokolu skatīt 2.pielikumā.

Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2013.gada 2.oktobra spriedumā¹²² lietā Nr.11096042912 apsūdzētā persona A tika atzīta par vainīgu saskaņā ar KL 253.¹panta trešo daļu, jo neatļauti iegādājās un glabāja realizācijas nolūkā, kā arī pēc tam realizēja narkotisko vielu heroīnu. A. netika konstatēta manta, kurai būtu piemērojams mantas arests, tādēļ mantas konfiskāciju nepiemēroja.

Lietā tika uzlikts arests naudai Ls 74, kas tika izņemta apsūdzēto aizturot, līdz ar to lietā tika pierādīts, ka persona A iesaistījies noziedzīgās darbībās ar narkotiskām vielām, tiesa atzina, ka izņemtā nauda saskaņā ar KPL 355.panta 4.punktu atzīstama par noziedzīgi iegūtu un saskaņā ar KPL 358.panta nosacījumiem konfiscējama.

Šai pašā lietā lietiskos pierādījumus, kas palikuši pēc ķīmiskās izpētes, heroīnu 0,59g pēc sprieduma spēkā stāšanās un saskaņā ar KPL 240.panta pirmās daļas 2.punktu tiesa noteica iznīcināt.

No sprieduma izriet, ka procesā ir bijis jautājums par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu, proti, naudu. Autoresprāt, šajā lietā tiesa ir nonākusi pie pareizas mantisko jautājumu atrisināšanas, jo kā izriet no sprieduma, persona iesaistījies darbībās ar narkotiskām un psihotropām vielām, tāpēc pēc 355.panta otrās daļas ietvertās prezumpcijas pieņemams, ka nauda atzīstama par noziedzīgi iegūtu.

Analizējot rīcību ar lietiskajiem pierādījumiem, secināms, ka narkotiskās un psihotropās vielas ir civiltiesiskajā apgrozībā aizliegtas lietas. Tiesa pareizi noteikusi, ka izlemjama rīcība ar lietiskajiem pierādījumiem un saskaņā ar 239.panta trešo daļu tie ir jāiznīcina.

3.3. Subjekts, kam noteikta noziedzīgi iegūtas mantas pierādīšana vai prezumpcijas atspēkošana

Kā jau iepriekš autore minēja, noziedzīgi iegūtas mantas institūts ir viens no jūtīgākajiem jautājumiem kriminālprocesā, jo mantiskie jautājumi vispār cieši saistās ar civiltiesībās un konstitucionālajā līmenī nostiprinātajām tiesībām uz īpašumu.

Jānorāda, ka trūkst skaidrības par to, kuri tieši ir uzskatāmi par pierādīšanas subjektiem. Jaunajos KPL groz KPL 126.panta trīs prim daļu noteikts, „*ja kriminālprocesā iesaistītā persona apgalvo, ka manta nav uzskatāma par noziedzīgi iegūtu, pienākums pierādīt attiecīgās mantas izcelsmes likumību ir šai personai*”. Tātad, šī persona varētu būt ne tikai apsūdzētais, aizdomās turētais vai cita persona, kas īsteno aizstāvību, bet arī cietušais, aizskartās mantas īpašnieks.

¹²² Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2013.gada 2.oktobra spriedums lietā Nr.11096042912.

Piemēram, tiesību doktrīnā¹²³ pastāv arī tāds viedoklis, ka par noziedzīgi iegūtas mantas pierādīšanas subjektu ir uzskatāms drīzāk apsūdzētais, kuram ir jāpierāda, ka mantai, kas pie viņa atrasta, nav noziedzīga izcelsme, pretējā gadījumā to atzīst par noziedzīgi iegūtu, konfiscē un atdod likumīgajam īpašniekam. Tātad šajā gadījumā apsūdzētais ir kā subjekts, kuram jāatspēko jeb jāpierāda, ka mantai ir legāla izcelsme un tā pieder viņam.

Kā jau autore iepriekš minējusi, saskaņā ar paredzētajiem grozījumiem KL, KPL tiks ieviests jauns pierādīšanas standarts „iespējamības pārsvars” Latvijas kriminālprocesuālajās tiesībās attiecībā uz mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu. Lai gan šis pierādīšanas standarts jau šobrīd tiek piemērots praksē.¹²⁴ Autorei intervējot pirms kvalifikācijas prakses laikā prokurores¹²⁵, šīs prokurores drīzāk pozitīvi vērtē pierādīšanas standarta izmaiņas (autore jau iepriekš skaidrojusi standarta “iespējamības pārsvars” saturu un nozīmi). Turpretim zvērinātas advokātes¹²⁶ atzīst, ka šī standarta maiņa visticamāk neradīs nekādas būtiskas izmaiņas, jo jau šobrīd praktiski kriminālprocesā attiecībā uz noziedzīgi iegūtas mantas jautājumiem tiek piemērots civiltiesībās pastāvošais pierādīšanas standarts „iespējamības pārsvars”, ļoti iespējams uz noziedzīgi iegūtas mantas aspektu drīzāk būs vērojams sacīkstes princips kriminālprocesā. Ja līdz šim advokāta jeb precīzāk aizstāvības uzdevums kriminālprocesā ir radīt šaubas, tad tagad jau attiecībā uz noziedzīgi iegūtas mantas aspektu loģiski izvērtēs, vai citas versijas ir ticamākas par konkrētās personas sniegto faktu izklāstu¹²⁷.

Kā jau autore iepriekš minēja ar jaunajiem grozījumiem KL¹²⁸ 70.¹¹pantā būs noteikts, kāda manta ir atzīstama par noziedzīgi iegūtu un līdz ar to – konfiscējama. Saskaņā ar jauno KL redakciju noteiktam personu lokam, būs jāpierāda, ka mantai ir likumīga izcelsme, pretējā gadījumā uz prezumpcijas pamata manta būs atzīstama par noziedzīgi iegūtu.

Papildinot iepriekš minēto, tiks konkrēti un precīzi noteikts, ka pierādīšanas pienākums tiek uzlikts personai, kas izdarījusi noziegumu vai arī citai personai, kurai ir ģimenes vai citāda rakstura mantiskas attiecības ar personu, kas izdarījusi noziegumu.

¹²³ Miller R. L. *Busines Law Today. The Essentials. Text & Summarized Cases.* 11th edition. Arlington, Texas: Cengage Learning, 2015, P.160

¹²⁴ Kūtris G. *Noziedzīgi iegūta manta: tiesiskais regulējums un problemātika.* Jurista vārds, 2007. gada 17.aprīlis, Nr.16 (469), Skat. arī 2.pielikumu Intervijas protokolu.

¹²⁵ Intervijas protokolu skatīt 2.pielikumā

¹²⁶ Intervijas protokolu skatīt 3.pielikumā

¹²⁷ Administratīvās rajona tiesas 2009.gada 29.aprīļa spriedums lietā Nr.A42472107. Pieejams: www.tiesas.lv [aplūkots 14.03.2017.]

¹²⁸ Likumprojekta Nr. 90/TA-1093 (2016) „Grozījumi Krimināllikumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). 2015.gada 17.aprīlis. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/1CF2B4A0A7C28D09C2258011002BB45B>. [aplūkots 15.03.2017.]

Šobrīd manta, kas ir uzskatāma par noziedzīgi iegūtu, noteikta KPL 355.pantā. Savukārt personai uzliktais pienākums pierādīt mantas likumīgo izcelsmi atbilst starptautiskajiem tiesību aktiem (Eiropas Padomes konvencija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju¹²⁹ 3.panta 4.punkts, Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību¹³⁰ 12.panta 7.punkts, Apvienoto Nāciju Organizācijas konvencija pret narkotisko un psihotropo vielu nelegālu apriti¹³¹ 5.panta 7.punkts un Starpvaldību organizācijas „Finanšu darījumu darba grupa” 4.rekomendācija „Konfiskācija un pagaidu pasākumi”¹³²).

Pozitīvi vērtējams, ka izstrādātajā likumprojektā par KL grozījumiem¹³³, ņemts vērā, ka noziedzīgi iegūtas mantas veidus ir jānošķir. Tātad kā jau iepriekš tika secināts, ka paplašināts tiek t.s. prezumētās noziedzīgās mantas institūts, kas tiek attiecināts uz noziedzīgiem nodarījumiem tautsaimniecībā un valsts dienestā, ar kuriem gūts mantisks labums. Tomēr attiecīgi nosakāmi šo prezumpciju piemērošanas priekšnoteikumi, piemēram, norādot, ka tās piemērojamas situācijā, ja **procesa virzītājs (vai apsūdzības uzturētājs) iesniedz „sākuma” pierādījumus** (*prima facie*), kas ir pietiekami aizdomu izvirzīšanai par mantas nelegālu izcelsmi (šādi pierādījumi var būt, piemēram, ziņas, ka attiecīgās personas īpašums nav atbilstošs tās deklarētiem ienākumiem). Arī Satversmes tiesa¹³⁴ atsaucoties uz 2009.gada 28.maija spriedumu lietā Nr.2008-47-01¹³⁵ ir skaidrojusi, ka **Satversmes 105.pants personai dod tiesības tikai uz likumīgi iegūtu īpašumu, bet ne mantu, kas iegūta noziedzīga nodarījuma rezultātā, ja mantas noziedzīgā izcelsme ir pierādīta valstij atbilstošā institūcijā.**

¹²⁹ 2005. gada 16. maija Eiropas Padomes konvencija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju, kuru Latvija ratificējusi ar 2009. gada 17. decembra likumu „Par Eiropas Padomes konvenciju par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju”.

¹³⁰ Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību, kuru Latvija ratificējusi ar likumu „Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvenciju pret transnacionālo organizēto noziedzību”, kas stājās spēkā 2001. gada 6. Jūnijā.

¹³¹ Apvienoto Nāciju Organizācijas konvencija pret narkotisko un psihotropo vielu nelegālu apriti, kurai Latvija pievienojusies ar 1993. gada 11. maija Augstākās Padomes lēmumu „Par pievienošanu 1988. gada 19. decembra Konvencijai pret narkotiku un psihotropo vielu nelegālu apgrozījumu”.

¹³² Starptautiskie standarti “Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanai, kā arī terorisma un masveida iznīcināšanas ieroču izplatīšanas finansēšanas novēršanai”. Finanšu darījumu darba grupas rekomendācijas. 2012.gada februāris.

¹³³ Likumprojekta Nr. 90/TA-1093 (2016) „Grozījumi Krimināllikumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). 2015.gada 17.aprīlis. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/1CF2B4A0A7C28D09C2258011002BB45B>. [aplūkots 15.03.2017.]

¹³⁴ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2015.gada 8.aprīļa spriedums lietā Nr.2014-34-01. Pieejams: www.satv.gov.lv [aplūkots 19.03.2017.]

¹³⁵ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2009.gada 28.maija spriedums lietā Nr.2008-47-01. Pieejams: www.satv.gov.lv [aplūkots 19.03.2017.]

Neapšaubāmi, ka procesā būtu jābūt kādai iniciatīvai no procesa virzītāja vai apsūdzības uzturētāja puses, jau esošiem kādiem pierādījumiem, kas procesuāli nostiprināti, vai kādām ziņām, ka procesā esošajai mantai ir noziedzīga izcelsme, tikai tādā gadījumā noteikto prezumētās noziedzīgi iegūtās mantas prezumpciju jāatspēko personai, kura ir ieinteresēta attiecībā uz mantu.

3.4. Process par noziedzīgi iegūtu mantu

Prokuroram, pamatojoties uz KPL 392.¹pantu, ir tiesības ar lēmumu izbeigt kriminālprocesu. Tomēr var būt situācijas, kad jautājums par noziedzīgi iegūtu mantu ir palicis neatrisināts. Tādējādi ir nepieciešams paredzēt, ka gadījumos, kad kriminālprocess tiek izbeigts uz nereabilitējoša pamata (piemēram, ja persona ir mirusi, nosacīta procesa izbeigšana vai procesa izbeigšana, ja persona būtiski palīdzējusi atklāt citu noziedzīgu nodarījumu), procesa virzītājs var nosūtīt materiālus par procesa par noziedzīgi iegūtu mantu tiesai izlemšanai 59.nodaļas kārtībā (ar likumprojekta¹³⁶ 9.pantu tiek papildināts KPL 356.pants ar trešo daļu). Būtiskākā nianse KPL 59.nodaļas regulējuma nošķiršanai no 355.panta un turpmākajiem pantiem par noziedzīgi iegūtu mantu ir, ka KPL 59.nodaļa regulē atsevišķu procesu – sevišķu procesu – par noziedzīgi iegūtu mantu.

Attiecīgi likumprojektā¹³⁷ ietvertais 44.pants paredz papildināt KPL 626.pantu ar jaunu daļu, nosakot, ka arī izmeklētājam ar uzraugošā prokurora piekrišanu ir tiesības, izbeidzot kriminālprocesu uz personu nereabilitējoša pamata, izdalīt no krimināllietas materiālus par noziedzīgi iegūtu mantu un uzsākt procesu, ja **pierādījumu kopums dod pamatu uzskatīt, ka manta, kura izņemta vai kurai uzlikts arests, ir noziedzīgi iegūta.**

Jāpiebilst, ka attiecībā uz pierādījumu kopumu Augstākā tiesa nonākusi pie šādām atziņām. Proti, KPL 356.panta 2.daļas 1.punktā ir norādīti pamati mantas atzīšanai par noziedzīgi iegūtu, ja lieta tiek izskatīta KPL 59.nodaļā noteiktajā kārtībā. Lēmumā par procesa uzsākšanu par noziedzīgi iegūtu mantu procesa virzītājam ir jānorāda **pierādījumi**, kas apstiprina KPL 356.panta 2.daļas 1.punktā minētos abus apstākļus: 1) mantas īpašnieks

¹³⁶ Likumprojekta Nr. 90/TA-1094 (2016) „Grozījumi Kriminālprocesa likumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). 2015.gada 17.aprīlis. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/1CF2B4A0A7C28D09C2258011002BB45B>. [aplūkots 15.03.2017.]

¹³⁷ Turpat.

vai likumīgais valdītājs nav zināms un 2) mantas noziedzīgo izcelsmi (mantas saistību ar noziedzīgu nodarījumu).¹³⁸

Tomēr problemātiku var saskatīt, ka īstenojot procesu KPL 59.panta kārtībā, vai šādā situācijā būtu paredzamas prokuroram tikai tiesības izdalīt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu? Ja mantai ir uzlikts arests, likuma mērķa sasniegšanai – taisnīgu krimināltiesisko attiecību noregulējam procesu par noziedzīgi iegūto mantu būtu jāatrisina līdz galam. Šī panta redakcija vērtējama kritiski. Netiek atrisināts jautājums, ja, piemēram, ir manta, bet process pret personu ir izbeigts. Process par mantu nosaka tikai **tiesības** procesa virzītājam vai apsūdzības uzturētājam izdalīt atsevišķu procesu par noziedzīgi iegūtu mantu. Procesā virzītājam būtu aktīvāk jāiesaistās mantas īpašnieka meklēšanā, tajā skaitā arī citām valsts iestādēm, kurām, piemēram, procesā virzītājs izprasa informāciju, kas nepieciešama kriminālprocesa ietvaros, būtu jādarbojas operatīvi un ātri. Ja process un pierādījumi netiek savākti pietiekami ātri, izzūd jēga procesu par noziedzīgi iegūtu mantu īstenot un risināt.

Kopumā likumprojektos ir paredzētas daudz būtisku izmaiņu, tomēr iztrūkst un iztrūks, piemēram, regulējums par to, kāda manta personai nekādā gadījumā nebūtu atņemama, kā arī par to, vai pastāv kādi izņēmumi par to kādu mantu nedrīkstētu atzīt par noziedzīgi iegūtu. Tāpat autoresprāt, ir nepieciešams ieviest regulējumu, kas ļauj jau pirmstiesas procesā procesā virzītājam noziedzīgi iegūto mantu konfiscēt, jo tādā veidā prokuroram ir iespēja pabeigt kriminālprocesu kādā no vienkāršotajiem procesa veidiem, nevis nodot lietu izskatīšanai tiesā. Jo pēc šī brīža spēkā esošās redakcijas konfiscēt noziedzīgi iegūtu mantu var tikai tiesa. Ja tomēr tiktu paredzēts regulējums arī procesā virzītājam konfiscēt noziedzīgi iegūtu mantu, tas būtiski paātrina kriminālprocesu un tas tiktu izbeigts ātrāk.

Lai gan likumprojektā ir izstrādāts, ka noziedzīgi iegūtu mantu, ja tās turpmāka uzglabāšana kriminālprocesa mērķu sasniegšanai nav nepieciešama¹³⁹ un ja tā nav jāatdod īpašniekam vai likumīgajam valdītājam, ar tiesas nolēmumu konfiscē valsts labā, bet iegūtos līdzekļus ieskaita valsts budžetā. Bet noziedzīgi iegūtu mantu varēs konfiscēt valsts labā arī ar prokurora lēmumu par kriminālprocesa pabeigšanu, izņemot gadījumu, ja par noziedzīgi iegūtu ir atzīta manta, uz kuru tiesības reģistrējamas publiskajā reģistrā.

Kritiski vērtējama izstrādātā redakcija grozījumos KPL attiecībā uz noziedzīgi iegūtas mantas konfiscēšanu valsts labā ar prokurora lēmumu par kriminālprocesa pabeigšanu.

¹³⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008.gada 6.marta lēmums lietā Nr.SKK-93/2008.

¹³⁹ Likumprojekta Nr. 90/TA-1094 (2016) „Grozījumi Kriminālprocesa likumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). 2015.gada 17.aprīlis. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/AB2871419A747C7FC2258011002DD2FA?OpenDocument>.

Grozījumos noteikts izņēmuma gadījums attiecībā uz prokuroru situācijā, ja par noziedzīgi iegūtu ir atzīta manta, uz kuru tiesības reģistrējamas publiskajā reģistrā. Prokuroram tomēr būtu jānosaka plašākas pilnvaras – konfiscēt arī noziedzīgi iegūtu mantu, kas ir reģistrējama publiskā reģistrā, bet lai tiktu ievērota arī cilvēktiesību aizsardzība kriminālprocesā, prokurors to varētu darīt ar izmeklēšanas tiesneša piekrišanu. Jo šobrīd pēc izstrādātajiem grozījumiem izriet, ja procesā ir lemjams jautājums par nekustamo īpašumu vai automobili, tad šādas mantas prokurors nav tiesīgs konfiscēt un prokuroram ir pienākums tās izdalīt vai nu atsevišķā procesā par noziedzīgi iegūtu mantu vai arī nodot lietu tiesai izskatīt vispārējā kārtībā.

3.5. Persona, kurai noziedzīgi iegūtā manta konfiscējama

Runājot par personu jeb subjektu, uz kuru gulstas pierādīšanas nasta un būtu piemērojama noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija vai atdošana likumīgajam īpašniekam vai valdītājam, šajā nodaļā autore pievērsīsies tieši konfiskācijas jautājumam. Autore izvēlējusies šādu apakšnodaļu ietvert maģistra darbā, jo pierādīšanas subjekts un tam konfiscējamā (atņemamā) manta ir jāskata neatrauti ar īpašumtiesību jautājumiem.

Tiesības uz īpašumu nostiprinātas arī starptautiskajos normatīvajos aktos, kā ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 17.pantā, kas paredz, ka katram cilvēkam ir tiesības uz īpašumu, kas var piederēt gan viņam, gan kopā ar citiem. Panta otrajā daļā ir norāde uz to, ka nevienam nedrīkst patvaļīgi atņemt viņa īpašumu. Respektīvi valsts var veicināt un atbalstīt īpašuma tiesības, proti, pieņemot likumus, kas nodrošina un atbalsta īpašuma tiesības, kā arī šo tiesību aizsardzību, vai arī valstij var būt noteikts pienākums noteiktā veidā un apjomā iejaukties īpašuma tiesību izmantošanā. ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 17.pants jāvērtē kopsakarā ar 10.pantu, paredzot, ka visiem cilvēkiem, ir vienlīdzīgas tiesības, lai viņu tiesības un pienākumi, kriminālapsūdzības pamatotība tiktu noskaidroti taisnīgā un objektīvā procesā tiesā. Tādējādi dodot iespēju personai pierādīt savas tiesības uz īpašumu tiesā. Tieši tas, ka personai ir jāpierāda savas tiesības uz īpašumu tiesā ir atrodams un pārņemts arī nacionāla mēroga normatīvajā aktā KPL.

ECT spriedumos, piemēram, 2012.gada 25.oktobra ECT sprieduma lietā Vistiņš un Perepjolkins pret Latviju¹⁴⁰, 2004.gada 25.oktobra spriedumā lietā Broniowski pret Poliju¹⁴¹,

¹⁴⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012.gada 25.oktobra spriedums lietā Vistiņš un Perepjolkins v. Latvia, Nr.71243/01. Pieejams: <http://www.echr.coe.int/echr/> [aplūkots 15.03.2017.]

¹⁴¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2004.gada 22.jūnija spriedums lietā: Broniowski v. Poland. Nr.31443/96. Pieejams: <http://www.echr.coe.int/echr/> [aplūkots 15.03.2017.]

pieteikumu iesniedzēji atsaukušies uz ECK 1.panta pirmajā teikumā nostiprināto absolūto īpašuma tiesību principu, jo viņu tiesības uz īpašumu bijušas aizskartas. Taču jāpiebilst, ka attiecībā uz īpašuma tiesībām, no „absolūtās varas tiesību pār lietu principa” pieļaujama atkāpe. Valstij ir tiesības pieņemt likumus, kādus tā uzskata par nepieciešamiem, lai kontrolētu īpašuma izmantošanu saskaņā ar vispārējām interesēm vai lai nodrošinātu nodokļu vai citu maksājumu vai sodu samaksu.

Tādējādi secināms, ka īpašuma tiesības nav absolūtas, tās ir ierobežojamas sabiedrības vispārējo interešu labā. Runājot par noziedzīgi iegūtas mantas institūtu un rīcību ar to, proti, konfiskāciju vai atdošanu likumīgajam īpašniekam vai valdītājam, autoresprāt, uzskatāma par samērīgu rīcību un pieļaujamu, lai sekmētu taisnīgumu. Turklāt, ir attaisnojams tas, ka tiesību normās ir paredzēts soda veids, kura mērķis ir sodīt personu ar mantisko piedziņu. Ja vainīgo soda, atņemot viņam piederošu mantu, tas šo personu var atturēt no turpmākiem mantiska rakstura un citu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas, līdz ar to preventīvi tiek nodrošināts, ka persona neizdarīs jaunu noziedzīgu nodarījumu.

Šeit gan problemātika rodas aspektā attiecībā uz citām procesā iesaistītajām personām un to īpašuma tiesību aizsardzību, kas ir cieši saistīts arī ar to, ka šīm personām esot iesaistītām kriminālprocesā ir savā ziņā uzlikts pienākums aizsargāt savas īpašuma tiesības kas kriminālprocesā varētu tikt aizskartas. 2017.gada 8.martā Satversmes tiesa pieņēmusi spriedumu¹⁴² un izvērtījusi noziedzīgi iegūtas mantas regulējuma atbilstību Satversmes 1.pantam, 91.pantam, 92. un 105.pantam, tajā skaitā labticīga ieguvēja aizsardzību un mantas patiesā īpašnieka aizsardzību noziedzīgi iegūtas mantas aspektā. Jāteic, ka būtiskākais secinājums pie kā Satversmes tiesa šajā spriedumā ir nonākusi ir tas, ka kriminālprocesa mērķu un uzdevumu sasniegšanai un cietušā tiesību aizsardzībai, demokrātiskā tiesiskā valstī ir pieļaujams izņēmums no labticīga ieguvēja principa.

Pat, ja vairākas ieinteresētās personas var pierādīt īpašuma iegūšanas likumību, vērtējams paliek jautājums, kā intereses ir primāras – īpašnieka vai labticīga ieguvēja. Jebkurā gadījumā personai, kas zaudējusi savu nekustamo īpašumu noziedzīga nodarījuma rezultātā, jābūt līdzekļiem, kā šo nekustamo īpašumu atgūt. Tādējādi ir pieļaujams izņēmums no labticīga ieguvēja aizsardzības principa, ja tiesisko attiecību pamatā ir noziedzīgs nodarījums, kā arī tas, ka zemesgrāmatā izdarītie ieraksti pēc noziedzīga nodarījuma nevar tikt atzīti par tiesiskiem.

Tai pašā brīdī attiecībā uz labticīgo ieguvēju jāparedz efektīvas iespējas prasīt zaudējumu atlīdzību. Ne mazums situācijas, kad, piemēram, nekustamais īpašums, kurš, ticis

¹⁴² Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2017.gada 8.marta spriedums lietā Nr.2016-07-01.

pirkts par noziedzīgi iegūtiem naudas līdzekļiem (vai izkrāpts u.tml.), respektīvi, iegūts noziedzīgā ceļā un tālāk atsavināts citam īpašniekam, kurš pēc neilga laika ir pārdevis jau trešajam īpašniekam. Attiecīgi šajā notikumu virknē jau dominē trīs personas, kur pēdējam var nebūt ne jausmas par to, ka īpašums ir ticis iegūts par noziedzīgi iegūtiem līdzekļiem un tam patiesībā ir noziedzīga izcelsme.

Ja līdz šim praksē diskutabls jautājums bija par to, kā intereses atzīstamas par primārām, proti – īpašnieka, kas zaudējis lietas valdījumu pret savu gribu un, tādējādi, nav vainojams lietas zaudēšanā, vai labticīga ieguvēja, kas nezināja un nevarēja zināt par pirmā atsavināšanas darījuma trūkumiem atsavināšanas ķēdē¹⁴³, tad nu šo jautājumu Satversmes tiesa ir atrisinājusi. Šeit gan jāpiekrīt civiltiesību zinātnieku nostājam, ka, nostiprinot īpašuma tiesības zemesgrāmatās, ir nepieciešams tiesisks darījums, taču, ja tiesisks darījums nemaz nav bijis tiesisks, bet citai personai zemesgrāmatās nekustamais īpašums ir nostiprināts, tas pilnībā ir atzīstams par noziedzīgi iegūtu mantu.¹⁴⁴

Līdz ar to var izdarīt secinājumu, ka trešās personas – labticīgā ieguvēja tiesības pēc Latvijas normatīvajiem aktiem netiek īpaši saudzētas. Salīdzinot citu valstu praksi, ASV mantas likumīgajam īpašniekam vai trešajai personai (persona, kura ir ieinteresēta attiecībā uz mantu) ir tiesības savu viedokli paust tiesā, iesniegt pierādījumus, ir tiesības uz aizstāvību, kā arī aicināt lieciniekus, lai pierādītu savas tiesības uz mantu, kas tikusi konfiscēta¹⁴⁵. Šāda persona ir tiesīga sūdzēties un galu galā, pierādot savas tiesības uz attiecīgo mantu, atgūt to atpakaļ savā īpašumā, kas autoresprāt, paredz vienlīdzīgu iespēju gan īpašniekam, gan labticīgajam ieguvējam pēc sacīkstes principa iegūt tiesības uz mantu, kas tikusi konfiscēta.

Rīcība ar noziedzīgi iegūtu mantu skar īpašumtiesiskās attiecības starp personām, ja manta atdodama pēc piederības vai starp personu un valsti, ja manta tiek konfiscēta. KPL pastāv tāds dalībnieks, kā kriminālprocesā aizskartā mantas īpašnieks. Šī brīža KPL redakcijā aizskartās mantas īpašnieka institūtam nav veltīts plašs un detalizēts regulējums, tāpat šis institūts arī kritizēts¹⁴⁶. Jānorāda, ka pat Augstākā tiesa nonākusi pie secinājuma, ka aizskartās mantas īpašniekam nav tiesību iesniegt kasācijas sūdzību¹⁴⁷, kas nepārprotami liecina par aizskatā mantas īpašnieka regulējuma paplašināšanas nepieciešamību. Pagaidām vēl attiecībā uz aizskatā mantas īpašnieka KPL normas jāvērtē kontekstā ar citām KPL normām, tāpēc uz

¹⁴³ Kolomijceva J. Daži apsvērumi par noziedzīgi iegūtu mantu un tās ieguvējiem. Jurista vārds. 2011. 26.jūlijs. Nr.30, pieejams: <http://www.juristavards.lv> [aplūkots 19.03.2017.]

¹⁴⁴ Torgāns K. Prettiesiski iegūta īpašuma tālākpārdošanas sekas. Jurista vārds, 2010. 7.decembris Nr.49.

¹⁴⁵ Meikališa Ā. Kriminālprocesā aizskartā mantas īpašnieka tiesiskais statuss un tā problemātika, 2015. 31.marts Nr.13.

¹⁴⁶ Turpat.

¹⁴⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta krimināllietu departamenta 2012.gada 5.aprīļa lēmums lietā Nr.SKK-13/2012.

šo kriminālprocesa dalībnieku attiecas normas, kas izriet no specifisku jautājumu regulējuma, piemēram, mantas atzīšanas par noziedzīgi iegūtu. Noziedzīgi iegūtas mantas regulējumā KPL, bieži lietots vārds citas personas manta vai laulātā manta, un tml., ar to saprotot, to pašu KPL 111.¹pantā ietverto kriminālprocesā aizskartās mantas īpašnieku.

Lai gan ar jauno likumprojektu¹⁴⁸ tiks paplašināts aizskartā mantas īpašnieka statuss, paredzēts plašs tiesību un pienākumu uzskaitījums, tajā skaitā tiesības iesniegt arī kasācijas sūdzību un tamlīdzīgi, bet tomēr mulsinošs paliks paša institūta nosaukums. Jāpiekrīt Ārijas Meikališas viedoklim¹⁴⁹, ka KPL 111.¹panta formulējums būtu jāmaina uz, piemēram, “mantisko jautājumu risinājumā ieinteresēta persona” vai “mantisko jautājumu risinājumā aizskartā persona”, kas arī precīzāk atspoguļotu to, ka ne vienmēr procesā iesaistītā ieinteresētā persona būs īpašnieks, tā var būt arī labticīgs ieguvējs vai persona, kurai nākotnē būtu iespēja īpašumu iegūt (potenciālais mantas īpašnieks).

Jaunajā KL nodaļas 70.¹⁴ pantā tiktu noteikts, „*ja noziedzīga nodarījuma izdarīšanas priekšmets pieder citai personai, var konfiscēt noziedzīgu nodarījumu izdarījušai personai piederošu citu mantu vai piedzīt tās vērtību*”.

(2) *Ja noziedzīgi iegūta manta ir atsavināta, iznīcināta, noslēpta vai nomaskēta un to nav iespējams konfiscēt, konfiskācijai var pakļaut citu mantu konfiscējamās mantas vērtībā vai piedzīt tās vērtību.*

(3) *Ja personai, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, nav mantas, ko varētu pakļaut šā panta pirmajā vai otrajā daļā minētajai konfiskācijai, konfiscēt var citai personai piederošu mantu, ko ne agrāk kā gadu pirms noziedzīgā nodarījuma uzsākšanas persona, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, tai ir atsavinājusi bez maksas vai apmaiņā pret summu, kas ir būtiski zemāka vai būtiski augstāka par tirgus vērtību.*

(4) *Ja personai piemērota noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija, konfiscējamo mantu var aizstāt ar finanšu līdzekļiem šīs mantas vērtībā. Aizstāt nevar mantu, kurai ir vēsturiska, mākslinieciska vai zinātniska vērtība.”*

No pēdējā secināms, ka vēsturiskas, mākslinieciskas vai zinātniskas vērtības pierādīšanas nasta gulsies uz personu, kura ieinteresēta šajā sakarā, lai manta netiktu konfiscēta. Šī drīzāk nebūtu uzskatāma par problemātiku, bet gan papildu pienākumu

¹⁴⁸ Likumprojekta Nr. 90/TA-1094 (2016) „Grozījumi Kriminālprocesa likumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). 2015.gada 17.aprīlis. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/AB2871419A747C7FC2258011002DD2FA?OpenDocument>.

¹⁴⁹ Meikališa Ā. Kriminālprocesā aizskartā mantas īpašnieka tiesiskais statuss un tā problemātika, 2015. 31.marts Nr.13.

uzlikšana citiem procesa daļbniekiem, piemēram, aizstāvībai vai aizskartās mantas īpašniekam.

Jāpiekrīt, ka problemātisks aspekts ir tas, ka KPL 358.panta otrā, trešā daļa un ceturtais daļas 5.punkts paredz, ka konfiscē vai vērš piedziņu uz citu tiesiski iegūtu mantu konfiscējamās mantas vērtībā, bet neparedz, kā un kādā kārtībā (piemēram, ar eksperta atzinumu, sertificēta vērtētāja (speciālista) pieaicināšanu vai varbūt procesa virzītāja brīvas formas cenu analīze) nosakāma šī vērtība. Ja būtu regulējums, kas nosaka, kā izvērtēt noziedzīgi iegūtas mantas vērtību, tad varētu noteikt noziedzīgi iegūto labumu vērtību naudas izteiksmē, piemēram, pakļaut konfiskācijai finanšu līdzekļus mantas vērtībā, turklāt tas ļautu konfiscēt ne tikai mantu, kas ir acīmredzama, bet arī pakalpojumus, labumus un tml.¹⁵⁰ Juridiskajā literatūrā ir noteikts tikai tas, lai konfiscējamā manta būtu līdzvērtīga mantai, kuru persona sākotnēji prettiesiski ieguvusi savā īpašumā vai valdījumā.

Pētot Latvijas tiesu praksi, tad 2011.gada 6.janvāra Satversmes tiesas spriedumā, ticis apskatīts KPL 320.panta ietvertā mantas konfiskācijas un tiesības uz īpašumu aspekts.¹⁵¹

Pieteikumā tika uzsvērts, ka mantas konfiskācijas gadījumā personas īpašuma tiesības tiekot nevis ierobežotas, bet pilnībā atņemtas. Tāpēc apstrīdētā norma esot uzskatāma nevis par Satversmes 105.pantā noteikto pamattiesību ierobežojumu, bet gan par īpašuma piespiedu atsavināšanu, kas būtu pieļaujama tikai Satversmes 105.panta ceturtajā teikumā paredzētajā veidā un kārtībā, proti, pret atlīdzību uz atsevišķa likuma pamata. Savukārt pieteikuma iesniedzējs uzskatīja, ka manta tiekot atsavināta bez atlīdzības piespiedu kārtā uz tiesas sprieduma pamata. Satversme neparedzot to, ka likumīgi iegūts īpašums varētu tikt konfiscēts, piemērojot kriminālsodu. Satversmes tiesa bija izvirzījusi jautājumu, vai manta, ko paredz konfiscēt, ir uzskatāma par īpašumu Satversmes 105.panta kontekstā, uz ko Satversmes tiesa atsaucoties uz 2009. gada 28. maija spriedumu lietā Nr.2008-47-01¹⁵² ir skaidrojusi, ka **Satversmes 105.pants personai dod tiesības tikai uz likumīgi iegūtu īpašumu, bet ne mantu, kas iegūta noziedzīga nodarījuma rezultātā, ja mantas noziedzīgā izcelsme ir pierādīta valstij atbilstošā institūcijā.**

Atgriežoties pie mantas labticīgā ieguvēja un mantas īpašnieka regulējošā aspekta, jāteic, ka civiltiesību un krimināltiesību nozares saduras. Autore piekrīt, zvērīnātas advokātes

¹⁵⁰ Kūtris G. Noziedzīgi iegūta manta: tiesiskais regulējums un problemātika. Jurista vārds. 2007. 17.aprīlis, Nr.16.

¹⁵¹ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2011.gada 6.janvāra spriedums lietā Nr.2010-31-01.

¹⁵² Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2009.gada 28.maija spriedums lietā Nr.2008-47-01.

J.Kolomijcevas paustajam viedoklim¹⁵³, ka civiltiesības kriminālprocesā ir piemērojamas ievērojot kriminālprocesuālo kārtību, proti, Civillikuma normas tiek piemērotas līdztekus Kriminālprocesa likuma normām. Lai gan civiltiesiskus jautājumus var izskatīt arī atsevišķi civilprocesā, ja civiltiesisku strīdu risināšana neskar krimināltiesisko attiecību noregulējumu. Problemātika saskatāma tajā, ka nav iespējams novilkt starp kriminālprocesuālo rīcību ar noziedzīgi iegūtu mantu un prasību par īpašuma tiesību atzīšanu civilprocesā, kā arī tas, ka tiesu praksē nenoskaidro, kad noziedzīgi iegūtas mantas jautājumi risināmi civilprocesā un kad kriminālprocesā.

Tāpat zvērināta advokāte J.Kolomijceva izsaka pat ar jaunajiem grozījumiem līdz galam nav apskatīti un izvērtēti vairāku tiesību nozaru mijiedarbība, jo vairākās normās vērojama, piemēram, jēdzienu nevienādība, piemēram, jēdzienu lietojums kriminālprocesā atšķiras no civiltiesībās lietotajiem. Var piekrist arī K.Stradas-Rozenbergas viedoklim¹⁵⁴, ka zināmu problemātiku un sarežģītību radītu vienā kriminālprocesā attiecībā uz dažādiem pierādīšanas priekšmetā ietilpstošajiem apstākļiem noteikt dažādus pierādīšanas līmeņus. Šajā sakarā, likumprojektā gan šāds jautājums netiek vērtēts.

Ir būtiski, lai, piemērojot šo civiltiesību standartu vai, ievērojot civiltiesību principu, netiktu radītas pretrunas ar krimināltiesību nozarē pastāvošajiem principiem un idejām.

Saskaņā ar CPL 96.panta trešo daļu ir noteikts, ka kriminālprocesuāls nolēmums par personas vainu un to, kas tieši izdarījis vai pieļāvis noziedzīgu rīcību ir saistošs civillietu izspriešanā. Citiem vārdiem sakot, no kriminālprocesuālā nolēmuma izriet, ka konkrētās personas rīcība ir arī civiltiesiski neatļauta, kas jāņem vērā civilprocesā.¹⁵⁵ Turpretim, piemēram, Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments ir norādījis, ka tiesas spriedums civillietās ir dokuments KPL izpratnē un tam nav prejudiciālas nozīmes jeb saistoša spēka vēlākā kriminālprocesā.¹⁵⁶ Kriminālprocesā ir pieļaujams pārvērtēt agrākā civilprocesā noskaidrotos faktiskos apstākļus, jo **pierādīšanas priekšmeti šajos procesos nesakrīt** un kriminālprocesā nodibinātie faktiskie apstākļi ir jākvalificē saskaņā ar KL. Tātad attiecīgi var būt situācijas, kad, piemēram, personas rīcība ir pretrunā ar likumu, bet tas vēl nenozīmē, ka tā būtu jāvērtē kā kriminālpārkāpums. Tas nozīmē, ka nenoziedzīga rīcība var

¹⁵³ Kolomijceva J. Eseja par Kriminālprocesa likuma 59.nodaļas procesu par noziedzīgi iegūtu mantu un dažām ar to saistītajām problēmām. Jurista vārds, 2014. 23.aprīlis

¹⁵⁴ Strada-Rozenberga K. Mantisko jautājumu pierādīšana un tās aktualitātes kriminālprocesā. Ārvalsts investīcijas, kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74.zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016, 355.lpp.

¹⁵⁵ Kolomijceva J. Civiltiesību un krimināltiesību mijiedarbība. Jurista vārds. 2016. 26.aprīlis.

¹⁵⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2006.gada 1.februāra lēmums lietā Nr.SKK-01-38/2006.

būt gan atļauta, gan neatļauta no civiltiesību viedokļa, jo noziedzīga nodarījuma un neatļautas rīcības priekšnoteikumi abās nozarēs var atšķirties.¹⁵⁷

Autores ieskatā, ja netiek ievērota abu nozaru mijiedarbība, netiek radīta vienota jēdzienu izpratne gan krimināltiesībās, gan civiltiesībās, vairums tiesību normas var nepareizi izprast un interpretēt. Tādējādi nepareizi tiktu izšķirti ne tikai īpašuma tiesību jautājumi, bet arī noziedzīga nodarījuma subjekta jautājums. Pierādīšanas priekšmetā ietilpst vairāki apstākļi, bet pierādīšanas līmeņi šo apstākļu svaru izmaina. Varētu būt situācijas, kad trūkst pierādījumu personu atzīt par vainīgu, bet procesā esošā manta tiek atzīta par noziedzīgi iegūtu. Šajā ziņā arī jāpiekrīt K.Stradas-Rozenbergai, ka dīvaini būtu, ja personu attaisno, bet attiecīgā manta tiks atzīta par noziedzīgi iegūtu. Sanāk, ka ir bijis noziedzīgs nodarījums, kurā nav noziedzīga nodarījuma subjekta, taču kaut kādu apsvērumu dēļ pie attaisnotā ir bijusi manta un saskaņā ar 70.¹¹ pantu tā būs atzīstama par noziedzīgi iegūtu, jo personas īpašumā būs nonākusi tieši **noziedzīga nodarījuma rezultātā**.

Jaunais regulējums pilnveidotu un papildinātu dažādus aspektus saistībā ar noziedzīgi iegūtu mantu, tomēr atsevišķi jautājumi līdz galam netiek izvērtēti. Autoresprāt, apsverams būtu vienota, jauna atsevišķa normatīvā akta izstrāde attiecībā uz mantiskajiem jautājumiem (līdzīgi kā Saeimā šobrīd 2.lasījumā pieņemtais „Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas izpildes likums”¹⁵⁸) kas attiecināmi uz gan uz civiltiesisko, gan krimināltiesisko tiesību nozari. Autore piedāvā izstrādāt jaunu normatīvo aktu, par kura nosaukumu vēl varētu diskutēt, bet piedāvājot, piemēram, „Par noziedzīgi iegūtas mantas risināšanas kārtību civilprocesā un kriminālprocesā”. Šajā normatīvajā aktā ietverot jautājumus, kas saistīti ar mantas piederības noteikšanu, mantas jēdziena izpratni, iespējamo rīcību ar mantu, mantas veidus, kā arī ietverot regulējumu par to, kāda manta personai nekādā gadījumā nebūtu atņemama.

¹⁵⁷ Kolomijceva J. Civiltiesību un krimināltiesību mijiedarbība. Jurista vārds. 2016. 26.aprīlis.

¹⁵⁸ Likumprojekta Nr.635/Lp12 (2016) „Grozījumi Kriminālprocesa likumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). 2015.gada 17.aprīlis. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/3BC1EEDB592DC875C22580ED0029739F?OpenDocument> [aplūkots 21.04.2017.]

4. PROCESUĀLIE IZDEVUMU ATLĪDZINĀŠANA UN AR TO PIERĀDĪŠANU SAISTĪTĀ PROBLEMĀTIKA

Maģistra darba 1.4.apakšnodaļā autore sniedza vispārīgu skaidrojumu un izpratni procesuālo izdevumu institūta regulējumam. Šīs nodaļas ietvaros autore sniegs viedokli procesuālo izdevumu pierādīšanas problemātikas aspektā.

KPL 368.pantā minētas šādas personas, kam pienākums maksāt procesuālos izdevumus – notiesātajam, apsūdzētajam, attiecībā uz kuru pieņemts prokurora priekšraksts par sodu, vai process izbeigts nereabilitējošu iemeslu (KPL 380.p. „Personu nereabilitējoši apstākļi”) dēļ, nepilngadīga notiesātā vecākiem vai aizbildņiem, maznodrošinātajam. Lai gan tiesu praksē nav īpaši daudz strīdu par procesuālajiem izdevumiem, nereti tomēr ir iespējams saskarties ar pierādīšanas problēmām tieši procesuālo izdevumu un to atlīdzināšanas aspektā. Tādējādi jāsaista, ka procesuālo izdevumu regulējums KPL ir pietiekami skaidrs un saprotams.

Kā jau autore minēja, ir tomēr atrodami daži spilgtākie piemēri, pētot Latvijas tiesu praksi. Piemēram, Augstākās tiesas spriedumā¹⁵⁹, kurā vērtēts jautājums par procesuālo izdevumu segšanu par juridisko palīdzību apsūdzētajam. Šajā lietā apelācijas instances tiesa savā spriedumā nebija sniegusi nekādu vērtējumu izdevumu par pārstāvības sniegšanu lietā summā par Ls 1000 pamatotībai, jo spriedumā bija atsauce tikai uz lietas materiālu lapām.

Senāts norādīja, ka tiesai, piedzenot izdevumus par juridiskās palīdzības sniegšanu un pārstāvību lietā, savā nolēmumā ir motivēti jāpamato, ar ko tiek apstiprināti šie izdevumi, kā arī argumentēti jāizvērtē iebildumi, kas izteikti pret izdevumu piedziņas pamatotību. Senāts atzīst, ka konkrētajā lietā apelācijas instances tiesa savā spriedumā nav sniegusi vērtējumu pierādījumiem par juridiskās palīdzības sniegšanas un pārstāvības izdevumiem, kā arī vispār nav vērtējusi aizstāvības izteiktos iebildumus pret šiem pierādījumiem.

Citā lietā Augstākās tiesas Senāts atzinis par nepamatotu prokurora kasācijas protestā pausto viedokli par to, ka cietušās izdevumi par advokāta sniegto juridisko palīdzību nav atzīstami par mantiskajiem zaudējumiem, bet gan par procesuālajiem izdevumiem, kuri piedzenami atsevišķi.

Tiesa norādīja, ka procesuālie izdevumi norādīti Kriminālprocesa likuma 367.panta pirmajā daļā, taču to uzskaitījums nav izsmeļošs. Savukārt no minētā panta otrās daļas izriet, ka procesuālo izdevumu kopīgā iezīme ir tā, ka tie tiek segti no valsts līdzekļiem Ministru kabineta noteiktajā apmērā un kārtībā. Cietušā izdevumi par advokāta sniegto juridisko

¹⁵⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada 24.septembra spriedums lietā Nr.SKK-345/2013

palīdzību kriminālprocesā no valsts līdzekļiem netiek segti, tādēļ tie nav atzīstami par procesuālajiem izdevumiem.

Pretēji kasācijas protestā norādītajam, apelācijas instances tiesa savos secinājumos šajā daļā bijusi konsekventa, jo, piedzenot no apsūdzētā D.K. cietušās J.L. labā 122 latus, definējusi tos kā izdevumus, kas saistīti ar zvērinātas advokātes darba samaksu, nevis kā procesuālos izdevumus. Turklāt minētos izdevumus tiesa piedzinusi atsevišķi, jo no lietas materiāliem redzams, ka šie izdevumi ir vienīgi, kurus cietušās J.L. pārstāve lūgusi piedzīt no apsūdzētā apelācijas instances tiesā¹⁶⁰.

Tātad kriminālprocesā rūpīgi jāizvērtē, vai un kuri procesuālie izdevumi tiek segti no valsts budžeta līdzekļiem un vai tomēr tie nebūs uzskatāmi par cietušā mantiskajiem zaudējumiem.

4.1. Procesuālo izdevumu apmēra pierādīšana

Juridiskajā literatūrā skaidrots, ka procesuālie izdevumi arī ietilpst kriminālprocesā pierādāmajos apstākļos, tieši procesuālo izdevumu esamība un apmērs¹⁶¹. Šobrīd procesuālo izdevumu pierādīšanas līmenis ir „ārpus saprātīgām šaubām”. Apsūdzības uzturētāja uzdevums ir apsūdzībā pamatot to, vai persona atbrīvojama no procesuālajiem izdevumiem, kāds ir procesa laikā apkopotais procesuālo izdevumu apmērs.

Tiesu praksē paustas atziņas, ka samaksas apmēru par paveikto darbu nosaka izmeklēšanas iestāde, prokuratūra, tiesa vai iestāde, kas administrē tiesas budžetu, ņemot vērā tulka kvalifikāciju un pamatojoties uz procesa virzītāja uzziņu¹⁶².

Ir atrodams Augstākās tiesas Senāta lēmums, kurā Senāts atzinis, ka konkrētajā lietā tiesa nebija ievērojusi arī KPL 124.panta otrās daļas nosacījumu par pierādīšanas priekšmetu. Minētās likuma normas izpratnē procesuālie izdevumi atzīstami par KPL paredzētajiem apstākļiem, kuriem ir nozīme konkrēto krimināltiesisko attiecību taisnīgā noregulēšanā. No tiesas sprieduma varēja secināt, ka tiesa faktiski ignorējusi prasību pierādīt procesuālo izdevumu apmēru, kaut gan no lietas materiāliem redzams, ka varēja būt šaubas par šo izdevumu apmēru.

¹⁶⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2011.gada 29.augusta lēmums lietā Nr.SKK-296/2011.

¹⁶¹ Strada-Rozenberga K. Mantisko jautājumu pierādīšana un tās aktualitātes kriminālprocesā. Ārvalsts investīcijas, kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74.zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds., 2016, 355.lpp.

¹⁶² E.Nīmande. Procesuālie izdevumi un to atlīdzināšana. Rīga: 2007, 12.lpp.

Procesuālo izdevumu apmērs lietā bijis ievērojams, tāpēc tiesai, lemjot par izdevumu piedziņu, bija jāizvērtē, vai nav piemērojami KPL 368. panta ceturtās daļas nosacījumi par apsūdzēto atbrīvošanu no procesuālo izdevumu piedziņas. Krimināllietu departaments atzina, ka iepriekš lēmumā norādīto KPL normu neievērošana ir novedusi pie nelikumīga sprieduma pieņemšanas un šis spriedums ir jāatceļ.¹⁶³

No minētā izriet, ka nedrīkst aizmirst, ka kriminālprocesa mērķis ir taisnīgs krimināltiesisko attiecību noregulējums, turklāt šajā sakarā procesuālo izdevumu apmērs apsūdzības uzturētājam ir jāpierāda, turpretim tiesai tas jāizvērtē.

Pirms kvalifikācijas prakses laikā autorei bija iespēja iepazīties ar dokumentu projektiem un arī risināt jautājumu par pierādīšanu no procesuālo izdevumu puses. Respektīvi autorei uzticētajā lietā prokurore bija pieņēmusi lēmumu izbeigt kriminālprocesu, nosacīti atbrīvojot no kriminālatbildības¹⁶⁴. Taču šajā lēmumā netika skatīts jautājums par procesuālajiem izdevumiem. Pēc mēneša Nodrošinājuma valsts aģentūra (turpmāk – NVA) iesniedza pieteikumu par procesuālo izdevumu piedziņu no apsūdzētā, taču prokurore šo pieteikumu apmierināja daļēji¹⁶⁵, jo netika iesniegti papildu pierādījumi, kas apstiprinātu pieprasītās naudas summas apmēru (strīds bija par to, ka lietā esošā transportlīdzekļa pārvietošanu veica kāda sabiedrība ar ierobežotu atbildību, taču no lietas materiāliem nebija saprotams, kāpēc būtu jāsedz šīs sabiedrības pakalpojumi). NVA pārsūdzēja¹⁶⁶ arī šo lēmumu, iesniedzot papildu pierādījumus, proti, NVA un sabiedrības pakalpojuma līgumu, rēķinu par sniegtajiem pakalpojumiem un Valsts kases maksājuma uzdevumu, kas apstiprināja procesā iztērēto naudas līdzekļu apmēru. Interesanti, ka šajā pārsūdzībā NVA norādīja uz to, ka prokurora **pienākums ir izlemt jautājumu par lietiskajiem pierādījumiem un procesuālo izdevumu piedziņu**. Lemjot jautājumu par pirmstiesas kriminālprocesa pabeigšanu, ir pienākums noskaidrot procesuālo izdevumu apmēru, turklāt pieprasīt visu nepieciešamo informāciju izvērtēšanai par izdevuma aprēķinā iekļauto pozīciju izmaksu pamatotību.

Ņemot vērā minēto, rodas jautājums, vai tiešām procesa virzītājam ir nepieciešams noskaidrot visus iespējamus procesuālos izdevumus, kas radušies procesa laikā? Pēc autores domām šādas prasības liekas absurdas, KPL nenosaka prokuroram būtu jāvāc informācija un jāinteresējas par visiem iespējamajiem izdevumiem, kas varētu būt radušies procesa gaitā, taču prokurora pienākums ir izvērtēt un pamatot procesuālo izdevumu esamību un apmēru.

¹⁶³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2009.gada 24.novembra lēmums lietā Nr.SKK-620/2009.

¹⁶⁴ Skatīt 7.pielikumu.

¹⁶⁵ Skatīt 8.pielikumu.

¹⁶⁶ Skatīt 9.pielikumu.

Ministru kabineta 2005.gada 4.oktobra noteikumu Nr.754 „Noteikumi par kriminālprocesuālo izdevumu atlīdzināšanas kārtību un apmēru” 3.punktā noteikts, ka izdevumi atlīdzināmi, pamatojoties uz procesa virzītāja apstiprinātu personas iesniegumu un tam pievienotajiem izdevumus apliecinošajiem dokumentiem; tādējādi tiesas, nesauņēmušas personas iesniegumu un neatlīdzinādamas par kriminālprocesuāliem uzskatāmus personu izdevumus (KPL 367.p. 1.d. 1.punkts, 2.punkts, 3.punkts), rīkojušās likumīgi un vienveidīgi.

Saprotams, ka vispirms ir jābūt iesniegumam un kādiem pamatojošiem dokumentiem no personas, kura ir ieinteresēta izdevumu atlīdzināšanā. Loģiski, ka iniciatīva būtu no šīs personas puses (šajā gadījumā NVA), jo tādā veidā procesa dalībnieks realizē savas tiesības, nevis prokuroram būtu jālūdz procesa dalībniekiem šāds iesniegums gatavot un pievienot visus izdevumu apliecinājošos dokumentus. Prokurors tikai lemtu par to vai šo iesniegumu pieņemt un vai tas ir pamatots, tāpat tikai pēc šī iesnieguma un pamatojošiem dokumentiem prokurors var saprast kāds ir procesuālo izdevumu apmērs, ko arī šajā situācijā izvērtē, ņemot vērā, ka process tiek pabeigts pirmstiesas procesā. Autores ieskatā, NVA iebildumi, ka prokuroram ir jāvāc informācija, lai izvērtētu procesuālo izdevumu pamatotību būtu noraidāmi.

Lai gan minētie Ministru kabineta noteikumi, nedefinē un nenosaka, kas ir „t.s. persona”, taču jāņem vērā, ka visi tiesību akti, tajā skaitā Ministru kabineta noteikumu un KPL normas skata sistēmiski, tādējādi var secināt, ka šī „persona” ir jebkura persona, kas procesā ir ieinteresēta/iesaistīta un tai ir pamatots prasījums attiecībā uz procesuālo izdevumu piedziņu.

KOPSAVILKUMS

1. Ņemot vērā, ka noziedzīgi iegūtas mantas institūts ir savā ziņā civiltiesiska rakstura institūts, tad attiecībā uz noziedzīgi iegūtas mantas risināšanas jautājumiem ir pareizi, ja procesa virzītājam pirmstiesas procesā vai apsūdzības uzturētājam tiesā pierādīšanas nasta tiktu samazināta, turklāt aizstāvības puse vairs nevarētu iztikt ar saprātīgu šaubu radīšanu.
2. Nevar piekrist, ka nav nepieciešamības ieviest kriminālprocesa regulējumā „mantas” jēdzienu, jo civiltiesību, komerciesību un krimināltiesību nozarēs „mantas” institūta izpratne ir atšķirīga. Ir jārada risinājums, lai novērstu neizpratni un neradītu šaubas par to, kādas lietas (bezķermeniskas, ķermeniskas, kustamas, nekustamas) ir uzskatāmas par „mantu” tieši KPL izpratnē. Vienotam „mantas” jēdzienam ir jābūt tādām, lai tā ieviešana kriminālprocesā un krimināltiesībās neradītu sadursmi ar civiltiesībās pastāvošo „īpašuma” institūtu un absolūto varu pār to un, tai pašā brīdī, kriminālprocesa tiesībās pastāvošo mantas aresta vai konfiskācijas gadījumā.
3. Ja no vainīgā tiek piedzīti naudas līdzekļi par labu cietušajam, tad tas nav jāsalīdzina ar sodu. „Kompensācijas” institūts ir mehānisms, kas paredzēts KPL, lai sasniegtu vienu no KPL 1.pantā nostiprinātajiem mērķiem – krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu.
4. Ir jāapsver KPL grozījumu nepieciešamība, ņemot vērā pieņemto direktīvu un paplašināt nevainīguma prezumpcijas principa tvērumu, ietverot KPL 19.pantā arī tiesības klusēt un sevi nenodot, kā arī tiesības būt klāt lietas izskatīšanā. Grozījumi ir nepieciešami, lai novērstu to, ka kriminālprocesā pieļauti būtiski procesuāli pārkāpumi un apsūdzētie nonāk cietušo lomā un vēršas pret valsti ECT.
5. Ir vērts ņemt vērā citu valstu pieredzi un apsvērt nepieciešamību grozīt Kompensācijas likuma 1.pantu – papildinot to ar vārdiem „vai aiz neuzmanības izdarīta” pēc vārda „tīša”.

Iespējamais panta saturs, par kura redakciju vēl var diskutēt:

„1.pants Likuma mērķis ir nodrošināt fiziskajai personai, kura Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā ir atzīta par cietušo (turpmāk — cietušais), tiesības saņemt valsts kompensāciju par tīša vai aiz neuzmanības izdarīta noziedzīga nodarījuma rezultātā radīto morālo aizskārums, fiziskajām ciešanām vai mantisko zaudējumu (turpmāk — kaitējums).”

6. Cietušajam ir uzlikts likumisks pienākums pamatot savu pieteikto kompensāciju. Tomēr viņa atbildība nav saskatāma priekšmeta zudumā saistībā ar noziedzīgo nodarījumu vai lietas nozaudēšanu. Autores ieskatā, risinājumu problēmai, kas saistīta ar kompensējamā priekšmeta vērtību, vai tā esamības pierādīšanai varētu rast kompensācijas apmēram, nosakot pazeminātu pierādīšanas standartu “iespējamības pārsvars” kā tas noteikts šobrīd izstrādātajā likumprojektā attiecībā uz prezumētās noziedzīgi iegūtās mantas pierādīšanu. Ar pierādīšanas līmeņa samazināšanu tiek panākts taisnīgs un arī vienlīdzīgs krimināltiesisko attiecību noregulējums.
7. KPL būtu jāievieš grozījumi, kad kriminālprocesu var pabeigt arī pirmstiesas procesā, ne tikai tiesā, ja apsūdzētajam vai aizdomās turētajam nav iebildumu par kompensācijas pieteikumā pieprasīto kompensāciju/kaitējuma atlīdzību un tās apmēru, kas nozīmē, ka faktiski procesa virzītājam ir iespēja mantisko jautājumu atrisināt un pabeigt nesūtot lietas materiālus izskatīšanā tiesai. Tādējādi būtu nepieciešams paredzēt tiesībs noteikt **kompensācijas apmēru** arī prokuroram, piemēram, vienkāršotajos procesa veidos, autores ieskatā tas varētu veicināt ātrāku kriminālprocesa norisi un sasniegt kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā.
8. Ja kriminālprocesā cietušais ir valsts, tad, būtiski, nepieļaut kļūdu, ja apsūdzētais jau vienā procesā (piemēram, sodīts administratīvi) samaksājis nodokļu parādu, tad nedrīkst pieteikt kompensāciju par to pašu apmēru arī kriminālprocesā. Šādā gadījumā būtiski tiktu aizskartas apsūdzētā tiesības uz taisnīgu tiesu, jo apsūdzētajam pašam visticamāk būtu jānorāda uz apstākļiem, kas bijuši administratīvās lietas ietvaros un ka ir veikis nodokļa parāda atmaksu. Turklāt, šajā pašā sakarā būtu saskatāmas arī dubultā sodīšanas nepieļaujamības (*ne bis in idem*) principa pārkāpuma pazīmes.
9. Neapšaubāmi, ka procesā būtu jābūt kādai iniciatīvai no procesa virzītāja vai apsūdzības uzturētāja puses, jau esošiem kādiem pierādījumiem, kas procesuāli nostiprināti, vai kādām ziņām, ka procesā esošajai mantai ir noziedzīga izcelsme, tikai tādā gadījumā noteikto prezumētās noziedzīgi iegūtās mantas prezumpcija jāatspēko personai, kura ir ieinteresēta attiecībā uz mantu.
10. Kopumā likumprojektos ir paredzētas daudz būtisku izmaiņu, tomēr iztrūkst un iztrūks, piemēram, regulējums par to, kāda manta personai nekādā gadījumā nebūtu atņemama, kā arī par to, vai pastāv kādi izņēmumi par to kādu mantu nedrīkstētu atzīt par noziedzīgi iegūtu.
11. Kritiski vērtējama izstrādātā redakcija grozījumos KPL attiecībā uz noziedzīgi iegūtas mantas konfiscēšanu valsts labā ar prokurora lēmumu par kriminālprocesa pabeigšanu.

Grozījumos noteikts izņēmuma gadījums attiecībā uz prokuroru situācijā, ja par noziedzīgi iegūtu ir atzīta manta, uz kuru tiesības reģistrējamas publiskajā reģistrā. Prokuroram tomēr būtu jānosaka plašākas pilnvaras – konfiscēt arī noziedzīgi iegūtu mantu, kas ir reģistrējama publiskā reģistrā, bet lai tiktu ievērota arī cilvēktiesību aizsardzība kriminālprocesā, prokurors to varētu darīt ar izmeklēšanas tiesneša piekrišanu. Jo šobrīd pēc izstrādātajiem grozījumiem izriet, ja procesā ir lemjams jautājums par nekustamo īpašumu vai automobili, tad šādas mantas prokurors nav tiesīgs konfiscēt un prokuroram ir pienākums tās izdalīt vai nu atsevišķā procesā par noziedzīgi iegūtu mantu vai arī nodot lietu tiesai izskatīt vispārējā kārtībā.

12. Ir aktualizējams noziedzīgi iegūtas mantas piemērošanas jautājums, jo trūkst prakses, informācijas, publikāciju saistībā ar noziedzīgi iegūtas mantas atzīšanu un tās risināšanu. Praktiski uzskata, ka pieredze noziedzīgi iegūtas mantas procesos ir maza (kā jau autore iepriekš minēja, it īpaši rajona līmeņa prokuratūrās) un arī, ja pašas mantas (kuru varētu atzīt par noziedzīgi iegūtu) vērtība ir maza, tad prokuroru ieskatā noziedzīgi iegūtas mantas risināšanas jautājums varētu paildzināt procesu, jo, piemēram, lietas materiāli būtu jāizdala.
13. Jaunais regulējums paredz plašāku prezumētās noziedzīgi iegūtas mantu uzskaitījumu kā tas bijis līdz šim. Autore uzskata, ka likumam, tiesību normām ir jābūt pietiekami plašām, lai varētu tikt aptverti iespējami vairāk gadījumu, bet tajā pašā brīdī arī pietiekami šaurai, lai tiesību norma netiktu tulkota pretēji tās mērķim un būtībai, tādējādi iecerētās izmaiņas KL un KPL ir vērtējamas pozitīvi.
14. Lai gan pierādīšanas nasta pēc KPL 355.panta otrās daļas gulstas uz to personu, kas procesā ir ieinteresēta attiecībā uz konkrēto mantu, prokuroram kā apsūdzības uzturētājam vai procesa virzītājam jebkurā gadījumā ir jāsaprot, vai noziedzīgi iegūta manta un ar to savāktie pierādījumi pamatos pierādīšanas priekšmetā ietilpstošos faktus, jo kā zināms arī noziedzīgi iegūtas mantas jautājums ir atzīstams par vienu no kriminālprocesā **pierādāmajiem** apstākļiem.
15. Tiesu praksē nav īpaši daudz strīdu par procesuālajiem izdevumiem, nereti tomēr ir iespējams saskarties ar pierādīšanas problēmām tieši procesuālo izdevumu un to atlīdzināšanas aspektā. Tādējādi jānosaka, ka procesuālo izdevumu regulējums KPL ir pietiekami skaidrs un saprotams.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

Grāmatas

1. Autoru kolektīvs. Kriminālprocesa likumam 10. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2015;
2. Azāns B., Liede A. un autoru kolektīvs. Latvijas PSR Kriminālprocesa kodeksa komentāri, Rīga: Avots, 1986, 604.lpp;
3. Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: 1997. 207.lpp;
4. Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010, Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 832.lpp;
5. Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis. 2006, 145.lpp.
6. Kriminālprocesa likumam 10. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2015. 317.lpp.;

Grāmatas svešvalodās

1. Bohlander M. Principles of German Criminal Procedure. Oxford and Portland: Hart Publishing, 2012, P.144;
2. Bullion S., Longmann Dictionary to Contemporary English. United Kingdom: Pearson Education Limited, 2002;
3. Clayton R., Tomlinson H., The Law of Human Rights. Second edition. Volume 1. United States. Oxford, 2009. P.1932.-1933.;
4. Choo L-T Andrew. Evidence. United States: Oxford University Press, 2006. P. 436;
5. May R. Criminal Evidence.4th edition. London: Sweet & Maxwell, 1999. P. 616.;
6. Miller R. L. Busines Law Today. The Essentials. Text & Summarized Cases. 11th edition. Arlington, Texas: Cengage Learning, 2015;
7. Goudappel A.N.J. F., Hirsch Ballin M.H. E. Democracy and Rule of Law in the European Union. Essays in Honour of Jaap W. de Zwaan. The Netherlands: Asser Press, Springer, 2016, P.174.

Atsevišķi raksti grāmatu ietvaros vai internetā

1. Interneta vietne www.tiesas.lv mājas lapā <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-kriminallietu-departaments/klasifikators-pec-likuma-normam-ar-tezem/kriminalprocesa-likums/#29>;
2. Juridiskā palīdzība un kompensācija cietušajiem Eiropas Savienībā. Rīga: 2009. 128.lpp. Pieejams:
http://www.jpa.gov.lv/uploads/filedir/lv_legal_aid_and_compensations_eu_lv.pdf;

3. Kompensācija noziedzīgos nodarījumos cietušajiem. Vispārīgas ziņas. Pieejams: http://ec.europa.eu/civiljustice/comp_crime_victim/comp_crime_victim_gen_lv.htm;
4. Kūtris G. Speciālās konfiskācijas aktualitātes kriminālprocesā. Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74.zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU akadēmiskais apgāds, 2016, 420.lpp.;
5. Litvins G. „No kriminālprocesa izslēgs privāto apsūdzību” Portāla „Delfi.lv” 2010.gada 20.oktobra raksts. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/comment/comment/gatis-litvins-no-kriminalprocesa-izslegs-privato-apsudzibu.d?id=34723631>;
6. Latvijas Universitātes 5.starptautiskā zinātniskā konference, veltīta Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 95.gadadienai. Jurisprudence un kultūra: pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumi. 2014.gada 10.-11.novembris. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014;
7. Ministerio de Empleo y Seguridad Social. Qué es el salario mínimo? Available: <http://www.salariominimo.es/ htm>;
8. O'Connor V., Rausch C. Model Codes for Post-Conflict Criminal Justice. Washington, DC. United States Institute of Peace. 2008. p. 422, pieejams: <http://www.usip.org/sites/default/files/MC2/MC2-20-Ch13.pdf>;
9. Starptautiskie standarti “Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanai, kā arī terorisma un masveida iznīcināšanas ieroču izplatīšanas finansēšanas novēršanai”. Finanšu darījumu darba grupas rekomendācijas. 2012.gada februāris. Pieejams: www.vvc.gov.lv/.../Combating_Money_Laundering_FATF_Recommendations.doc;
10. Statistikas dati par 2016.gadu par izmaksātajām valsts kompensācijām cietušajiem. http://jpa.gov.lv/uploads/filedir/statistika%20viss%202016%20g_2.pdf;
11. Strada-Rozenberga K., Meikališa Ā. Pētījums. Mantas konfiskācijas tiesiskais regulējums Latvijā un Eiropas Savienībā, tās izpildes mehānisma efektivitātes nodrošināšana. 2010. Pieejams: https://www.tm.gov.lv/files/archieve/lv_ministrija_imateriali_MantKonf.pdf.

Periodika

1. Gaidukēvičs V. Problēmas procesos par noziedzīgi iegūtu mantu. Zinātniski praktiskā konference. Latvijas Kriminālprocesa likuma piemērošanas pirmā gada problēmas. Rīga: Latvijas Policijas akadēmijas izdevums, 2006, 39.lpp;
2. Kolomijceva J. Civiltiesību un krimināltiesību mijiedarbība. Jurista vārds. 2016. 26.aprīlis. Nr.17 (920);

3. Kolomijceva J. Daži apsvērumi par noziedzīgi iegūtu mantu un tās ieguvējiem. Jurista vārds. 2011. 26.jūlijs. Nr.30;
4. Kolomijceva J. Eseja par Kriminālprocesa likuma 59.nodaļas procesu par noziedzīgi iegūtu mantu un dažām ar to saistītajām problēmām. Jurista vārds, 2014. 23.aprīlis;
5. Kūtris G. Noziedzīgi iegūta manta: tiesiskais regulējums un problemātika. Jurista vārds, 2007. 17.aprīlis, Nr.16 (469);
6. Lapina J. Aresta uzlikšana mantai. Jurista vārds. 2011. 9.augusts, Nr.32 (679).;
7. Matule S. Morālā kaitējuma kompensācijas aprēķina vadmotīvi. Jurista vārds. Nr.15 (662), 2011.gada 26.aprīlis;
8. Meikališa Ā. Kriminālprocesā aizskartā mantas īpašnieka tiesiskais statuss un tā problemātika, 2015. 31.marts Nr.13;
9. Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Pārmaiņu laiks kriminālprocesā. VI. Procesuālie termiņi, dokumenti un mantiskie jautājumi. Jurista vārds, 2006. 8.augusts, Nr.31 (434);
10. The Right to... - a Fair Trial! Commission wants more safeguards for citizens in criminal proceedings. Available: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-1157_en.htm ;
11. Torgāns K. Prettiesiski iegūta īpašuma tālākpārdošanas sekas. Jurista vārds, 2010. 7.decembris Nr.49.

Normatīvie akti

1. Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr.43;
2. Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību, kuru Latvija ratificējusi ar likumu „Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvenciju pret transnacionālo organizēto noziedzību”, kas stājās spēkā 2001.gada 6.jūnijā;
3. Apvienoto Nāciju Organizācijas konvencija pret narkotisko un psihotropo vielu nelegālu apriti, kurai Latvija pievienojusies ar 1993. gada 11. maija Augstākās Padomes lēmumu „Par pievienošanu 1988. gada 19. decembra Konvencijai pret narkotiku un psihotropo vielu nelegālu apgrozījumu”;
4. Eiropas Padomes Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis. 1997. 13.jūnijs, Nr. 143/144 (858/859). Pieejams: <http://www.likumi.lv>;

5. 2005. gada 16. maija Eiropas Padomes konvencija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju, kuru Latvija ratificējusi ar 2009. gada 17. decembra likumu „Par Eiropas Padomes konvenciju par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju”;
6. Par to, kā novērst finanšu sistēmas izmantošanu nelikumīgi iegūtas naudas legalizēšanai: Eiropas Kopienų Padomes Direktīva 91/08/EEK. Oficiālais Vēstnesis L 166, 28/06/1991. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriSerc.do?uri=CELEX:31991L0308:LV:HTML;>
7. Civillikums: Latvijas Republikas likums. 1937. 28.janvāris, Pieejams: <http://www.likumi.lv;>
8. Civilprocesa likums. Latvijas Republikas likums. 1998. 14.oktobris, Pieejams: <http://www.likumi.lv;>
9. Krimināllikums: Latvijas Republikas likums. 1998. 21.jūnijs, Pieejams: <http://www.likumi.lv;>
10. Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. 2005. 21.aprīlis. Pieejams: <http://www.likumi.lv;>
11. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanās likums: Latvijas Republikas likums. 2008. 17.jūnijs, Pieejams: <http://www.likumi.lv;>
12. Krievijas Federatīvās Padomju Socialistiskās Republikas kriminālprocesa kodekss (zaudējis spēku);
13. Latvijas PSR kriminālprocesa kodekss 1961. 6.janvāris, vēlāk ar 1991.gada 29.augusta Latvijas Republikas Augstākās padomes lēmumu par Latvijas PSR likumdošanas aktu piemērošanu Latvijā pārsaukts – Latvijas Kriminālprocesa kodekss (zaudējis spēku 1998.gada 11.novembrī);
14. Latvijas Republikas Augstākās padomes lēmums par Latvijas PSR likumdošanas aktu piemērošanu Latvijā 1991. 29.augusts (zaudējis spēku 1998.gada 11.novembrī). Pieejams: <http://www.likumi.lv;>
15. 2015.gada 24.novembra Ministru kabineta noteikumi Nr.656 “Noteikumi par minimālās mēneša darba algas apmēru normālā darba laika ietvaros un minimālās stundas tarifa likmes aprēķināšanu”. Pieejams: <http://www.likumi.lv;>

16. 2005.gada 4.oktobra Ministru kabineta noteikumu Nr.754 „Noteikumi par kriminālprocesuālo izdevumu atlīdzināšanas kārtību un apmēru”. Pieejams: <http://www.likumi.lv>.

Citu valstu normatīvie akti

1. Igaunijas likums „Par atbalstu cietušajam” (no angļu val. – Victims Support Act) Pieejams: http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/pdf/national_law_cv_est_en.pdf;
2. Igaunijas kriminālprocesa kodekss. Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>;
3. Kirgizstānas kriminālprocesa kodekss. Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>;
4. Compensation to Crime Victims – Germany. Pieejams: http://ec.europa.eu/civiljustice/comp_crime_victim/comp_crime_victim_ger_en.htm#1;
5. Compensation to crime victims – Finland. European Judicial Network in civil and commercial matters. Available: http://ec.europa.eu/civiljustice/comp_crime_victim/comp_crime_victim_fin_en.htm;
6. Šveices Kriminālprocesa kodekss. Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>;
7. Vācijas Kriminālprocesa kodekss. Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>;
8. Kompensācija noziedzīgos nodarījumos cietušajiem. Itālija. Pieejams: http://ec.europa.eu/civiljustice/comp_crime_victim/comp_crime_victim_ita_lv.htm;
9. Kompensācija noziedzīgos nodarījumos cietušajiem. Ungārija. Pieejams: http://ec.europa.eu/civiljustice/comp_crime_victim/comp_crime_victim_hun_lv.htm;
10. Kompensācija noziedzīgos nodarījumos cietušajiem. Nīderlande. Pieejams: http://ec.europa.eu/civiljustice/comp_crime_victim/comp_crime_victim_net_lv.htm;
11. Kompensācija noziedzīgos nodarījumos cietušajiem. Luksemburga. Pieejams: http://ec.europa.eu/civiljustice/comp_crime_victim/comp_crime_victim_lux_lv.htm.

Tiesu prakse

1. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2008.gada 5.februāra spriedums lietā Nr.74420/01 Ramanauskas v. Lithuania. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-84935>;

2. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012.gada 4.jūnija spriedums lietā Nr.20899/03 G.C.P. v. Romania. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108237>;
3. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012.gada 25.oktobra spriedums lietā Vistiņš un Perepjolkins v. Latvia, Nr..71243/01. Pieejams: <http://www.echr.coe.int/echr/>;
4. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2004.gada 22.jūnija spriedums lietā: Broniowski v. Poland. Nr.31443/96. Pieejams: <http://www.echr.coe.int/echr/> ;
5. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2002.gada 28.novembra spriedums lietā Nr.58442/00 Lavents v. Latvia. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-32411> , tulkojums no franču valodas pieejams: www.at.gov.lv;
6. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2001.gada 5.jūlija spriedums lietā Nr.41087/98 Phillips v. the United Kingdom. <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-68401-68869>;
7. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2017.gada 8.marta spriedums lietā Nr.2016-07-01. Pieejams: www.satv.gov.lv;
8. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2015.gada 8.aprīļa spriedums lietā Nr.2014-34-01. Pieejams: www.satv.gov.lv ;
9. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2012.gada 18.oktobra spriedums lietā Nr.2012-02-0106. Pieejams: www.satv.gov.lv ;
10. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010.gada 5.novembra lēmums lietā Nr.2010-31-01. Pieejams: www.satv.gov.lv;
11. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2009.gada 28.maija spriedums lietā Nr.2008-47-01. Pieejams: www.satv.gov.lv;
12. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu 2017.gada 9.marta lēmums lietā Nr.SKK-13/2017. Pieejams: www.at.gov.lv;
13. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada 31.janvāra spriedums lietā Nr.SKK-47/2013. Pieejams: www.at.gov.lv;
14. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada 23.maija lēmums lietā Nr. SKK –306/2013. Pieejams: www.at.gov.lv;
15. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada 10.decembra lēmums lietā Nr.SKK-J-458/2013. Pieejams: www.at.gov.lv;
16. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta krimināllietu departamenta 2012.gada 5.aprīļa lēmums lietā Nr.SKK-13/2012. Pieejams: www.at.gov.lv;
17. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2011.gada 29.augusta lēmums lietā Nr.SKK-296/2011. Pieejams: www.at.gov.lv;

18. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2010.gada 5.novembra lēmums lietā Nr.SKK-508/2010. Pieejams: www.at.gov.lv;
19. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2010.gada 14.oktobra lēmums lietā Nr.SKK-410/2010. Pieejams: www.at.gov.lv;
20. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2009.gada 24.novembra lēmums lietā Nr.SKK-620/2009. Pieejams: www.at.gov.lv;
21. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008.gada 6.marta lēmums lietā Nr.SKK-93/2008, Pieejams: www.at.gov.lv;
22. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007.gada 20.aprīļa spriedums lietā Nr.SKK-269/2007. Pieejams: www.at.gov.lv;
23. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007.gada 28.novembra lēmums lietā Nr.SKK-653/2007. Pieejams: www.at.gov.lv;
24. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2006.gada 1.februāra lēmums lietā Nr.SKK-01-38/2006. Pieejams: www.at.gov.lv;
25. Dobeles rajona tiesas 2013.gada 2.oktobra spriedums lietā Nr.C13029013. Pieejams: www.tiesas.lv;
26. Rīgas rajona tiesas 2016.gada 1.decembra spriedums lietā Nr.11354027214. Pieejams: www.tiesas.lv;
27. Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas 2008.gada 11.septembra spriedums lietā Nr.11520117807. Pieejams: www.tiesas.lv;
28. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2013.gada 10.septembra spriedums lietā Nr.11519009112, pieejams: www.tiesas.lv;
29. Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2013.gada 2.oktobra spriedums lietā Nr.11096042912, pieejams: www.tiesas.lv;
30. Liepājas tiesas 2013.gada 4.decembra spriedums lietā Nr.11270027612, pieejams: www.tiesas.lv;
31. Administratīvās rajona tiesas 2009.gada 29.aprīļa spriedums lietā Nr.A42472107. Pieejams: www.tiesas.lv;
32. E.Nīmande. Procesuālie izdevumi un to atlīdzināšana. Rīga: 2007;
33. Tiesu prakse lietās par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu un par izvairīšanos no nodokļu maksāšanas. 2013;
34. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta tiesu prakses apkopojums „Procesuālie izdevumi un to atlīdzināšana”. Rīga, 2007.

Citi resursi

1. Juridiskās komisijas likumprojekta Nr.629/Lp12 „Grozījumi Krimināllikumā” priekšlikumu tabula.
<http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/DDCD8632C9E67B7EC22580DE004B8CC8?OpenDocument>;
2. Likumprojekta Nr.635/Lp12 (2016) „Grozījumi Kriminālprocesa likumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). 2015.gada 17.aprīlis. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/3BC1EEDB592DC875C22580ED0029739F?OpenDocument>
3. Likumprojekta Nr.90/TA-1093 (2016) „Grozījumi Krimināllikumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). 2015.gada 17.aprīlis. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/1CF2B4A0A7C28D09C2258011002BB45B>;
4. Likumprojekta Nr.90/TA-1094 (2016) „Grozījumi Krimināllikumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). 2015.gada 17.aprīlis. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/AB2871419A747C7FC2258011002DD2FA?OpenDocument>;
5. Skatot tīmekļa vietni: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-kriminallietu-departaments/klasifikators-pec-likuma-normam-ar-tezem/kriminalprocesa-likums/#29>.

PATEICĪBAS

Autore izsaka pateicības vārdus:

- Zvērinātai advokātei Ligitai Pētersonei;
- Zvērinātai advokātei Jūlijai Kolomijcevai;
- Rīgas rajona prokurorei Agnijai Zvirgzdiņai par atbalstu, padomiem, iedvesmu darba tapšanā;
- Darba vadītājai prof. Dr.iur. Kristīnei Stradai-Rozenbergai par neskaitāmiem padomiem un iedvesmu darba tapšanā.

PIELIKUMI

INTERVIJAS PROTOKOLS NR.1

Juridiskās palīdzības administrācija

Intervējamo personu vārdi un uzvārdi: Karina Sirota, Ineta Romanovska

Intervija veikta: 2017.gada 18.janvārī plkst. 11:30, Rīgā, Pils laukumā 4.

Maģistra darba iztrādes gaitā autore vērsās arī Juridiskās palīdzības administrācijā, intervējot divs darbiniekus, kuru ikdienas pienākumos ietilpst cietušo valsts kompensācijas pieteikumu izskatīšana un apmierināšana vai noraidīšana.

Autore uzdeva jautājumu par to, kāda ir cilvēku attieksme un to, kā cilvēki uztver saņemot šāda apmēra kompensāciju par sev tuva cilvēka nāvi. Rodas jautājums, vai tiešām valsts cilvēka dzīvību novērtē tikai 1900,00 EUR apmērā?!

Pēc abu Juridiskās palīdzības administrācijas darbinieku sacītā, cilvēku emocijas ir dažādas. Kopīgais secinājums ir tāds, ka Latvijas pilsoņi, patstāvīgie iedzīvotāji, kuriem saskaņā ar likumu ir tiesības prasīt kompensāciju par šādu valsts izmaksāto naudu nesūdzās un nav negatīvi pārsteigti, drīzāk pozitīvi, daži tādu naudas summu mūžā nav redzējuši. Turpretim citu valstu pilsoņi, kuriem tiek izmaksāta šāda kompensācija pārsvarā ir šokēti un pat neizpratnē, taču jāsaprot, ka šī naudas summa ir samērīga ar Latvijas ekonomisko stāvokli.

Juridiskās palīdzības administrācijas darbinieces uzskata, ka būtu vērts izskatīt valsts izmaksājamās kompensācijas apmēra jautājumu un šajā gadījumā ņemt vērā arī ārvalstu praksi. Piemēram, kompensācijas apmēru izmaksājot piemēram, 5 valstī noteikto **vidējo** mēnešalgu apmērā, ne minimālo algu apmērā.

Juridiskās palīdzības administrācijas darbinieces uzskata, ka attiecībā uz valsts kompensācijas pieteikšanu būtu jāparedz plašāks regulējums, ne tikai nosakot, ka valsts kompensāciju var saņemt arī par noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti aiz neuzmanības, jo ir ne mazums personu pieteikumu šādos noziedzīgajos nodarījumos, taču Juridiskās palīdzības administrācijai ir jāatsaka kompensācijas pieteikumi saskaņā ar likuma "Par valsts kompensāciju cietušajiem" 3.panta ceturto daļu.

Tāpat ir pieteikumi par gadījumiem, kad cietušajam nodarīti viegli miesas bojājumi, taču likums "Par valsts kompensāciju cietušajiem" 3.panta ceturtais daļas 2.punktā noteikts, ka kompensācija izmaksājama tikai smagu vai vidēja smaguma miesas bojājumu. Ņemot vērā, ka

arī šajā gadījumā likums neparedz izmaksāt valsts kompensāciju, tad cietušajiem arī šādā situācijā ir jāatsaka valsts kompensācijas izmaksāšana.

Tāpat Juridiskās palīdzības administrācijas darbinieces norāda, ka problēma ir savā ziņā tajā, ka cilvēki kriminālprocesā nav informēt par tiesībām uz valsts kompensāciju. Lai gan šobrīd jau ir stājušies spēkā Kriminālprocesa likuma grozījumi, kur noteikts, ka cietušais jāinformē, ka tam ir tiesības uz valsts kompensāciju. Turklāt cietušie kompensācijas pieteikumus bieži vien iesniedz nokavējot termiņu, jo vairumā gadījumu problēma, ko ikdienā iespējams novērot, ir tā, ka cietušie valsts kompensācijas pieprasījumu Juridiskās palīdzības administrācijai iesniedz pēc viena gada, jo nav zinājuši par savām tiesībām (saskaņā ar Kompensācijas likuma 9.pantu valsts kompensāciju var pieprasīt gada laikā pēc dienas, kad persona atzīta par cietušo vai ir uzzinājusi par faktiem, kas šai personai dod tiesības to darīt).

INTERVIJAS PROTOKOLS NR.2

Rīgas rajona prokuratūra

Intervējamo personu vārdi un uzvārdi: Solvita Pizele, Agnija Zvirgzdiņa

Intervija veikta: 2017.gada 13.martā plkst. 15:00, Rīgā, Dzirnavu ielā 133.

Maģistra darba iztrādes gaitā autore vērsās arī Rīgas rajona prokuratūrā, intervējot divas prokurores, jautājot vai un kā praksē notiek noziedzīgi iegūtas mantas piemērošana.

Intervijas laikā konstatējams, ka prokurori atzīst, ka izvairās no noziedzīgi iegūtas mantas institūta piemērošanas un gandrīz vai nepiemēro to. Tas tāpēc, ka pēc šī brīža spēkā esošās KPL redakcijas prokuoram ir paredzētas mantu **atzīt** par noziedzīgi iegūtu, bet ne to konfiscēt. Tas nozīmē, ja ir iespēja procesu pabeigt ātrāk, kādā no vienkāršotajiem kriminālprocesa veidiem (piemēram, nosacīti atbrīvojot no kriminālatbildības), jebkura persona kriminālprocesā būs ieinteresēta to pabeigt ātrāk. Taču noziedzīgi iegūtas mantas jautājums liek procesu virzīt un nodot lietu izskatīšanai tiesai.

Problēma visdrīzāk ir līdzšinējās KPL 355.panta otrās daļas izpratnē, kā arī regulējuma trūkuma ziņā.

Tāpat ikdienā nereti nākas saskarties un samulst lietisko pierādījumu konfiskācijas un noziedzīgi iegūtas mantas nošķiršanā.

Prokurore A. Zvirgzdiņa norāda uz to pašu problēmu, ka viņa procesu varētu izbeigt pirmstiesas procesā, nenododot lietu izskatīšanai tiesā, ja var lemt par lietiskā pierādījuma konfiskāciju. Taču viņas praksē ir bijuši ne mazums gadījumu, kur manta būtu jāatzīst par noziedzīgi iegūtu vai arī jāizdala atsevišķā procesā un jānodod izskatīšanai tiesā, kas būtiski paldzina procesu.

Kriminālprocesa likums nosaka, ka process pabeidzams saprātīgā termiņā, taču lietu nododot tiesai, process var ieilgt pat vairāk kā gadu no brīža, kad lieta nodota tiesai.

Prokurores uzskata, ka ir grūti pierādīt mantas noziedzīgo izcelsmi un to vai tā ir saistīta ar noziedzīgo nodarījumu. Pēc prokuroru teiktā visefektīvāk pārliecināties par to, ka manta ir noziedzīgi iegūta ir iespējams izmeklēšanas eksperimentā. Piemēram, narkotisko vielu tirdzniecībā (realizēšanā). Izmeklēšanas eksperiments tiek izstrādāts tā, ka noziedzīgā nodarījuma izdarītājs neapšaubāmi nonāk strupceļā un ir pieķerts noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā. Tas nepārprotami norāda uz personas vainu kriminālprocesā, tādējādi ir vieglāk arī pierādīt kriminālprocesā ietilpstošos pierādāmos apstākļus.

A.Zvirgzdiņa stāsta, ka nereti ir situācijas, kad cietušais piesaka kompensāciju, bet nespēj to pamatot, jo, piemēram, ir zudusi konkrētā lieta, lai tai varētu noteikt vērtību. Ir bijusi lieta, kad cietušais pieteicis kaitējuma atlīdzību par optiskajām brillēm, kas esot bijušas dārgas un modes dizaineru izgatavotas (aptuveni 120,00 EUR vērtībā) un kuras apsūdzētais esot sabojājis miesas bojājumu nodarīšanas rezultātā. Kad cietušais ticis vests uz slimnīcu, brilles esot palikušas slimnīcā un nav bijušas vairs lietojamas, kopš tās reizes cietušais brilles vairs nebija redzējis. Faktiski sanāk, ka šajā situācijā prokurors nevar dokumentā par pirmstiesas procesa pabeigšanu aptvert un pamatot cietušā pieteikto kompensāciju, jo tai trūkst pamatojuma – reāli pierādījumi, kas pamato šī fakta ticamību.

Prokurors nevarēs pamatot apsūdzību daļā par pieteikto kompensāciju un tās apmēru. Tas nozīmē, ka trūkst regulējuma vai drīzāk regulējums ir pārāk stingrs un neaizsargā cietušo, ja tomēr viņa vaina nav saskatāma priekšmeta zudumā un lietas nozaudēšana bijusi nejaušība, tāpat arī paša cietušā ziņas var apšaubīt un tās var nebūt ticamas.

INTERVIJAS PROTOKOLS NR.3

Zvērināti advokāti (autore abu advokāšu protokolus apvienojusi vienā, jo idejas un viedokļi kopumā ir līdzīgi)

Intervējamo personu vārdi un uzvārdi: Ligita Pētersone, Jūlija Kolomijceva

Intervija veikta: Ligita Pētersone intervēta 2017.gada 16.martā, Jūlija Kolomijceva intervēta 2017.gada 14.martā

Uzdodot jautājumu par to, vai un kā praksē notiek noziedzīgi iegūtas mantas pierādīšana, abas advokātes norāda to, ka šobrīd var teikt jau praksē attiecībā uz noziedzīgi iegūtas mantas pierādīšanu, šī nasta faktiski sadalās uz abām pusēm vienādi – gan apsūdzību, gan aizstāvību. Sanāk, ka jau tagad kriminālprocesā attiecībā uz noziedzīgi iegūtas mantas pierādīšanu un noziedzīgi iegūtas mantas risināšanu kriminālprocesā tiek piemēroti civiltiesību principi. Ļoti iespējams uz noziedzīgi iegūtas mantas aspektu drīzāk būs vērojams sacīkstes princips kriminālprocesā.

Jā, likums ir formāls un likumprojektu kopumā, kas šobrīd ir pieņemts lasījumā Saeimā, paredzētie grozījumi attiecībā uz pierādīšanas standarta maiņu visticamāk neko būtiski neietekmēs.

Iztaujājot par to, kas ir grūtākais praksē attiecībā uz noziedzīgi iegūtas mantas pierādīšanu, tad abas advokātes norāda, ka tieši cēloniskā sakara konstatēšana attiecībā uz noziedzīgo nodarījumu un mantu, kas varētu būt saistīta ar noziedzīgo nodarījumu. Tāpat arī abas advokātes uzskata, ka tieši šā brīža KPL redakcija attiecībā uz noziedzīgi iegūtas mantas regulējumu, tiešām ir sarežģīta, brīžiem neskaidra un ar trūkumiem.

Advokāte L.Pētersone stāsta, ka tiesa visbiežāk arī noziedzīgi iegūtas mantas procesos atsauca uz G.Kūtra 2007.gada rakstu, jo praksē tieši pēc civiltiesību pierādīšanas standartiem tiek vērtēti noziedzīgi iegūtas mantas piederības, atdošanas jautājumi. Respektīvi pierādīšanas pienākums ir abām pusēm (arī trešajām personām, ja tādas ir), turklāt tiesai ir „brīvais pierādījumu novērtēšanas princips” (pārliecības veidošanās, kam vairāk ticēt).

Advokātei L.Pētersonei vienā lietā, kurā notikusi grāmatvedības dokumentu viltošana tieši izpaudusies šī nodarījuma rezultātā iegūtās mantas noziedzīgās izcelsmes pierādīšanas jautājums. Šajā situācijā lieta tika izdalīta un uzsākts process par noziedzīgi iegūtu mantu KPL 59.nodaļas kārtībā, lai gan netika norādīts arī kaitējuma apmērs. Galu galā rodas jautājums, vai šāda veida noziedzīga nodarījuma rezultātā (dokumentu viltošanas rezultātā)

var konstatēt cēlonisko sakaru ar mantu, kas ir šajā kriminālprocesā. Lai gan nav iespējams iepazīties ar visiem lietas materiāliem, arī šajā lietā tiesa vēl joprojām nav nonākusi pie gala nolēmuma.

Tāpat advokāte stāsta, ka praksē bieži vien finanšu līdzekļu atrašana pie apsūdzētā pati par sevi neko nepierāda, ja, piemēram, kriminālprocess uzsākts par KL 217.panta trešās daļas noziedzīgu nodarījuma sastāva pazīmēm un citas apsūdzības nav celtas.

Praksē advokāte saskārusies arī ar problēmu, kad procesā ir iesaistīti ārvalstu un Latvijas uzņēmumi (daļa no uzņēmuma kapitāldaļām ir Latvijas un daļa ārvalstu, tāpat uzņēmuma filiāles ir gan Latvijā, gan ārvalstīs) un kriminālprocess ticis ierosināts citā valstī (Apvienotajā Karalistē). Advokātei bijusi situācija, kad nav bijis iespējams pieņemt gala nolēmumu attiecībā uz noziedzīgu nodarījumu un tā sastāvu, kā arī attiecībā uz noziedzīgi iegūtu mantu, jo kriminālprocesam, kas notiek Latvijā, tā atrisināšanai nepieciešams šīs otras valsts gala nolēmums. Galu galā Latvijā tiesa pieņemt lēmumu izbeigt kriminālprocesu, jo nav noziedzīga nodarījuma sastāva, atzīstot, ka nevar pārbaudīt lietā esošos pierādījumus un ņemt vērā citas valsts tiesas spriedumu. Šajā sakarā saskatāmi trūkumi, iespējams, zināšanu trūkums, tāpat ļoti iespējams Latvija vairāk varētu īstenot starptautisko sadarbību ar citām valstīm, lai sasniegtu kriminālprocesa mērķi.

Advokātes ieskatā būtu problemātiski ir šādi jautājumi, procesā par noziedzīgi iegūtu mantu:

- 1) Kas pretendē uz mantu?
- 2) Kas īsti notiek tad, ja tiesa pasludina attaisnojošu spriedumu, kā rezultātā neviens nepretendē uz mantu, lai gan procesā ir atzīts, ka, piemēram, darījumi, kuru rezultātā manta bijusi iegūta ir bijuši legāli. Ko darīt ar šo mantu? Kam tā paliek?

It kā ir noziedzīgi iegūtas mantas institūts, taču tā regulējums KPL nav skaidrs un šīs tiesību normas netiek piemērotas efektīvi. Jo personai beigās mantiskie jautājumi vēl jārisina civilprocesa kārtībā.

J.Kolomijceva norāda, ka vēl joprojām ar jaunākajiem grozījumiem netiks atrisināti vairāki būtiski aspekti saistībā ar noziedzīgi iegūtas mantas regulējumu. Piemēram, par to, ka KPL 358.panta trešajā daļā ietvertais subjekts „apsūdzētais” tāpat arī daudz kas attiecībā uz „aizskartās mantas īpašnieka” regulējumu un izmeklēšanas noslēpumu nav līdz galam sakārtots ar jaunajiem grozījumiem.

Kopumā J.Kolomijceva norāda, ka KPL regulējums, kā arī šobrīd Saeimā esošo grozījumi un jaunizstrādātie normatīvie akti tāpat netiek pieskaņoti citām tiesību nozarēm, kā piemēram, civiltiesībām.

Vēl joprojām ir neskaidrības vairāku terminu lietošanā, piemēram – apgrozībā aizliegtas lietas un nezināmas izcelsmes mantas regulējuma atšķirības vai kopīgais.

Attiecībā uz apmēru – trūkst regulējuma, ir neskaidrību par to, kā sadalīt, kam konfiscēt, ko konfiscēt, kā mantu, kādās daļās, ja noziedzīgs nodarījums, piemēram, izdarīts organizētā grupā, kur iesaistītas vairākas personas. Tāpat neskaidrs regulējums ir arī par to, ko īsti darīt, ja mantai nav īpašnieka, tajā skaitā, ja netiek pierādīta mantas noziedzīgā izelsme, kā rīkoties ar šo mantu, kam atdot.

Kopumā varētu gaidīt nelielus uzlabojumus, tomēr vairums problēmu, ko nozares praktiķi izteikuši un kuras vajadzētu novērst, Tieslietu ministrija tomēr nav atrisinājusi ar jaunajiem grozījumiem un izstrādātajiem normatīvajiem aktiem. Tāpēc šobrīd sajūta, ka jautājumu ir un būs vairāk nekā atbilžu...